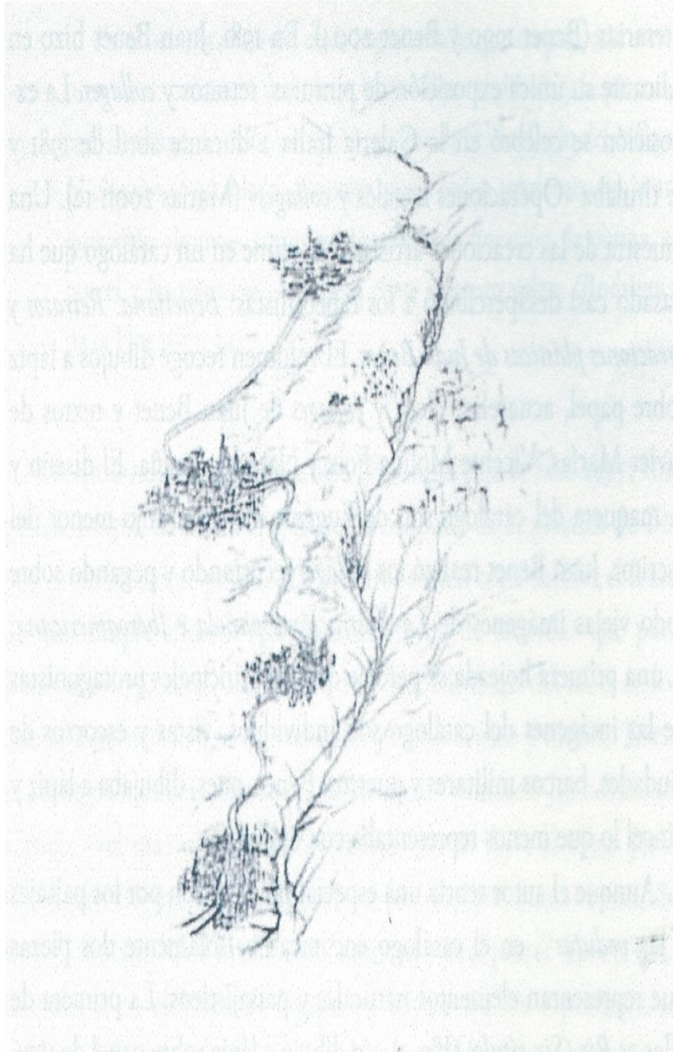

Akademien Valand, Göteborgs universitet
Konstnärligt magisterprogram i litterär översättning
Examensarbete HT 2017

Den mörka hymnen – på spaning efter ett tonfall

Om att översätta Juan Benets roman
Volverás a Región

Författare:
Ulf Eriksson

Handledare:
Annakarin Thorburn

INNEHÅLL

Inledning.....	3
1	
Juan Benet och romanen.....	4
2	
Översättning som växelverkan – och en repmetafor.....	15
3	
Den mörka hymnens landskap.....	24
Litteratur.....	38
3	
Appendix	
<i>Du kommer åter till Región I</i>	41

Illustration: Juan Benet, *Río (sin título)*. Blyerts på papper, kring 1976, 25x32 cm.
Colección Hnos. Benet Jordana
Skannad ur Imperiale, 2016. (Texten som anas under bilden finns inte i originalkonstverket, utan är skuggan av Imperiales text från andra sidan boksidan.)

Öknen utgörs av en urbergssköld, i genomsnitt 1400 meter hög, vilken i norr lutar mot bergskedjans yngre delar och med sin form lik kroppen på en fiol framföder och åtskiljer floderna Torce och Formigoso.

Juan Benet

Inledning

Föreliggande essä har sin utgångspunkt i ett pågående, ännu ofullbordat arbete med att översätta den spanske författaren Juan Benet Goitias (1927-1993) genombrottsroman *Volverás a Región* (Du kommer åter till Región), hädanefter kallad VR, först publicerad 1968.

Del 1 presenterar Juan Benet och romanen VR. Jag närmar mig en personlig tolkning av Benets poetik och stilsträvan, hans speciella förståelse av romankonstens kunskapsmöjligheter och de villkor som denna poetik uppställer för översättningen av hans prosa till svenska. Dessa olika tolkningsansatser fogar ihop sig till en konstnärlig hypotes som min översättning kan ses som ett test av.

Del 2 erbjuder några överväganden kring översättning som växelverkan och presenterar en vägledande metafor för de utmaningar som översättningen av just VR innebär: denna metafor växer fram ur spanskans ord " *cuerda* " (rep, sträng, lina, med mera.), vilket har en mångfaldig funktion i Benets romantext.

Del 3 presenterar en enkel begreppsmodell för den pågående översättningen. En möjlig stilhållning antyds och sammanfattas som det tonfall översättningen bör sträva efter: en mörk hymn.

*

Ett stort tack vill jag rikta till deltagarna i det spanska översättarseminariet vid Valand år 2016-2017. Det skarpsinniga och kärleksfulla engagemanget från Siri Hultén, Linus Kollberg, Jonna Tinervall och Åsa Tålig har starkt bidragit till projektets vidareförande. Översättningens förblivande brister och egendomligheter är jag ensam skyldig till.

Juan Benet och romanen

VR – ett första besök

Redan här skall romanen VR, samt den viktigaste dimensionen i Benets litterära kosmos, det imaginära området Región, helt kort porträtteras.

Vi har att göra med en syntaktiskt virtuos verbal fresk med flera tidslager och en med stor kraft frammanad topografisk och arkitektonisk rumslighet som skiftar i olika skalor. I detta fluktuerande fiktionsrum gestaltas den spanska samtidshistorien under 1900-talet i form av intensiva beskrivningar som pulserar mellan detaljfokus och panoreringar, liksom mellan utvändigt och invändigt rumsskildring. Dessa beskrivningar fungerar ibland som förtätade allegorier över det sociala och politiska maktspelet före och under spanska inbördeskriget, men förblir lika ofta gåtor i egen rätt. Ett antal återkommande grundscener präglade av svek, förlust, ensamhet och fruktlös väntan binder samman de individuella öden som utgör persongalleriet.

Den större scen som Benet valde för denna rikt orkestrerade allegoriserad av det spanska 1900-talets centrala konflikter är en imaginär trakt kallad "Región". Dess geografiska förlaga kan lokaliseras till nordvästra Spaniens bergstrakter (Asturias och León). Benet återvände till detta fiktiva kosmos (som är en by med dess bergiga omland) i flera senare romaner, varom litet mera nedan.

Benets civila arbete som väg- och vattenbyggnadsingenjör med ansvar för bland annat konstruktionen av kraftverksdammar (av vilka en, La presa de Porma, senare, år 1994, döptes om efter författaren) är till hjälp när man vill förstå hans urskillning. Detaljerade kunskaper om exempelvis geologiska förhållanden präglar framför allt den första tredjedelen av romanen. Benet är också i sitt esse när han får ägna sig åt tekniska beskrivningar och militära operationer. Han miste sin far i inbördeskriget och byggde med åren upp vad som har kallats Spaniens största privatbibliotek i ämnet, med fyratusen

volymer. Man kan säga att inbördeskriget är både en skugga över och en jordmån för hela författarskapet.

I Región's inre, på högplatån uppe mellan de vindpinade bergen, finns vidare en svårforcerbar skog kallad Mantua. Där uppehåller sig en uråldrig väktare med karaktär av mytisk herde. Denne är vaken dygnet runt och alltid redo att med att välriktat skott döda varje inträngling. Väktaren dyker upp i flera av Benets texter förutom VR. Denne urgamle väktare kallas Numa¹, och står i ett både brutalt och ömtåligt förhållande till den vardagliga mänskliga tillvaron, liksom till den moderna människans tekniska framsteg. Detta framgår bland annat i den sista text Benet skrev, den fyrtiofemsidiga novellen *Numa, una leyenda* (Numa, en saga)², där väktaren en dag, uppifrån sin höga utsiktspunkt, får se ett egendomligt fenomen:

... sus siestas eran a menudo interrumpidas por un extraño, lejano y átono chirrido, como el producido por una larva de un monstruoso lepidóptero que devorase las entrañas del monte para hacer el nido donde desarrollar su metamorfosis y un día desplegar sus alas apocalípticas que lo sumirían en las sombras.³

... hans middagsslumner stördes ofta av ett egendomligt, tonlöst gnissel i fjärran, som från en monstruös fjärilslarv som höll på att sluka bergets innandöme för att där reda sig ett bo och genomgå sin förvandling och en dag veckla ut sina apokalyptiska vingar och lägga det i skugga.

Denna fjärilslarv är tåget med vars hjälp människorna etablerar sig bland bergen, bland annat för att öppna gruvdrift. Och en morgon ser Numa ett annat obegripligt fenomen:

---

¹ Numa uppträder första gången i den tidiga texten El guarda ("Väktaren", urversionen till VR) som Benet arbetade på åren 1951-53. Gestalten Numa går tillbaka på den mytiska väktaren Nemi i sir James Frazers *The Golden Bough* som betydde mycket för Benet under denna tid. Jfr. även lat. *numen*: gudomlig viljeyttring.

² I: *En Región. Cuentos completos 1* (1977-1998), 271-317. (Alla citat av Benet ges i original samt med min översättning. Citat ur den ickesvenska sekundärlitteraturen ges av utrymmesskäl endast i min översättning.)

³ Ibid. 315

... una noche de junio, también desde uno de los puntos más altos, el guarda vio por primera vez reverberar la luna en una lámina de agua, encajada entre dos laderas del penúltimo horizonte, bastante lejos de su dominio y en la misma dirección de la nube de polvo.⁴

... en kväll i juni, även då från en av de högsta punkterna, såg väktaren för första gången månen återspeglas i en skiva av vatten som satt infogad mellan två slutningar vid den näst bortersta horisonten, ganska långt från hans område och åt samma håll som dammolnet.

Den egendomliga skivan av vatten är ytan i en nybyggd kraftverksdamm. Man kan här ana att den unge ingenjör som på kvällarna i sin barack satt och skrev på VR tog starkt intryck av det mäktiga landskapet och kände sig komma i beröring med ett slags bergens ande som han sedan tog med sig och gjorde till en av den fiktiva provinsen Regións mest minnesvärda gestalter, tillika sitt eget författarskaps inre beskyddare.

En utombiografisk, mer strikt estetisk innebörd kan fenomenet ges med hjälp av begreppen "ergon" och "parergon". Konsthistorikern Kristoffer Arvidsson tar i ett avsnitt om konstnären Jan Håfströms tidiga åttiotalsmåleri upp dessa från Kant ärvda begrepp sådana de använts av filosofen Jacques Derrida. I en not säger Arvidsson följande:

Derrida för en diskussion om problemet med att bestämma ramen runt ett verk utifrån Kants distinktion mellan de grekiska termerna *ergon* (verk) och *parergon* (utanför verket). Parergon översätts som ett tillägg, ett främmande sekundärt objekt, ett vid sidan av och en påminnelse. Ergons integritet är beroende av att parergon fortsätter att vara sekundärt. Derrida använder begreppet *Passe-Partout* för att peka ut det som på en gång är en del och inte en del av verket.⁵

Utifrån detta kan man pröva tanken att skogsområdet Mantua och dess lika irrande som pricksäkra invånare Numa, är ett i ergon *inbyggt* parergon, eller en i verket infogad utomverkslig domän. Vattenytan som Numa ser i

---

⁴ Ibid. 316

⁵ Arvidsson. *Den romantiska postmodernismen*, kap. 7, s. 185, not 65.

författarskapets sista text kan betraktas som Pormadammens vattenspegel, men också som en till boksida transponerad passe-partout. Ett av de tydligaste dragen hos Juan Benets gestaltningsvilja är att skapa en rörelse eller oscillation mellan det stora och det lilla, det centrala och det marginella, liksom mellan utsidan och insidan av byggnader såväl som hela landskap.

Juan Benet – hans samtid och hans estetik

Även om många i dag i Spanien anser Benet vara en av landets främsta 1900-talsprosaister, finns det de som avviker och menar att hans misantropi och hans extrema stilsträvan illa tillvaratar människors rätt att bli sedda i sin individualitet och sitt sociala liv. Exempelvis Antonio Muñoz Molina framhöll i en anmälan av Sergio del Molinos litterära reportagebok *La España vacía* (Det öde Spanien, 2016), om landets glesbygdsproblem, vikten av individualiserade porträtt av landsbygdsbor. Detta var, säger Molina, under hans ungdom en litterär hållning som man inte alltid problemfritt kunde hävda: "När jag var ung [dvs på 1980-talet] var det lika oförlåtligt att visa känslor i ens skrivande som att porträttera bönder, om det nu inte var bönder *faulkneriserade* av Juan Benet."⁶ "Faulkneriserade" syftar här på William Faulkners tydliga inflytande på Benet, något han aldrig förnekade.

Ändå går det sällan lång tid mellan artiklar eller essäer som utforskar eller bara vill påminna om författarskapet. I skrivande stund minns jag en artikel av författaren Juan Cruz i *El País* om "nödvändigheten av Juan Benet"⁷, där Cruz sade sig känna "raseri" både över svårigheten att få tag i hans verk och tystnaden kring författarskapet.

Benets särskilda ställning åskådliggörs väl i en jämförelse som den svenske benetexperten Ken Benson gör mellan nobelpristagaren Camilo José Cela (1916-2002) begravning och Juan Benets begravning. Nobelpristagarens kvarlevor bars till den sista vilan av de högsta politiska dignitärerna, men de

---

⁶ *El País* kulturbilaga Babelia, den 23/4 2016.

⁷ *El País* den 5/1 2017

unga intellektuella avhöll sig från att kommentera hans död i media. Juan Benets kista fick ingen som helst officiell behandling, men tidningarna var fulla av stora artiklar om honom, skrivna av yngre författare och kritiker.⁸

Celas storhet som stilist och gestaltare behöver inte ifrågasättas, men i kontrast till Benet framstår han som en av de sista betydande representanterna för ett nationallitterärt berättande styrt av idén om ett evigt Spanien. Benets insats bestod tvärtom i att – liksom den extreme barockpoeten Góngora gjorde i början av 1600-talet, menar Ken Benson – litterärt tillvarata utomlands ifrån kommande stimuli i en på så vis nydanande konstlitterär spanska.

Cela samarbetade med Francosidan under inbördeskriget, medan Benet fick sin far avrättad (av anarkister) under samma krig, då han var nio år. Den unge Juan informerades inte om detta förrän tre år senare, som tolvåring. Benet var passionerad antifrankist och stod politiskt till vänster, nära PSOE, de spanska socialdemokraterna.

Många kännare menar att författarskapets tyngdpunkt är tre romaner som hålls ihop till en trilogi av sin gemensamma lokalisering i den imaginära trakten Región. Föreställningen om Región uppstod som vi sett tidigare, det vill säga före VR, och den förblev viktig i senare verk som *Herrumbrosas lanzas* (Rostiga spjut), hans stora roman om inbördeskriget, och den sista digra stilsatsningen *Saúl ante Samuel* (Saulus inför Samuel) från 1980.

När jag här formulerar mig om Juan Benets estetik eller stilsträvan och hans moraliska grundhållning som skrivande människa sker det dock främst utifrån de tre romanerna VR, *Una meditación*, (En meditation), 1970, och *Viaje de invierno* (Vinterresa), 1972.

I inledningen till sin nya stora studie över Juan Benets sätt att berätta i förtätade bilder och konstfärdiga beskrivningar av ekfraskaraktär, säger den italienska benetforskaren Stefania Imperiale:

Juan Benet höll aldrig inne med bestämda uttalanden där han underströk hur föga han brydde sig om läsarna, hur mycket han föraktade avantgarderna liksom den realistiska litteraturen från alla epoker. I egenskap av radikal antifrankist hävdade han alltid

---

⁸ Benson. *Fenomenología del enigma*, 25, not 4.

konstens oberoende gentemot varje slags ideologisk diktamen, lika mycket gentemot den ena som den andra politiska grupperingen.⁹

Det finns flera påståenden att förhålla sig till i detta citat. Att Benet ogillade en viss sorts avantgardism är mångomvittnat. Författaren Vicente Molina Foix har i en essä nämnt hans motvilja mot Joyce och dennes efterföljare. Men lika stor, om inte större, var hans vedervilja mot den socialrealistiska folklivsskildringen, den sedeskildrande, klichébemängda, sentimentala och språkligt torftiga "kålhuvudprosa" som under förra halvan av 1900-talet varit den dominerande i Spanien.¹⁰

Vi har alltså att göra med en författare som i sin stilsträvan ville avgränsa sig *både* mot alltför långt driven upplösning av språket *och* alltför konventionsbunden igenkännlighet och förutsägbarhet.

I sin essä framhåller Molina Foix betydelsen av *Una meditación*, den roman Benet skrev på ett papper monterat på två egenhändigt konstruerade rullar som aldrig fick och möjligen inte ens kunde vridas tillbaka – ett sätt, menar Molina Foix, att genom revideringsförbud under fem års skrivande kontrollera den framvällande monologen i denna roman utan styckeindelning – och som renderade honom Biblioteca Breve-priset. Detta pris innebar slutet på en lång vistelse i relativ obemärkthet, ty med undantag för två viktiga recensioner av kritikern Rafael Conte och poeten Pere Gimferrer hade VR lika litet som debutboken *Nunca llegarás a nada* (Du kommer aldrig att nå fram till någonting), 1961, väckt minsta uppmärksamhet. Molina Foix beskriver Benets egenart och storhet i följande ordalag:

Juan Benet var enligt min mening Spaniens störste romanförfattare under 1900-talet, och om *Du kommer åter till Región* eller sagan *Rostiga spjut*, eller, i sitt kammarformat, *Vinterresa*, är likvärdiga – för att ta två exempel på kastiljanska – med *Hundra år av ensamhet* av García Márquez eller *Samtal i katedralen* av Vargas Llosa när det gäller narrativ kraftutveckling, övergripande form, utblick och litterärt detaljarbete, så föresätter sig och lyckas *En meditation* med en annan strävan: att i fiktionens form fullfölja en ymnig medvetandeström och i detta fjärma sig både från Joyces osammanhängande verbala filigranarbete i *Ulysses* och den lyriska konceptualismen i José Lezama Limas *Paradiso*.

---

⁹ Imperiale. *Contar por imágenes*, 10.

¹⁰ Molina Foix. *Juan Benet: la máquina de la memoria*. 2007.

Själv brukade Benet framhålla nämnde William Faulkner, Samuel Beckett och Franz Kafka som sina främsta förebilder. Región har utan tvivel uppstått under inspiration från Faulkners Yoknapatawpa (och säkert också en del andra mer eller mindre kända spanskspråkiga litterära fantasiregioner som García Márquez Macondo, mexikanen Juan Rulfos Comala och uruguayanen Juan Carlos Onettis Santa María).

I ett brev till sin vän och kollega, författaren Carmen Martín Gaité (1925-2000) med vilken Benet uppehöll en sedan några år i bokform samlad brevväxling, säger Benet att stilen inte är utgångspunkten eller ens instrumentet, utan målet och själva verkan. I brevet av den 3 mars 1965 skriver han till Martín Gaité:

el problema del estilo es progresivo; nunca se parte de él para llegar a una cosa cualquiera sino que se parte de una cosa cualquiera para llegar a él; no es el medio sino el fin.¹¹

... stilens problem är progressivt; man utgår aldrig från den för att sedan nå fram till vad slags sak det vara månne, utan man utgår från en sak vilken som helst för att nå fram till stilen; den är inte medlet utan ändamålet.

I samband med detta, och med den nämnda, egendomliga rullapparaten som *Una Meditación* skrevs på, kan jag nämna en intressant kommentar som den spanske författaren Fernando Aramburu (senast aktuell med den omtalade romanen *Patria*, om ETA-terrorns sociala följder i Baskien) fällde i ett samtal jag hade med honom på Instituto Cervantes i Stockholm den 2/5 2017. Apropå Benet menade han att dennes extrema stil delvis måste förklaras utifrån den särskilda rytm man vaggas in i när man skriver på maskin. På en dator kan man lätt ändra havererade satser, och skriver man för hand går allt så långsamt att haverier kan föregripas. Men på maskin behövs krångliga manövrer med täckfärg eller överkryssningar. En stil som Benets kan ses som en sekvens heroiska och ibland självvironiska försök att genom utvikningar, nyanseringar, reservationer, kompletteringar och andra inskott rädda en mening som håller på att gå över styr.

---

¹¹ Benet & Martín Gaité. *Correspondencia*, 50.

VR - tidig reception och handling

Det episka rummet i VR spänner från strax före första världskriget till nittonhundrasextiotalet, med fokus på inbördeskrigets strider och deras följder för invånarna i Región. Så långt är allt ganska överblickbart. Men den imaginära, namn- och ansiktslösa resenär som vid ett flertal tillfällen nämns apropå de formidabla svårigheter det ogina landskapet reser, fyller också rollen som en läsarens representant inne i fiktionen. Resenärens prekära belägenhet i det titaniska landskapet i Región motsvarar läsarens belägenhet inför VR-textens uppbrutenhet när det gäller bland annat kronologi och berättarperspektiv.

Litteraturhistorikern Víctor García de la Concha har i en magistral essä om VR som symbolisk berättelse och diskurs¹² – tolkat romanen som en meditation i söndrade symboliska bilder över Spanien under 1900-talet fram till diktaturens sista decennium. Ett citat ur hans essä kan vara instruktivt:

Vi skulle alltså välja fel väg om vi försökte låta vår läsning guidas av den anekdotiska referentens [den refererbara händelseföljdens] tråd. Efter att ha flängt från den ena romanfiguren till den andra och från det ena till det andra datumet, skulle vi till slut förlora orienteringen, vilse så som den vandrare vilken i beråd inför en härva av korsande stigar inte gör annat än att i cirkelgång hela tiden vända åter till samma ställe. Man bör säga det utan omsvep: om Benet hade velat göra reda för denna anekdotiska referent, skulle han ha valt en annan narrativ metod, disponerat diskursen annorlunda och valt ett helt annat expressivt system. Men det är inte – säg, Régions historia från de lyckliga åren före och efter 1914 till inbördeskrigets år – som han vill berätta för oss. Och lika litet vill han beskriva den ruinans¹³ i vilken sedan dess, egentligen sedan det lyckliga tjugotalet till sextiotalet, de trettio eller femtio invånarna i byn lever, för att nu kalla det något.¹⁴

Inne på samma linje var en av de få som lade märke till romanen när den utgavs, den nämnde poeten och kritikern Pere Gimferrer. I sin recension av VR lokaliserar han visserligen helt riktigt, när det gäller stil och retorik, Benet till "Poes, Conrads, Faulkners och Malcolm Lowrys klimat", detta efter en elegant sammanfattning av den benetianska stilansträngningen:

---

¹² García de la Concha. "Volverás a Región, relato y discurso simbólico", 145-226.

¹³ Jag översätter här Garcíade la Conchas "ruina" (förfall, ödeläggelse, förstörelse, etc) med begreppet "ruinans" – fall, förfall i en viss filosofisk mening – vilket förklaras och används nedan.

¹⁴ Ibid. 156

Vid ett första närmande kan boken överraska med sin svårighetsgrad. Man kan frukta att det inte råder någon brist på läsare som finner det påfrestande att övervinna detta initiala hinder. Stilen är komplex, utstuderad intill den avsiktliga förkonstlingen, rik på syntaktiska och lingvistiska exotismer. Den extrema, ibland helt egenartade adjektivering, periodens längd och komplexitet, den avsiktliga tillgjordheten hänvisar till ett välkänt släkte av författare...¹⁵

Dock menar Gimferrer att Benet, till skillnad mot Faulkner, inte stänger in sig i någon intrig som brutits sönder till gåtfulla monologiska fragment vilka *ändå* i slutänden låter sig fogas ihop till ett överskådligt och till fullo begripligt pussel, utifrån den information fragmentariet innehåller. Berättaren känner nämligen lika litet som författaren till alla relevanta fakta:

Vi vet en del om några varelser, en trakt, några händelser, en atmosfär; ifall händelserna ägde rum exakt på det ena eller andra sättet är något som berättaren inte vet säkrare än vi själva, vilket egentligen inte har någon större betydelse. *Ty romanens tema är just degraderingen och utplåningen av den värld som berättas fram.*¹⁶ [min kursiv]

Inte desto mindre kan det vara av värde att rekonstruera hela den anekdotiska stramaljen under den pulserande fresk – eller "organism" som vissa¹⁷ har kallat den landskapsbeskrivande nivån i denna prosa – som texten utgör.

De viktigaste personerna i Volverás a Región

doktor Sebastián

löjtnant Gamallo

Löjtnant Gamallos dotter María Gamallo (Marré)

María Timoner

---

¹⁵ Gimferrer. "Una crónica de la decadencia".

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Rafael Conte, i recensionen "Una pesadilla entre las ruinas" (En mardröm bland ruinerna), i *Informaciones de las artes y las letras*, Madrid, 5/9 1968: "Denna trakt presenteras som en gigantisk organism, bestående av otaliga diminutiva partiklar – personerna, händelserna och Spaniens egen historia – vilka utgör cellerna i denna förödda och ruinerade livsform."

Luis Timoner

läraren och agitatorn Rumbal (kallas också Rumbás-Rubal-Rabal)

lärarens hustru Adela

bordellmamman Muerte

en övergiven, namnlös, efterbliven pojke i Adelas vård

den mytiske och mystiske herden-väktaren Numa

Referat av händelseföljden i stora drag

Efter en introduktion på ungefär tio sidor där livet i byn skildras som en de övergivnas hopplösa rituella väntan, tar inventeringen av de personliga ödena vid, men bara för att övergå i panoreringar över krigshandlingarna och en mäktig avdelning på cirka femton sidor där Regións geologi och naturförhållanden beskrivs i en bitvis musikaliskt metaforiserad praktprosa som nedan kommer att exemplifieras. Sedan fördjupar sig berättaren i en serie scener där protagonisternas öden "korsklippas" och dubbelexponeras och skjuts fram för att delvis skymma varandra på ett sätt som kan påminna om en fuga. De ovan förtecknade personerna är med om (ungefär) följande mellan åren före första världskriget och 1960-talet:

Doktor Sebastián och den blivande löjtnanten Gamallo (på Francosidan) har båda en hård barndom och ungdom. En lösdrivare som arbetat i en av Regións gruvor dyker upp och inleder på byns kasino ett spel om pengar med Gamallo vilket pågår i ett helt år. Till slut naglar lösdrivaren fast Gamallos hand vid spelbordet med en kniv och tar alla hans pengar, inklusive den förlovningsring som binder honom till María Timoner. Ett uppåd till häst ger sig in i bergen på jakt efter lösdrivaren.

Strax före Andra republiken (14/4 1931 – 1/4 1939) dör María Timoner och efterlämnar en pojke vars gudfar dr Sebastián blir: Luis Timoner, sedermera kapten på den republikanska sidan i Región.

Den åldrade och sjuke, men färgstarke intellektuelle läraren Rumbal och hans beslutsamma fru Adela övertalar byborna att välja den republikanska sidan.

Kriget i Región pågår i två år och blir löjtnant Gamallos tillfälle till återupprättelse för förnedringen på kasinot. Hans dotter María Gamallo (Marré) hålls som utväxlingsfånge när kriget börjar, men någon utväxling sker aldrig. Hon förälskar sig i Luis Timoner och byter sida i kriget. Hon lyckas inte förverkliga drömmen om moderskap med Luis Timoner som överger henne. Hon prostituerar sig sedan på en bordell driven av en kvinna kallad Muerte.

När en frankistisk bataljon från Navarra tar över bordellen-hotellet återvänder Marré till Región där hennes far har dödats i ett attentat. Den åldrade Adela tar emot henne.

Adela hyser en efterbliven, kulspelande pojke (vars mor har lämnat honom och farit bort i en svart bil, i en scen skildrad i romanens början) och även – inhyt i vedboden, döende – Marrés första ungdomskärlek Juan de Tomé.

En soldat kommer till den gamla Adela och pojken och för dem till dr Sebastián. Adela dör och pojken hamnar i dr Sebastián's vård.

Marré försvinner från Región och gifter sig med en son till Muerte. Hon bor i tjugo år utanför Región, i ett äktenskap som förbittras av längtan tillbaka och saknaden efter hennes hjälte Luis Timoner.

På 1960-talet återvänder Marré i en svart bil som liknar den svarta bil som den kulspelande, efterblivne pojkens mor före kriget for bort i. När Marré återvänder hör pojken – nu en ung man – bilen och blir orolig. Doktorn ger honom en lugnande injektion och låser in honom.

Därefter utspinner sig ett långt samtal mellan dr Sebastián och Marré som till och med har lovat att söka efter Luis Timoner i den av Numa vaktade skogen Mantua, ifall det behövs. Marré ger sig sedan av igen i den svarta bilen.

Den unge mannen har då blivit helt ifrån sig, förvissad om att Marré är hans mor som kommit tillbaka och än en gång farit bort. Doktorn försöker lugna honom men lyckas inte. Den unge mannen slår ihjäl doktorn och förstör sedan möbler och fönster i rummet där han låsts in. Sedan faller han utmattad ihop och gryningen kommer – då (i romanens sista mening) "ekot av ett avlägset skott återställde platsens sedvanliga tystnad".

2

Översättning som växelverkan – och en repmetafor

Växelverkan

När nu Juan Benet och romanen VR har presenterats i sitt sammanhang skall här kort några rön refereras som talar för att översättningens praktik i många fall bör ses som en komplex växelverkan snarare än som en mer eller mindre störningsfri, enkelriktad överföring.

Därefter lägger jag fram en ur romantextens värld hämtad metafor som är avsedd att gestalta min förståelse av VR-översättningens utmaningar: ett sammansatt, dubbelverkande skeende som kan liknas vid både en dragkamp, en bergsklättring, en musikalisk exekuterings och en balansakt. Som nämnts i inledningen har denna metafor fått växa fram ur det i VR viktiga spanska ordet "cuerda" (rep, men även tråd, sträng, lina, m.m).

De flesta seriösa utövare är väl i dag ense om att översättning inte är någon sekundär eller parasitär verksamhet och inte heller att den är något nödvändigt ont. I den andan sällar jag mig till den tradition inom översättningsreflexion där man framhåller översättningens värde som kreativ aktivitet i egen rätt. En kondenserad introduktion till denna tradition ger Lars Kleberg i essän "Översättaren som skådespelare", där han utifrån Walter Benjamins kända essä "Översättarens uppgift" kontrasterar ett "genomskinligt" översättningsideal mot ett som "vill göra språkets språklighet tydlig" genom att låta källtextens stil och retorik påverka måltextens språkliga substans. Det är det senare idealet som tilldrar sig Klebergs intresse, och han avslutar sin essä med rekommendationen att man "bör undersöka om det

finns en översättning som ligger bortom den lättflytande, neutraliserande osynligheten...".¹⁸

Eftersom översättningen så sedd förblir en dubbelriktad, antagligen också dubbelkodad aktivitet – härmande såväl som alstrande, förklarande såväl som främmandegörande –¹⁹ kan den på ett ovanligt instruktivt sätt erbjuda ett fruktbart fält för exemplifiering av frågeställningar som handlar om praktisk kunskap, det vill säga sådan kunskap som bara delvis är formaliserbar och kanske väsentligen inbäddad i sitt eget praktiserande.

I mitt arbete med Juan Benets romantext VR har jag gång efter annan fått anledning att bejaka denna syn på översättning som stilarbete i egen rätt. Jag har också fått många anledningar att förtvivla beträffande hur denna hållning skall kunna tillämpas i just mitt arbete. Samtidigt är förtvivlan en av nycklarna till den stil jag kallar mörk hymn.

Översättningens inslag av växelverkan är en erfarenhet som elegant återges av Per Erik Wahlund, apropå hans arbete i ungdomen med att översätta österrikaren Arthur Schnitzlers berättelse *Spiel im Morgengrauen*:

På Schnitzlers utsökta wienerberättelse behöver inte många ord spillas; dess bitterljuva determinism fascinerade mig, jag tyckte mig sällan eller aldrig ha läst en genomskinligare tysk prosa, och den österrikiske elegantens blandning av spiritualitet och melankoli förlöste möjligen ett röstläge hos mig själv...²⁰

När det gäller Juan Benets prosa befinner jag mig i en likartad situation. Det prosaspråk jag behöver mobilisera för att genomföra replättringen i Región kan jag inte, insåg jag tidigt, utvinna ur någon av denna fiktiva trakts nedlagda gruvor. Jag måste finna det i min egen fatabur, det vill säga utvinna det ur den stil jag själv förfogar över som författare.

Detta är en stil jag genom åren – kan jag retrospektivt se, även om det i min ungdom säkert mest handlade om att entusiastiskt (och med skiftande resultat) försöka härma olika mästare på stilistisk lindans – har utvecklat i viss

---

¹⁸ Kleberg, *Översättaren som skådespelare*, 134 f.

¹⁹ Jämför hur den nämnda "skiva av vatten" i kraftverksdammen som så förvånade väktaren Numa i Benets sista text kan sägas både spegla och absorbera regnet, liksom boksidan både strukturerar och förbrukar läsarens uppmärksamhet...

²⁰ Wahlund. *Översättarens fröjder och bekymmer*, 22.

opposition mot den i modern svenska dominerande tendensen till avretorisering, syntaktisk förenkling (paratax) och lexikalisk konkretisering (verb i stället för abstrakta substantiv).

En koncis historisk bakgrund till denna tendens på svensk nationalspråklig nivå, inte minst med avseende på översättningarnas roll i skeendet, ger Lars Wollin. Han beskriver hur spännvidden mellan litterära stilmivåer och genresignalement minskar allt eftersom "latinskolans ideal" förlorar "varje aktualitet i dagens stilistiska normbildning". En passage hos Wollin förtjänar att citeras in extenso i detta översättningsrelaterade sammanhang:

Den historiska traditionens vida spektrum av skilda stilarter, bundna till genrer och ärvda med dem, har krympt under 1900-talet, och skriftspråket har såtillvida blivit enhetligare. Detta är en trivial och ofta uttalad sanning i svensk stilhistoria. Översättarnas roll i detta moderna skeende är däremot mindre uppmärksammas och knappast alls systematiskt studerad.)²¹

Det författarspråk som nu utgör en resurs för mig i översättandet av Juan Benet växte fram genom att jag – i linje med flera av Benets förebilder eller väsensfränder ända in i vår samtid (Faulkner, Conrad, Gracq, Simon, Le Clezió, Krazsnahorkai, Cartarescu, Ransmayr, Ole Robert Sunde, och på svenska Trotzig, Gyllensten, Ahlin, Pohjanen m.fl) – mer eller mindre medvetet återknöt till den process där folkspråken, genom inlemmandet av abstrakta substantiv och antikens retoriska instrumentarium, erhöll sin begreppsskapande kraft.²²

Skönheten i denna tradition utgör en rikedom som svenskan inte bör missunna sig, utan tvärtom i viss mån måste återinförliva, inte minst för att utveckla en förnyad flexibilitet och språklig gästfrihet visavi alla de nya och blivande svenskar som på senare år har kommit till vårt land och är bärare av sofistikerade retoriska traditioner. Detta är inte omöjligt: man behöver bara överge idén att allt som trycks skall anpassas efter en journalistisk tillgänglighets- och läshastighetsnorm.

Med detta vill jag inte påstå – det vore en uppenbar befängdhet – att man måste vara självständig skönlitterär författare med avvikande stilistiska

---

²¹ Wollin. "*Från Heliga Birgitta till Barbara Cartland*", 82.

²² Se ex. vis Hight. *The Classical Tradition*, 108

intressen för att översätta en text med någon verkhöjd. Insikten är förstås den omvända: varje översättare med integritet och kreativ förmåga är en självständig skönlitterär författare i den meningen att han eller hon på något sätt *utvinner en stil ur sin läsning och sitt skrivande*, en stil som kan frambringa källspråktextens form och väsen i ny målspråklig gestalt. I vissa enskilda fall, bland andra mitt, är denna relation mellan översättaren och författaren inte dold, utan iscensatt som det faktum att författaren ibland blir översättare, varvid genast en ny figur uppstår: en översättare som ibland blir författare.

Den synpunktsrike Wahlund har en del att säga även om detta, och hans kommentarer belyser ett viktigt spänningsfält. Han varnar å ena sidan översättande författare för stilistiskt egensinne:

Även om det är ett oeftergivligt krav att översättaren från stilistisk synpunkt går originalförfattaren till mötes, inträffar det att hans medgörlighet har sin naturliga begränsning. Det är inte sällan fallet när översättaren själv är diktare och håller sig med en mer eller mindre särpräglad stil.²³

Å andra sidan förespråkar han detaljtrohet mot syntax och interpunktion:

... i varje fall då jag översätter berättande prosa vinnlägger jag mig om exakthet i satsbildning och ordförråd. En författare, som arbetar med bisatser och bisatsers bisatser, bör inte heller på svenska göra intryck av att aldrig ha kommit över de raka ordföljdernas stadium. Och vrider och vänder man på materialet tillräckligt länge och tålmodigt, gör man kanske iakttagelsen att det förkättrade modersmålet är ett förvånansvärt smidigt instrument.²⁴

En i detta sammanhang mycket värdefull emedan vidgande reflexion erbjuder litteraturforskaren Arne Melberg i en essä om förhållandet mellan översättningar och fenomenet världslitteratur.²⁵ Utan att redovisa hela Melbergs "globala" ansats vill jag här bara ta fasta på några pregnanta vändningar i en passage där han kommenterar en avhandling av norrmannen Anders Kristian Strand om poeterna Stefan Georges och Rainer Maria Rilkes översättningar från franskan (av Baudelarie, Mallarmé och Valéry).²⁶

---

²³ Ibid. 47.

²⁴ Ibid. 48 f.

²⁵ Melberg. "Översättning och världslitteratur".

²⁶ Avhandlingen heter: "*Lebst du?*" *Studien ausgewählter Texte aus dem Übersetzungswerk Stefan Georges und Rainer Maria Rilkes*.

Vad Strand visar är, enligt Melberg, att både George och Rilke i sina översättningar vidareför den reflexion om översättning som under tysk romantik initierades av Friedrich Schlegel och Friedrich Schleiermacher och som handlar om översättning som en interaktion med originalet. Medan George "gör sina översättningar till en arena för en reflekterande dialog mellan original och översättning och ... hävdar sin egen poetiska stämma i konkurrens med originalets stämma" blir Rilkes översättningar "en arena för att demonstrera språkets rörlighet [och] därmed utveckla eller åtminstone antyda ett språk som ligger bortom både original och översättning."²⁷ De båda poeternas drivkrafter och tillvägagångssätt är olika, men båda befinner sig som översättare i det produktiva tillstånd som uppstår när den ovan nämnda spänningen mellan hämning och egensinne inte kompromissas bort utan tvärtom vidmakthålls.

Repmetaforen

Om översättning mot bakgrund av det hittills sagda kan ses som en växelverkan mellan spegling och nyskapande, kan man ha glädje av en effektiv och gärna också suggestiv metafor för att fånga den improvisatoriska och samtidigt strikt kontrollerade balansakt som en gestaltande översättning på sådana villkor fordrar. Till den änden skall här läggas fram den nämnda "repmetaforen".

I den berömda inledningen till VR presenteras det landskap där kampen om Regións framtid skall utkämpas:

Es cierto, el viajero que saliendo de Región pretende llegar a su sierra siguiendo el antiguo camino real – porque el moderna dejó de serlo – se ve obligado a atravesar un pequeño y elevado desierto que parece interminable.²⁸

---

²⁷ Melberg. "Översättning och världslitteratur".

²⁸ Benet. VR, 19.

Det är sant att varje resenär som på väg från Región försöker nå dess bergskedja längs den gamla riksvägen – något den moderna inte längre är – måste korsa en liten, högt belägen öken som verkar ändlös.

Som redan nämnts är det frestande att på ett plan identifiera denne generella resenär med romanens läsare och eventuella översättare.

Inledningens fortsättning utgör i så fall en varning:

Un momento u otro conocerá el desaliento al sentir que cada paso hacia adelante no hace sino alejarlo un poco más de esas desconocidas montañas. Y un día tendrá que abandonar el propósito y demorar aquella remota desición de escalar su cima más alta, ese pico calizo con forma de mascarilla que conserva imperturbable su leyenda romántica y su penacho de ventisca. O bien – tranquilo, sin desesperación, invadido de una suerte de indeferencia que no deja lugar a los reproches – dejará transcurrir su último atardecer, tumbado en la arena de cara al crepúsculo, contemplando cómo en el cielo desnudo esos hermosos, extraños y negros pájaros que han de acabar con él, evolucionan en altos círculos.²⁹

Förr eller senare får han känna på misströstan när han märker hur varje steg framåt bara fjärrar honom litet till från dessa okända berg. Och en dag blir han tvungen att överge hela företaget och skjuta upp det svävande beslutet att klättra till dess högsta krön, denna topp av kalksten formad som en ansiktsmask vilken orubblig bevarar sitt romantiska rykte och sin plym av yrande snö. Eller så låter han – helt lugn, utan att förtvivla, uppfylld av en sorts likgiltighet som inte medger några invändningar – sin sista skymning förflyta, utsträckt i sanden med ansiktet mot solnedgången, betraktande den nakna himlen där de vackra, egendomliga och svarta fåglar som snart skall göra slut på honom kretsar i höjden.

Repet dyker upp efter en inledande panorering över bergsområdet:

---

²⁹ Ibid. 19

Casi todos los exploradores de cincuenta años atrás, empujados más por la curiosidad que por la afición a la cuerda, eligieron el camino del Formigoso.³⁰

Fram till för femtio år sedan valde nästan alla äventyrare vägen längs Formigoso, drivna mer av nyfikenhet än vurm för repklättring.

Just som repklättring på en lodrät bergssida kan arbetet med denna översättning beskrivas. De långa meningarna, ofta sammanflätade till mäktiga perioder som kan löpa över en hel sida, har ett antal "fästpunkter" i form av bindeord, framåt- och bakåtsyftningar och syntetiserande gerundiumformer (presensparticiper kallas de oftast i Sverige), med mera. Dessa måste ovillkorligen identifieras och användas om klättringen inte skall sluta med att man måste bryta upp vägen i flera tvärgående, enklare manövrer, eller helt enkelt låta sig falla, ge upp. Men historien om repet som metafor för läsning och översättning är inte därmed uttömd.

Åsa Tålig i översättarseminariet på Valand gjorde vid ett tillfälle en härvidlag viktig iakttagelse: prosan i VR har många musikaliska drag, både strukturellt och bildspråkligt. Man kan erinra om ett uttalande av Benet: "No olvides que escribir es una manera de decir que no puedes hacer música." (Glöm inte att skrivandet är ett sätt att säga att du inte kan skapa musik.)³¹ Cuerda betyder ju inte bara rep, utan har också en rad med ljudframställning förbundna konnotationer: sträng, stråkar (i en orkester), stämband (cuerdas vocales) och även (spiral)fjäder, som i juguete de cuerda, uppdragbar leksak, m.m. Relationen mellan Benets konstprosa och musiken vore värd en egen, specialiserad studie.

Medan jag försökte ta reda på om det var en dragkamp eller något annat som pågår i översättandet erinrade jag mig en upplevelse för några år sedan av en annan konstart, dansen. Leandro Zappala och Anna af Sillén de Mesquita arbetade i en föreställning med ett femhundra meter långt rep som de forslade eller halade mellan sig och trasslade in sig i och ut sig ur, under en kamp som

---

³⁰ Ibid. 20

³¹ Jalón. *Cartografía personal*. (En postumt utgiven volym med intervjuer, samtal och föredrag från 1969-92.). 112

blev en extas och en gripande gestaltning av ömsesidighet och improvisation, såväl som ensamhet och tvång.³²

Efter den föreställningen blev det klart för mig att idén om *en med rep besläktad konstnärlig och intellektuell metod* borde formuleras mer utförligt.

Här följer denna tankegång, citerad direkt ur min arbetsbok:

Ariadne är den första arkitekten: hennes tråd läser labyrinten.

I hanterandet av repet i dansföreställningen uppstår en dynamik mellan det kontinuerliga i existensen och det diskontinuerliga. Denna dynamik har gissningsvis att göra med förståndets ursprung och med begriplighetens realisering mellan människor.

För att vi skall uppfatta kontinuitet behövs något som *inte* rör sig, en fond eller en matris. Labyrinten kan såtillvida betraktas som ett orörligt ögonblick hämtat ur repets möjliga formvärld: ett snapshot som manifesterar ett enda möjligt mönster, eller en enda möjlig väg genom rummet – ett mönster som förstås bara utgör en av alla otaliga möjliga vägar genom rummet som repet kan ta.

Repet framstår i förhållande till labyrintens ögonblicksbild som ett alfabet, men ett alfabet som har den egenheten att det består av ett enda tecken. (Repet samtidigt fulländar och omöjliggör alfabetets idé.)

Repets kontinuerlighet är flerfaldig: *dels* i Wittgensteins mening (Filosofiska undersökningar, del I, §67) av att det som håller samman repet (tråden) är ”detta att” fibrerna går omlott, ty ingen fiber löper genom hela repet, i synnerhet inte genom ett femhundra meter långt rep; *dels* i bemärkelsen steglös flexibilitet, kontinuerlig böjlighet i alla plan, eller utan hänsyn till något plan. Denna kontinuerlighet realiseras i förhållande till labyrintens diskontinuerlighet.

Men var är labyrinten i arbetet med repet? I kropparnas rumserfarenhet, i deras förmåga att röra sig i rum, i kropparnas balansförmåga, riktningkunskap, kraft och känslighet, men också i deras skelett och dessas leder och de fysiska lagar lederna lyder under (se nedan om artikulation).

Man kan se labyrinten som en karta och tråden som en väg, en metod (jfr grekiskans *methodos*, tillvägagångssätt). Väg på grekiska heter *hodos*. Under antiken fanns inga kartor (att tala om), men däremot hodologier, det vill säga vägbeskrivningar i ord: ”rid i fyra timmar längs floden, tag till vänster vid tre stora ekar och följ passet, så ser du en sjö där värdshuset ligger...”.

---

³² Se exempelvis: <http://www.svd.se/valdsamt-och-vackert-existentiellt-reptrick>.

Repet är en stum (oartikulerad, dvs kontinuerligt böjlig, alltså utan leder: artikulera kommer av latinets *articulare*, förbinda genom leder) och just därför oändligt variationsrik väg genom kropparnas minnen av labyrinten, matrisen...

*

Vad jag försöker approximera är en förståelse av litteraturen som en verksamhet vilken är reell endast när den bedrivs, intimt förknippad med det pågående och det ofullbordade. Det betyder att jag gärna ger Juan Benets egen deklARATION år 1965, att skrivandet inte uteslutande är ett tidsfördriv och inte heller en tävling³³ – "...no se trata solamente de un pasatiempo. Tampoco es una competición..." – en utvidgad tolkning: litteraturen kan inte reduceras till underhållning och den kan inte taxeras av en marknad eller kontrolleras genom belöningar. Det överlägset bästa sättet att göra den rättvisa är genom att läsa och skriva, det vill säga *njuta* av den, utöva *kritik* av den och *översätta* den.

---

³³ Visserligen sagt i och om den egna intensivt litterära brevväxlingen med Carmen Martín Gaité, men i förlängningen också giltigt om litteraturen betraktad som "juego", spel. I: Benet & Martín Gaité. *Correspondencia*, 49.

3

Den mörka hymnens landskap

Vi är nu rustade att följa den generella vandraren upp på högslätten där

Regións bergskedja visar sig:

Menudean los cerrones, cubiertos de una vegetación de pequeños arbustos de raíz somera y ramificación económica, y los valles transversales, de muy escasa cuenca, se cierran al pronto por un frontón de caliza de montaña; el camino – imposibilitado de atravesar la hoz que el río ha cavado para su uso exclusivo –, remonta un pequeño cerro y, al tiempo que aparece de nuevo – más cercana, inesperada y majestuosa – la silueta de las cumbres (alineadas como las unidades de una flota en orden de batalla) se extiende ante el viajero toda la inmensa desolación del páramo: una llanada estéril (a la que los rigores del clima le niegan incluso la vegetación de los desiertos y donde sólo aciertan a arraigar algunas plantas de constitución primitiva, crucíferas y equisetos, helechos y cardos que han perdurado desde las edades paleozoicas gracias, en parte, a su infecundidad) orlada en su horizonte por un festón cambiante, casi imaginario, de robles enanos. En ese páramo, todos los caminos se pierden, divididos y subdivididos en un sinnúmero de roderas alucinantes cada una de las cuales parece dirigirse hacia una mancha que espejea en el horizonte: lagunas de aguas muertas y millenarias, carentes de drenaje, que según las épocas del año se extienden y recogen con el mismo avasallador y efímero ímpetu que la floración de sangrientas bromelias o los fétidos yezgos. De pronto una barranca – en la que se pone de manifiesto la naturaleza hermética e impermeable de la terraza, formada de esquistos, pizarras y cuarcitas, gredas feldespáticas de color de ladrillo recocido y colocadas en sardinel, recubiertas de una capa de arena de cuarzo de un palmo de espesor –, pone fin a muchas horas de viaje que ya no será posible recuperar ni prolongar.³⁴

Här och där ligger rejåla bergknallar under täcken av små buskar med ytliga rötter och sparsamma kvistverk, och de tvärgående dalarna, mycket trånga, blockeras i början av

---

³⁴ VR, 52 f

en bergkalksmur; vägen – som omöjlig kan korsas den avgrund floden har grävt uteslutande för eget bruk – går uppför en mindre kulle och när på nytt topparnas silhuett framträder – närmare inpå, oväntad och storslagen – (där de ställts upp som en flottas enheter inför en drabbning) utbreder sig den karga heden i all sin ödslighet framför resenären: ett sterilt slättland (som av det stränga klimatet till och med förvägras ökenvegetation och där endast vissa växter av urtida slag lyckas slå rot, som korsblommiga arter, fräken, ormbunkar och tistlar som har härdat ut där sedan paleozoisk tid, delvis tack vare dess ofruktbarhet) vars horisont pryds av en bård, nästan inbillad, bestående av dvärgekar. På denna hed försvinner alla körstigar ut i förgreningar och underförgreningar som bildar ett otal förbryllande hjulspår vilka vart och ett tycks vara på väg mot en vid horisonten glittrande fläck: gölar med dött, mångtusenårigt vatten, utan avrinning, vilka allt efter årstiden vidgas och dras ihop lika obevekligt och kortlivat våldsamt som den blodröda bromelian och den stinkande sommarflådern blommar. En plötslig ravin – där platåns förborgade och ogenomträngliga beskaftenhet kommer i dagen, i form av klump- och flakformig skiffer och kvartsiter, jordlager av fältspatslera med färg av bränt tegel och orienterade som kantställda murverk, höljda i en tvärhandstjock kappa av kvartssand – sätter stopp för många timmars färd som nu varken kan göras ogjord eller fortsätta.

De tre meningarna sträcker ut sig över 21 rader, stagade av tankstreck, parenteser och semikolon, och med sina associativa och syftande funktioner strukturerade enligt en ambitiöst underindlad syntax – präglad av periodens form lika mycket som av frasens – och en retorik med klara barocka drag.

Formuleringar som

gracias, en parte, a su infecundidad

delvis tack vare dess ofruktbarhet

kombinerar par av ord med motstridande laddning: [gracias < > infecundidad],

medan fraser som

casi imaginario

nästan inbillad,

preciserar eller karakteriserar fenomen som givet sammanhanget inte kan

preciseras med mindre än att berättaren, läsaren och resenären samtidigt

befinner sig inuti och utanför sin upplevelse – ett hart när manieristiskt drag.

Detta är representativa stildrag, liksom kombinationen av det överväldigande ofantliga:

inesperada y majestuosa

oväntad och storslagen

och det diminutiva:

robles enanos

dvärgekar

skapar en dramatisk effekt som understryker hur intensivt detta landskap – och denna text – pulserar mellan olika skalor, liksom mellan olika grader av abstraktion, och på så vis väddar till och tar läsarens-vandrarens uppmärksamhet i anspråk.

Ett återkommande motiv i VR, särskilt i första delen, är som redan antytt svårigheten att finna vägen och alls ta sig fram i den värld som skildras. I det citerade avsnittet finns tre ställen där denna landskapets förvirrande och allmänt nedslående karaktär manifesteras:

imposibilitado de atravesar la hoz que el río ha cavado para su uso exclusivo som omöjlig kan korsa den avgrund floden har grävt uteslutande för eget bruk

todos los caminos se pierden, divididos y subdivididos en un sinnúmero de roderas alucinantes

försvinner alla körstigar ut i förgreningar och underförgreningar som bildar ett otal förbryllande hjulspår

De pronto una barranca /.../ pone fin a muchas horas de viaje que ya no será posible recuperar ni prolongar.

En plötslig ravin /.../ sätter stopp för många timmars färd som nu varken kan göras ojord eller fortsätta.

Denna effekt kallar jag fortsättningsvis *labyrinthism*, en hjälpterm som här får beteckna hur berättandet gestaltar och hanterar det historiska och sociala och

existentiella kristillståndet i Región genom att frammana en engagerande, hotfull (men också lockande!) labyrintverklighet.³⁵

Labyrintismen har sin motsvarighet och motsats i ett annat för stilförståelsen och översättningsvillkoren väsentligt grepp som jag nedan kommer att kalla *ruinans*.

Låt oss innan ruinansen introduceras betrakta ytterligare ett exempel på Benets labyrintism, även det befolkat av en emblematiske vandrare-läsare:

El primer itinerario es penoso y laberíntico, a menudo impracticable y en algunas estaciones benignas del año, fatal. El viajero que lo intente sin un conocimiento previo del terreno arriesgará muchas horas y leguas de inútil andar, a través de una maraña de caminos encharcados, utilizados durante las épocas de riego como cauces de agua que con frecuencia desembocan en un lagunazo, un pantano o una extensa balsa de cieno. Pues de todos los terrenos de las comarcas ninguno parece más desordenado y caprichoso que los regadíos de las vegas bajas; campos de alfalfa que centellean al mediodía, con dos palmos de agua, y donde, al ocaso, surge ese furioso, unísono y alucinante croar de las ranas al conjuro del cual cielo, crepúsculo, alfalfa, agua y horizonte parecen fundirse en un sonoro y sereno caos que confunde al viajero (con el fango hasta las rodillas, juraría que el ruido es una nube de insectos que oculta las estrellas y no deja de entrar un asomo de luz) y espanta a las bestias. La confluencia de los dos ríos da lugar a una amplia vega, de lujuriente y descuidada vegetación, en la que las corrientes de agua se dividen y subdividen en un sinnúmero de brazos y venas que corren en sentidos opuestos y donde el viajero – perdido entre pastos, praderas, setos de chopos y abedules – no será nunca capaz de encontrar el sendero acertado ni el abrigo seguro para pasar la noche al amparo de los mosquitos. Mortificado por un enjambre de ellos – que le acompaña como un velo de novia – toda su esperanza a la hora del ocaso se cifrará en esa banda roja que a través de la espesura define las colinas miocenas que circundan la vega y que tratará de alcanzar – antes que retroceder – cortando transversalmente por los campos anegados para ir a desfallecer entre las robustas raíces de un alcornoque elevado sobre las mansas aguas.³⁶

---

³⁵ För en ambitiös översikt över labyrintmotivet i modern och postmodern prosa, se: Faris. *Labyrinths of language*.

³⁶ VR, 62 f

Den första rutton är mödosam och slingrande, mestadels oframkomlig och under de mildare årstiderna livsfarlig. En resenär som försöker sig på den utan förkunskaper om terrängen riskerar timvis och miltals av gagnlöst traskande tvärs genom en härva av sumpiga vägar vilka under bevattningssäsongen används som flödesrännor som inte sällan mynnar ut i ett svämområde, ett träsk eller en vidsträckt dypöl. Av alla terrängtyper i trakten ger ingen ett rörigare och nyckfullare intryck än de lägre, bevattningskrävande ängsmarkerna; fält med alfalfa som glittrar mitt på dagen, under två handsbredder vatten, och där vid solnedgången grodorna upphäver sitt ursinniga, unisona och häpnadsväckande kväkande, under vars besvärjande inverkan himlen, skymningen, alfalfan, vattnet och horisonten tycks smälta samman till ett ljudligt och nattöppet kaos som får resenären att tappa fattningen (med gyttjan upp till knäna skulle han kunna svära på att detta larm är ett insektsmoln som döljer stjärnorna och inte släpper in det minsta ljus) och avskräcker kreaturen. Flodernas sammanflöde skapar ett mäktigt lågland med en frodig och snårig växtlighet där vattenflödena delas och underindelas i ett otal armar och ådror som rinner i helt olika riktningar och där resenären – vilse bland betesmarkerna, de stora ängarna, ridåerna av svartpoppel och björk – aldrig kommer att kunna hitta vare sig den rätta stigen eller något nattligt hägn till skydd mot myggen. Utom sig inuti en av deras svärmar – den följer honom som en brudslöja – grundar sig hela hans hopp när mörkret faller på det röda band som synligt genom snåren tecknar kullarna från miocen vilka omger ängarna och som han kommer att försöka nå – innan han ger upp – genom att snedda över de dränkta markerna bara för att kollapsa bland de grova rötterna på en korkek som höjer sig över det lugna vattnet.

Om *labyrintismen* erbjuder en både skrämmande och lockande förvirring med drag av det överväldigande – med en romantisk vokabulär: sublimes – och oöverskådliga, så utgör *ruinansen* en helt annan form av påfrestning för människans förnuft och vilja. Labyrintismen inbjuder till heroism, virtuositet, lek och inbillning, medan ruinansen ställer människan inför scenerier som utesluter just hjältemod, briljerande, fabulering och fantasterier. Låt oss betrakta ett exempel på ruinans:

Porque el conocimiento disimula al tiempo que el recuerdo arde: con el zumbido del motor todo el pasado, las figuras de una familia y una adolescencia inertes, momificadas en un gesto de dolor tras la desaparición de los jinetes, se agita de nuevo con un mortuorio temblor: un frailer rechina y una puerta vacila, introduciendo desde el jardín abandonado una brisa de olor medicinal que hincha otra vez los agujereados estores, mostrando el abandono de esa casa y el vacío de este presente en el que, de tanto en tanto, resuena el eco de las caballerías. Cuando la puerta se cerró – en silencio, sin unir el horror a la fatalidad ni el miedo a la resignación – se había disipado la polvareda; había salido el sol y el abandono de Región se hizo más patente: sopló un aire caliente como el aliento senil de aquel viejo y lanudo Numa...³⁷

Ty vetandet kamouflerar alltmedan minnet glöder: motorbrummet sätter hela det förflutna i rörelse och får gestalterna av en livlös familj och ungdomstid, vilka mumifierats i en smärtsam gest sedan ryttarna försvunnit, att rycka till som en döende: en dörrlucka knarrar och en dörr skevar upp, så att från den övergivna trädgården en vindfläkt med doft av läkande växter tränger in, får de malätta gardinerna att svälla på nytt och uppenbarar husets förfall och tomheten i detta rådande nu där ekot av hästarna kommer och går. När dörren stängdes – stilla, utan att vare sig sluta fasan till ödesbestämtheten eller rädslan till uppgivenheten – hade dammolnet skingrats; solen hade kommit fram och Regións förfall blev mer uppenbart: det blåste en het vind lik den gamle ullige Numas gubbandedräft...

Det sägs ibland att många professionella översättare föredrar att inte först läsa igenom hela den text, vanligtvis en roman, som de skall översätta. Mötet med idel oväntade fraser håller uppmärksamheten på topp och man är tvungen att verkligen förstå det man läser, inte läsa av det mot bakgrund av en redan etablerad (helhets)förståelse.

När det gäller VR kan någon sådan helhetsförståelse inte etableras genom en läsning i förväg. Däremot kan en genomläsning fungera som en inövning i en stil som ställer ovanliga krav. Så har det varit i mitt fall. Men jag hade också ett annat skäl att först bilda mig en uppfattning om romanens motivvärld, stil,

---

³⁷ VR, 24

begreppssammanhang och tonfall. Det gällde att förstå inte bara vad författaren sade, utan vad han ville åstadkomma med sitt sätt att säga det. Det blev nödvändigt att tolka romantexten och även konsultera andra läsare – som Imperiale och García de la Concha – innan översättandet kunde inledas. Varför var då detta så viktigt?

Att ge sig in i en roman som denna i blindo skulle för det första kunna leda till att man efter några sidor bestämmer sig för att förenkla syntaxen, stuva om ordföljden och göra syftningarna mer "svenska". För det andra vore det att ignorera det rikt orkestrerade spel av motsatser som skapar romanens särpräglade tonfall, ett tonfall man som översättare måste växa in i eftersom det handlar om att på målspråket (åter)skapa en värld, en katastrof och en röst, inte endast att ord för ord eller fras för fras transponera innebörder.

Översättarens utmaning, så som jag har kommit att förstå den, kan när det gäller VR åskådliggöras i en enkel modell:

LABYRINTISM < ----- > RUINANS

Spänningsfältet mellan labyrinthism och ruinans ställer oss inför en existentialhistorisk skiljeväg. Människorna i den sena moderniteten har förlorat sin gemensamma berättelse om framsteget, och 1900-talets katastrofer – exempelvis spanska inbördeskriget med efterföljande fyrtioårig diktatur – är i mångt och mycket en berättelse, om än sönderslagen, om denna förlust. Individer och grupper kan välja att hantera den erfarenheten genom att utveckla vad jag här har kallat *labyrinthism*, en kärlek till irrandet och det komplexa och oändligt tolkningsbara, *eller* genom att begrunda förfallet, raseringens återstoder och det Martin Heidegger kallade *ruinansen* i tillvaron.

I sin samling texter om Martin Heideggers filosofi ägnar filosofen Hans Ruin en essä, "Livet i ruiner" åt ett begrepp besläktat med hans eget efternamn. Termen ruinans utvecklar Heidegger under en period under 1920-talets första år, då han med Ruins ord "i syfte att fånga livets och existensens egenart ... experimenterar med ... nya terminologiska vändningar".

Till de nya begreppen hör tyskans *Ruinanz* (liksom andra termer som *Ruin* kommenterar som "förbryllande vrakgods från en förfluten filosofisk kamp", eller "ömsade och hoptorkade skinn som Heidegger lämnat efter sig på sin väg mot en mer solid begreppsrustning", exempelvis svåröversatta begrepp som *Abstandstilgung*, *Abriegelung*, *Larvanz*, *Praestruktion* och *Reluzenz*) vilket *Ruin* vill ge större tyngd än mycken annan kuriosa på denna begreppskyrkogård.

Den latinska motsvarigheten till "fall" är *ruina*. Hans *Ruin* återger Heideggers definition av ruinans: "Det faktiska livets rörelsekaraktär, som 'fullbordar' och därmed 'är' det faktiska livet *i det självt som sig självt för sig självt bort från* och i allt detta *mot det självt*."³⁸

Ruinansen så som *Ruin* tolkar den är dels ett fall mot en utplåning, dels en benägenhet att ständigt på nytt falla framåt i livets ohejdbara flöde, och i detta framåtfallande låta sig absorberas av det som väcker ens uppmärksamhet. Så tolkad framstår ruinansen som en förtätning av all humanistiskt syftande uppmärksamhet. Sedan säger *Ruin* något som har direkt relevans för min översättning av Benets roman:

... det faktiska livet är, som [Heidegger] skriver, ett utplånande av skillnad, en *Abstandstilgung*, vilket återigen bara är ett annat ord för ruinans. Vad livet utplånar är det faktum att det alltid lever inför och i relation till ett objekt. Det distanserar därmed sig självt från sig självt, paradoxalt nog genom att inte erkänna distansen. Därmed kan vi se hur den fenomenologiska tolkningen måste utgöra en intensifierad ruinans; den kan bara bemästra avståndet [mellan vetandet och dess objekt] genom att ta avstånd från sig själv. Den förstör därigenom en falsk eller oegentlig närhet, som i själva verket är en distans som omedvetandegjorts, i syfte att ersätta den med en distans som utgör en mer genuin närhet."³⁹

Detta är en turnering som kan tas tillvara och införlivas med vårt förråd av minnesvärda beskrivningar av översättarens uppdrag: *att närma sig genom att fjärma sig*.

Två bemärkelser av ruinans faller genast i ögonen hos Juan Benet: dels *förfallets* tematik, historiserad i olika skalor, dels en stilens benägenhet för *ständig rörelse*, en framåtrörelse i förgreningar som samtidigt håller ihop

---

³⁸ *Ruin. Frihet, ändlighet, historicitet*, 73

³⁹ *Ibid.* 79

nätverk av tillbakasyftningar. Det är den senare bemärkelsen av "ruinans" som är Heideggers, enligt Ruin.

Här kan man också skönja en koppling till förfallet och modernitetskritiken sådan sociologen Zygmunt Bauman formulerade den: när livet (jämför: stilen) är samtidigt på väg ut ur sig självt och på väg till sig självt iscensätts en *ofullbordan* som inte bara är fortlöpande och som sådan befast, utan också utgör den ofta glömda aspekten av allt framsteg. Ty om ofullbordan slår över i fullbordan upphör ju framsteget att vara ett skeende.

Dock får ruinansen i Benets ekfraser, de rikt nyanserade beskrivningarna, en tredje möjlig tillämpning, närmare bestämt som utfyllandet och inredandet av en yta, snarare än ett fallande från något mot något. Den avsky inför tomrummet som präglar denna stil har i olika sammanhang förknippats med barockens sensibilitet och stilpraktiker, ett fält som drog till sig forskarnas intresse på nytt sedan en generation främst latinamerikanska prosaister från och med sextioalet började utveckla detta slags intensifieringskonst.⁴⁰ Andra nu levande författare vars stilarbete tillhör detta härad är exempelvis rumänen Mircea Cartarescu och ungraren László Krasznahorkai.

Det heideggerska ruinansbegreppet i hela dess motsägelsefulla dynamik kan också erbjuda en filosofisk kontext åt Benets försök att i stilen gestalta en sannare *historisk sanning*. García de la Concha citerar exempelvis Benet beträffande den litterära textens historiska sanning som utvecklad

"i den öppna rymden /.../ mellan en affirmation och en motsvarande negation"⁴¹

Hans Ruin talar också i samma essä om "den ruinanta självutläggningens egenartade kiastiska struktur", det vill säga dess tendens att stödja sig på och alstra olika slags mer eller mindre gåtfulla korsställningar. Nära besläktad med denna figur är den skenbara motsägelse som kallas oxymoron, där en djupare poäng utlöses av en självmotsägelse på ytplanet. García de la Concha talar apropå Benet om:

"oxymoronens välde: endast det flyktiga varar och fortbestår, allt sant visar sin falskhet, allt uppenbart hyser sitt mysterium"⁴²

---

⁴⁰ Cevallos. *El Barroco, marca de agua de la narrativa hispanoamericana*.

⁴¹ García de la Concha. "*Volverás a Región, relato y discurso simbólico*", 171.

Utan att nämna Heidegger knyter också de la Concha an till ruinansens erfarenhet:

"Det handlar om något förlitterärt, som kommer att bli litterärt i exakt denna ... låt oss säga ruinerade [eller ruinanta] form, där den läggs fram inför oss i fragmenterat tillstånd."⁴³

Den mörka hymnen

I skärningspunkten mellan labyrintism och ruinans förverkligas alltså Benets stilistiska och narrativa och deskriptiva satsning.

Översättningens språk måste med andra ord kunna bära den spänning som råder mellan den virtuosa labyrintismens sublimes frestelse och den sörjande ruinansens moraliska uppfordran.

Stefania Imperiale talar om att människorna i Región är hejdade i ett nu utan hopp. En annan kännare av Benet, forskaren Francisco García Pérez, säger följande efter att ha levererat en summering av skeendet i romanen (lik vår egen ovan):

De här redovisade uppgifterna utgör nu inte vad vi skulle vilja kalla romanens essens: de är endast stödet för uppståndandet av en diskurs över ruin(ans)en, tiden, kampen mellan instinkt och förnuft: en grund att bygga Régions ödsliga landskap på, över vilket inbördeskrigets spöke svävar.⁴⁴

Vår enkla modell kan nu ges viss existentiell fördjupning:

---

⁴² Ibid. 150

⁴³ Ibid. 157

⁴⁴ García Pérez. *Una meditación sobre Juan Benet*, 89.

förvirring

labyrint
(hemligt hopp:
en *väntan med*
förväntan = letande
och resande)

<---->

förfall

ruin
(förlorat hopp:
väntan utan
förväntan = sörjande
och bidan)

Det stilistiska åtagande Benet gör är med andra ord möjligt att reducera till en dynamik mellan att *leta* och att *sörja*. Jag kallar den *ton* som då uppstår *mörk hymn*. Dess mest särpräglade drag är en förening av detaljlidelse med inlevelse i förluster.

I den mörka hymnens spänningsfält uppstår (möjligheten till) en röst som i bästa fall kan hålla många olika perspektiv och skalor inom sig. En förutsättning för detta är antagligen att denna röst rör sig med sin uppmärksamhets ström. Att flyta med den ström man själv utgör, eller att genomföra en akt där framåtrörelse och balans främjar varandra som vid cykling eller lindans fångar väl Benets förståelse av vad stilsträvan är.

Som illustrationen på uppsatsens titelsida antyder tillhörde floder dessutom författaren-ingenjören-konstnärens allra käraste landskapsfenomen. I ett avsnitt om öknarna, bergen och floderna i Benets landskapsskildringar citerar Stefania Imperiale några rörande ord som den unge författarkollegan och vännen Javier Marías skrev i El País dagen efter att Benet dött av en smärtsam hjärntumör:

Det berättas att han för blott några dagar sedan, redan mycket illa därän, fick en stund då han länge log, och den som var med honom frågade: "Vad tänker du på?" "Ingenting", svarade han. Och när hans närmaste insisterade och sade: "Hurdå på ingenting? Du har ju varit alldeles hänförd i flera minuter", svarade han en aning blygt: "Jo, jag såg en flod."⁴⁵

I stället för ett episkt berättande som korsar gränserna i ett i intrigsener indelat landskap har vi alltså att göra med ett berättande som följer sin flod eller sitt flöde, det vill säga behåller jämvikten. Översättarens uppgift blir då att i målspråket genomföra en motsvarande rörelse/balansakt/flodfärd. En sådan balansakt är, avslutningsvis, inte historiskt betydelselös.

---

⁴⁵ Imperiale. *Contar por imágenes*, 152.

Den tyska forskaren Aleida Assman, liksom många andra minnesforskare, har försökt fånga den problematik som Benet brottades med i sin egenskap av historiegestaltare. I en nyligen på svenska publicerad essä om hur relationen mellan minne och historia har förändrats under senare decennier finns flera formuleringar som föregrips i Benets estetiska deklARATIONER. Jämför exempelvis följande ställe hos Assman

Varje minne är perspektiviskt och partiskt eftersom det är avhängigt en synvinkel, och följaktligen avgränsas det huvudsakligen genom det som utesluts och glöms bort.⁴⁶

med Benets ord i essän "La inspiración y el estilo" (Inspirationen och stilen), från 1965, – citerade av de la Concha – om romanens historiska sanningsmöjligheter:

Solo la ambigüedad tiene capacidad para hacer historia... gran parte del discurso literario no sería posible si no se desarrollara en el espacio abierto... entre una afirmación y su correspondiente negación.⁴⁷

Endast tvetydigheten förmår skapa historia... en stor del av den litterära diskursen vore omöjlig om den inte utvecklade sig i den öppna rymden... mellan en affirmation och en motsvarande negation.

García de la Concha har också flera värdefulla perspektiv på den tematik Assman berör, relationen mellan minne och historia och dess relevans för förståelsen av ett romanprojekt som VR.

Långt inne i VR, då kvinnan Marré Gamallo har återvänt till den åldrade doktor Sebastián (som hon för länge sedan skulle ha gift sig med om hon inte som ung hade brutit upp), äger den nämnda dialog dem emellan rum, där tidens, minnets och historiens teman behandlas. Bland annat säger doktorn:

"Es cierto que la memoria desvirtúa, agranda y exagera, pero no es solo eso; también inventa para dar una apariencia de vivido e ido a aquello que el presente niega"⁴⁸

---

⁴⁶ Assman. "Minne som nyckelbegrepp inom kulturvetenskaperna", 130.

⁴⁷ García de la Concha, "Volverás a Región, relato y discurso simbólico", 171.

⁴⁸ VR, 251 f.

Det är sant att minnet förvanskar, blåser upp och överdriver, men inte bara detta; det uppfinner också för att skänka en anstrykning av levtt och förgånget åt det som nuet negerar."

Och ett par sidor tidigare har en i sammanhanget än mer suggestiv ordväxling dem emellan skett:

– Pero ¿y esas voces? ¿No ha oído usted esas voces? Parece que dentro de la casa...

– Sí, las he oído pero no las escucho – repuso el Doctor. Y añadió: "Es lo que queda de aquel entonces, voces, suspiros, unos pocos disparos al final del verano... es todo el alimento de nuestra posguerra; vivimos del rumor y nos alimentamos de cábalas pero nuestro momento ha pasado ya, ha pasado para siempre... El presente se pasó y todo lo que nos queda es lo que un día no pasó; el pasado tampoco es lo que fue, sino lo que no fue; solo el futuro, lo que nos queda, es lo que ya ha sido."⁴⁹

– Men de där rösterna? Har ni inte hört de där rösterna? Det hörs som inifrån huset...

– Ja, jag har hört dem men jag lyssnar inte på dem – återtog doktorn. Och tillade: Det är vad som återstår av den tiden, röster, suckar, några enstaka skott mot slutet av sommaren... det är hela vår efterkrigstids näring; vi lever av rykten och livnär oss på ränkspel men vår stund är redan över, den är över för alltid... Nuett förgick och allt som återstår för oss är det som en dag inte förgick; det förflutna är inte heller vad det var, utan vad det inte var; endast framtiden, det som återstår för oss, är vad som redan har varit.

Konklusion

Juan Benets *Volverás a Región* ställer översättaren inför två domäner av strävan: dels en estetiserande, njutande och grandios domän, där ekfraserna och den heroiska *labyrinthismen* firar sina triumfer; dels en sörjande, katastrofdrabbad *ruinansdomän*, där historiens förfall och det vuxna psykets konstituerande förluster dubbelexponeras i en meditativ blick visavi det

---

⁴⁹ Ibid. 249

förstörda och förödda. I rörelsen mellan dessa båda domäner uppstår en mörk hymn med en (utopiskt sett) läkande kraft.

Vad översättaren måste försöka göra är alltså att frambringa en stil som fyller åtminstone tre funktioner hos vårt metaforiska metod-rep:

Man måste, för det första, skriva och läsa fram en Ariadnetråd som hjälper en att hitta i labyrinten, *minnas* vägar och sammanhang.

Man måste, för det andra, skriva fram en *egen* klätterlina som gör det möjligt att ta betydande syntaktiska risker och även uppleva fall, ruinans.

Man måste, för det tredje, våga spänna upp en lina för *dans*, i ett ständigt avancemang utan garantier, och känna glädjen i det. Det kan också, i föreliggande metaforiska grannskap, uttryckas som att man behöver spänna bågen och slå an en (egen) ton...

LITTERATUR

Verk av Juan Benet

romaner

Volverás a Región (1968), Penguin Random House, 2009
Una meditación (1970), Alfaguara, 2004
Un viaje de invierno (1972), Cátedra, 1998
Saúl ante Samuel (1980), Penguin Random House, 2009
Herrumbrosas lanzas (Bok I-XV, 1983-1998), Random House Mondadori, 2009

noveller

En Región. Cuentos completos 1 (1977-1998). Barcelona: Random House Mondadori, 2010.

brev

Carmen Martín Gaité/Juan Benet. Correspondencia. Barcelona: Galaxia Gutenberg, 2011.

intervjuer

Jalón, Mauricio (red) Cartografía personal. Valladolid: Cuatro Ediciones, 1997.

Övrig litteratur

Andersson, Dag T.:
"Destruktion/Konstruktion". I: Opitz, Michael och Wizisla, Erdmut (red):
Benjamins Begriffe 1
Sinzheim: Suhrkamp, (2000) 2011

Arvidsson, Kristoffer:
Den romantiska postmodernismen. Konstkritiken och det romantiska i 1980- och 1990-talets svenska konst
Litauen: Gothenburg Studies in Art and Architecture nr 27, 2008

Assman, Aleida:
"Minne som nyckelbegrepp inom kulturvetenskaperna". I: Redin, Johan och Ruin, Hans (red): *Mellan minne och glömska. Studier i det kulturella minnets förvandlingar*
Borgå: Daidalos, 2016

Bröcker, Michael:

"Sprache". I: Opitz, Michael och Wizisla, Erdmut (red): *Benjamins Begriffe 2*
Sinzheim: Suhrkamp, 2011

Benson, Ken:

Fenomenología del enigma. Juan Benet y el pensamiento literario postestructuralista
Amsterdam: Rodopi, 2004

Cevallos, Santiago:

El Barroco, marca de agua de la narrativa hispanoamericana
Madrid: Iberoamericana/ Vervuert, 2012

Faris, Wendy B.:

Labyrinths of Language. Symbolic Landscape and Narrative Design in Modern Fiction
Baltimore: Johns Hopkins UP, 1988

García de la Concha, Víctor:

"Volverás a Región, relato y discurso simbólico". I: *Cinco novelas en clave simbólica*.
Madrid: Alfaguara, 2010

García Pérez, Francisco:

Una meditación sobre Juan Benet
Madrid: Alfaguara, 1997

Gimferrer, Pere:

"Una crónica de la decadencia". I tidskriften *Papeles de Son Armadans*, nr 52.
Palma de Mallorca, 1969

Highet, Gilbert:

The Classical Tradition. Greek and Roman Influences on Western Literature
New York: Oxford UP, 2015

Imperiale, Stefania:

Contar por imágenes. La narrativa de Juan Benet
Sevilla: Renacimiento, 2016

Kleberg, Lars:

"Översättaren som skådespelare". I: *Översättaren som skådespelare*. Trelleborg:
Dialoger, 2001

Melberg, Arne:

"Översättning och världslitteratur". I: *Tidskrift för litteraturvetenskap (TFL)*, nr
1/2010, 23-31

Molina Foix, Vicente:

"Juan Benet: *la máquina de la memoria*". I: tidskriften *Claves de razón práctica*, nr 176, 2007

Ruin, Hans:

"*Livet i ruiner*". I: *Frihet, ändlighet, historicitet. Essäer om Heideggers filosofi*.

Kaunas: Ersatz, 2013

Wahlund, Per Erik:

Översättarens fröjder och bekymmer. Reflexioner och memoarer.

Stockholm: Sällskapet Bokvännerna, 1970

Wollin, Lars:

"*Från Heliga Birgitta till Barbara Cartland*". I: Kleberg, Lars (red): *Med andra ord. Texter om litterär översättning*

Jönköping: Natur och Kultur, 2010

APPENDIX

Juan Benet

Du kommer åter till Región

Del I

Översättning Ulf Eriksson

Det är sant att varje resenär som på väg från Región försöker nå dess bergskedja längs den gamla riksvägen – något den moderna inte längre är – måste korsa en liten, högt belägen öken som verkar ändlös.

Förr eller senare får han känna på misströstan när han märker hur varje steg framåt bara fjärmar honom litet till från dessa okända berg. Och en dag blir han tvungen att överge hela företaget och skjuta upp det svävande beslutet att klättra till dess högsta krön, denna topp av kalksten formad som en ansiktsmask vilken orubblig bevarar sitt romantiska rykte och sin plym av yrande snö. Eller så låter han – helt lugn, utan att förtvivla, uppfylld av en sorts

likgiltighet som inte medger några invändningar – sin sista skymning förflyta, utsträckt i sanden med ansiktet mot solnedgången, betraktande den nakna himlen där de vackra, egendomliga och svarta fåglar som snart skall göra slut på honom kretsar i höjden.

För att från Región nå öknen krävs uppemot en dags bilresa. De få vägar som finns i området är kostigar som följer flodernas lopp, utan tvärförbindelser, så att färden mellan två parallella dalar under årets åtta kalla månader måste ske längs vattensträckningarna ända till deras sammanflöde och sedan i motsatt riktning. Öknen utgörs av en urbergssköld, i genomsnitt 1400 meter hög, vilken i norr lutar mot bergskedjans yngre delar och med sin form lik kroppen på en fiol framföder och åtskiljer floderna Torce och Formigoso. Den avbryts i väster av utlöpare från yngre karbon där den ger plats åt vidunderliga fördjupningar. På deras bottnar sjunger Torce efter att ha genomskurit de elefantfärgade klipporna vars ogenomträngliga mur fram till förra seklet gäckade strandbefolkningens nyfikenhet. Vid sin södra, åt öster lutande rand upplöser sig däremot högslätten i en räckad oregelbundna veckbildningar som förvandlar hela kortsidan till en topografiskt intrikat labyrint av små flodbäcken, och övergår först i höjd med Ferrellan i en typisk paleozoisk dal, kallad Formigoso.

Fram till för femtio år sedan valde nästan alla äventyrare vägen längs Formigoso, drivna mer av nyfikenhet än vurm för repklättring. Ovanför Ferrellans lågland finns en trågformig dal

där floden delar upp sig i ett antal mindre armar och rännilar som flyter åt alla håll genom ödsliga träskmarker där vägbygge hittills varit omöjligt. Den befintliga vägen lämnar dalen och klättrar längs en kal sluttning uppåt mot öknens över röda kullar täckta med ginst och ljung. I höjd med värdshuset i El Quintán blir vegetationen gles och klenvuxen och bildar snårskog av ek och pinje som har krökts så låga av de pinande vindarna i mars att det inte på mer än fem kilometer finns någon annan skuggig plats än den gamla bron av kvaderstenar genom vilken det rinner – utom under dagar med störtregn, då en öronbedövande, röd fors vältrar förbi – en liten tråd av vatten som man kan dämna upp med handen. Allt eftersom vägen blir mer slingrig och gropig förändras landskapet: den lågvuxna skogen följs av en vidsträckt ängsmark av farligt utseende (där en sorts vilda dvärghästar sägs beta), taggig av korsande, blåaktiga bergsryggar av illaluktande, kolförande kalksten vilka påminner om ryggraden hos ett monster från kvartärtiden som tillbringar sin dvala med huvudet nedsjunkt i sumpmarken. Här och där spirar komplext formade bergsblommor i skira färger, såsom tidlösa, förgätmigej, lavendel, högvuxen azalea och en minimal form av kaveldun, tills en oregelbunden, helt oväntad häck av vide och myrten tycks sätta stopp för färden med en trädstam som blockerar vägen och en ålderstigen, nästan oläslig skylt på en förvriden påle:

TILLTRÄDE FÖRBJUDET

Privat egendom

Det är ett så isolerat ställe att ingen – varken i Región, Bocentellas, Puente de Doña Cautiva eller ens i kyrktornet i El Salvador – brukar tala om det, fast alla vet hur ovanligt det är att berget inte kräver sitt årliga människooffer: den utländska särlingen som kommer till Región med bilen proppfull av kollin och vetenskapliga apparater, eller den olycksalige och tanklöse jägaren som följer ett spår eller försöker hitta sin bortblåsta mössa kommer att stöta på en öppen grav, nyss grävd av den gamle väktaren, ännu luktande nyvänd jord, och med botten vattentäckt.

Färden kan knappast vara mer beklämmande: en charmlös vidd, en karg och torr bergsplatå som tar slut vid den vassa kalkklippan – där ett slags örnar inte större än svalor bygger bo – som endast kan bestigas med rep; och i öster en glödande gipsöken översållad med skarpkantade klippstycken av basalt som bergskedjan motvilligt verkar ha släppt ifrån sig som ett slags tidsfördriv under sina långa, solitära fälttåg utmed sekler och stormar; och den mildras bara av små samlingar med tusenårigt vatten omgivna av vass och uppenbart sjukliga ginstbuskar och vidsträckta slätmarker där på sin höjd den våldsamma, vinande cistrosen och adventsriset växer i förvedade, sega och täta bestånd där de enda invånarna är små kräldjur, en egendomlig fågelart (av en föga desperat stam som verkar fullt medveten om sin nära

förestående utrotning) vars vackra, svarta, utsvultna och tystlåtna representanter numera endast har fosforskenet att livnära sig på, samt ett otal insekter så brokiga i sina rustningar och taggiga av vapen att de i varje ögonblick tycks vara på korståg till det heliga landet. När man äntligen anar – i den oväntade vällukten, i det varslande surret från en insekt eller i kavedunets sorl (dess trånande jungfrulighet sjunger sorgset, och i fjärran tronar berget Monje, denna topp med form av ansiktsmask som då och då sänder ut sin hänfulla och steriliserande andedräkt) – att den förlovade skogen är nära stöter resenären på en häck av taggbuskar, en förvriden påle och en nästan oläslig skylt som inskräper det urgamla förbudet. Man får tänka sig att den beslutsamme resenären inte gärna vänder åter tomhänt – efter sådana ansträngningar – bara på grund av godtycket hos en otidsenlig skylt som har satts upp där för mer än hundra år sedan och som man får omkull med en enda spark utan att någon märker det. Likväl måste verkligheten vara litet annorlunda då man inte känner till någon som har återvänt, trots att folk helt säkert vet att ett visst antal personer har försökt ta sig upp där: det sägs att landet är så vilt och övergivet att endast den som rustar sig för ett direkt riskabelt äventyr kan hysa något hopp om att nå fram. Så är det eftersom de oöverstigliga klippryggar, de ändlösa högslättsöknarna där vinden viner i korstöreln, de tvärbranta ravinerna där bergsbäckarna sjunger täckta av frodig och fientlig växtlighet (skogar av jätteormbunke och oframkomliga sänkor

fulla med järnek, olvon och mynta) inte på långa vägar utgör forskningsfärdens värsta hinder. I Región pratar man knappt om Mantua eller dess underlige väktare: man pratar inte om honom i någon av byarna på slätten, varken i Región eller Bocentellas eller Puente de Doña Cautiva eller ens i tornet på den övergivna kyrkan i El Salvador, under de få nätter – tre eller fyra per årtionde – då en liten skara överlevande från trakten (färre än trettio grannar som varken talar med eller hälsar på varandra och endast med största svårighet minns varandra, samlade där av en gemensam överlevnadsinstinkt som stegrats av ensamheten, eller för att följa en gammal ritual vars innebörd har gått förlorad och i vilken deras outgrundliga öde sätts i scen) tränger ihop sig där för att lyssna till ekot av några skott som de utan bekräftelse tror kommer från Mantua. Ingen törs egentligen bestrida att denne man finns som ingen har sett men ingen heller haft chans att få inom synhåll och vars skepnad tycks ruva över och bevara det dagliga förfallet i denna övergivna och förödda trakt: en gammal väktare, listig och grym, draperad i grovt ylle som en tartarherde och skodd i lädersandaler, med förmågan att befinna sig överallt inom gränserna för den egendom han genomkorsar dag och natt med slutna ögon.

Folk i Region har valt att glömma sin egen historia: ytterst få kan rimligen ha bevarat en sann bild av sina föräldrar, av sina första steg, av en gyllene ungdomstid som plötsligt slutade i häpnad och övergivenhet. Kanske börjar förfallet en sensommarmorgon då

några militärer, ryttare och spårfinnare, samlas redo att finkamma berget på jakt efter en lycksökare, den utländske kvinnotjusare som en natt på kasinot bröt upp med deras ära och deras pengar; förfallet är inte mer än detta, minnet och dammolnet som stiger från ryttarföljet på vägen längs Torce, den vilda ivern hos ett utslitet samhälle som vill tro att den saknade hedern skulle kunna återfinnas i en bergsklyfta, en stapel marker av pärlemor och en blodig vedergällning. Från och med då omvandlas dammolnet till förflutenhet och det förflutna till heder: minnet blir ett darrande finger som några år senare skall dra undan de malätta gardinerna från matsalsfönstret för att visa på Monjes högdragna och fruktansvärda silhuett i fjärran, där alla de ungdomliga förhoppningar vilka en gång flydde för mullret av hästarna och fordonen verkar ha förtätats och gått förlorade för att sedan på ett sjukligt sätt återuppstå med motorljuden och med ekot av skotten, förblandat med kaveldunets gälla susande på samma sätt som det under denna epok utan förnuft förenades med det genomträngande och suggestiva ljudet av trianglar och xylofoner. Ty vetandet kamouflerar alltmedan minnet glöder: motorbrummet sätter hela det förflutna i rörelse och får gestalterna av en livlös familj och ungdomstid, vilka mumifierats i en smärtsam gest sedan ryttarna försvunnit, att rycka till som en döende: en dörrlucka knarrar och en dörr skevar upp, så att från den övergivna trädgården en vindfläkt med doft av läkande växter tränger in, får de malätta gardinerna att svälla på nytt och

uppenbarar husets förfall och tomheten i detta rådande nu där ekot av hästarna kommer och går. När dörren stängdes – stilla, utan att vare sig sluta fasan till ödesbestämmdheten eller rädslan till uppgivenheten – hade dammolnet skingrats; solen hade kommit fram och Regións förfall blev mer uppenbart: det blåste en het vind lik den gamle ullige Numas gubbandedräkt, han som beväpnad med en karbin framdeles skulle skydda skogen, på sin vakt dygnet runt över hela egendomen och beredd att skjuta med osviklig träffsäkerhet varje gång platsens stillhet kunde störas av några steg genom torra löv eller en trött själs suckar.

Ett femtiotal personer på sin höjd: några gånger varje årtionde vaknar en utfattig bybo i Región, Bocentellas eller El Salvador ur sin middagsslummer, och drar med oföränderlig likgiltighet och utan att invänta ekots befallning undan jalousin av ribbor eller de malättna gardinerna för att ge akt på dammolnet vid slutet av en väg. Med slutna ögon låter han sin hand öppna en byrålåda full med gamla gulnade fotografier, sidentofsar och armband av satäng från en försvunnen församling, för att sedan ur en gammal fruktkartong där han har stuvbitar ta fram en av allt bruk blanknött snörstump med flera knutar som på ett radband, och med en skicklig, snabb rörelse gör han ytterligare en knut när ljudet av motorn når hans öra. I djupt lugn återgår han sedan till siestan och bryter den först efter två eller tre timmar, och då för att i den klara kvällen med molnstråk österut bevittna den manöver i en trång bykorsning som en gammal rishög hackande

tvingas göra, överlastad med smärtinghöljda kollin. I hans blick genom jalousin finns varken nyfikenhet eller förvåning eller hopp, men han kan inte – när han låter huvudet sjunka tillbaka mot det rättgnagda ryggstödet och smeker armstödet trådslitna plysch – dölja en ögats glimt av illfundighet och ett visst leende av lättnad när en ny växel läggs i vid slutet av gatan och ljudet landar i ett obestämbar avtagande, som tycks förebåda dess snara försvinnande och slå an tystnadens puls innan ödets trumvirklar hörs på nytt. Aldrig, varken i den övergivna staden eller någonstans på slätten hör man talas om en bil som kört förbi i riktning mot bergen; händelsen sprider sig inte och inget rykte går, men kanske breder föräningen ut sig – luftens polartillstånd och denna plötsliga dunst av rent krut, salpeter och havsalger, denna hastiga förglasning av tystnaden en höstmorgon som är redo att ta emot resenären med sitt flaggspel av järtecken och grimaser och begravningsviskningar före och efter det att en motors snarkning, maklig, utanför tiden, likgiltig, okunnig om att dess sista rosslingar hopas i dess eget flåsande, har kunnat bryta dalens stillhet.

Samma natt infinner sig folk som hörde den passera punktligt till det ensliga tornet i kyrkan i El Salvador för att invänta bekräftelsens ögonblick. Det blir svalare på natten och om våren och hösten bär vinden från bergen med sig doften av citronverbena och lavendel i vilken de upplösta och fördärvliga skuggorna av en tantaliserad gårdag förblandas, återuppstår och

flyr på nytt: föräldrar och ekipage och danskvällar och floder och böcker med sidorna utslitna, alla de förhoppningar och löften som krossades av dammolnet från ryttarna som med avståndet och tiden skall växa tills det blir storhet och ära av vad som på sin tid inte var något annat än nedrighet och högfärd, fattigdom och rädsla. De gör inget annat än lyssnar: tornet är så litet att högst ett halvdussin personer, lutade över tomrummet, får plats uppe under klockorna: resten tvingas vänta i trappan – eller till och med ute i fäfallan, vid sådana tillfällen då vissa ovanliga handlingar gör tillströmningen större. De yttrar inte ett ord då de har uppmärksamheten helt inställd på vindens riktning och ekot den skall föra med sig från de förbjudna markerna. Väntan blir vanligtvis lång, lika lång som natten, men ingen visar otålighet: några minuter innan det första gryningsljuset syns vid horisonten – i detta ögonblick då de trollbundna som samlats för att anträda en gemensam resa bestämmer sig, så fort den första besvikelsen gått över, för att strunta i sina farhågor och ge sig hän sig åt vilan – kommer ljudet av skottet mellan vågor av mynta och järnört, höljt i ovissheten hos en handling som i sin nödvändiga obevisbarhet aldrig kan bli uppenbar. Beviset kommer senare, i gryningen, när minnet och hoppet gemensamt upprepar ekot av det enda skott som måste ha varit tillräckligt för Numa; det som deras öron väntat på som sfinxens yttrande på helgerånet och som de år efter år godtog utan vare sig förklaringar eller häpnad.

Det fanns inga rester och ingen som helst förklaring. Kvar fanns inte ens ryktet som svävade i det heta dammet mellan bergen i Región om hösten och sköt upp sitt svar på bergens ständiga trots till ett annat tillfälle; ingen har återvänt och ingenting verkar heller ha blivit kvar av de gamla hackigt gående fordonen som en dag korsade byn och rytande försvann bland de vita kullarna för att ge sig på taggtråden och det gamla hindret som ingen hade fått se i annat än orubbat läge. Det enda som återstår är bergsområdets inlandstystnad, ett vittnesbörd om det skott som rev upp den, liksom spåren efter slitna däck som några meter bortom stocken försvinner in i en skog av jätteorbunkar och blodröda bromelior.

Den gången var det inte fråga om någon gammal pickup med fastsurrade kollin, utan om en svart bil av ålderstigen men elegant modell. Det var varken den eller det faktum att den framfördes av en kvinna som väckte nyfikenhet hos dem som såg den glida förbi i kvällningen en gyllene septemberdag då den torra sommarens längtan efter vatten förhöjdes till hänryckning och dödskamp; snarare kom den att förstärka misstron mot främlingar och tilliten till den egna trakten som var i stånd att till sina utmarker locka en dittills aldrig sedd sorts folk.

En dag under sommaren för länge sedan hade en liknande bil kommit till hans hus; vid den tiden bodde där bara hans mor, gamla Adela och han själv som klädd i kortbyxor släpade omkring

sin ensamhet i en avskild trädgård tillsammans med några stenkulor och några ölkapsyler med vars hjälp en strid utkämpades mellan ett osäkert, klumpigt och skyggt jag och en kluben, idealiserad och förstorad motståndare som fick dem att rulla exakt och säkert. Hans mor kallade på honom från verandaräcket, iklädd promenaddräkt och med hans mellanmål i handen. Hon verkade inte nedbruten; då förmådde han inte gissa hur hon kände sig bakom sminket, den vita stadsdräkten som avgav en svag lukt av klädkista och skorna med klack, en utstyrsel han inte mindes att han sett henne i förut. Hon hukade sig bredvid honom, gav honom mellanmålet, slätade till hans hår och borstade bort dammet från hans byxor och leran från knäna. Han sade inte ett ord; när han ville röra vid en brosch hon hade på jackslaget märkte han att hennes underläpp darrade. Hon rättade återigen till hans skjortkrage och kysste honom flera gånger; hon sade att hon skulle resa iväg för att söka efter hans bror och viskade i hans öra, med ett lätt bitt i örsnibben, några moderliga ord – böner, kärlek och godhet, minnen, läsning och renlighet – medan han lekte med broschen. I den stunden var detta inte för honom någon separation, snarare ett löfte: det bästa av eftermiddagen var redan över och nu närmade sig väntan i köket, leken med kapsylerna på det benvita bordet vars djupa skårar var fyllda med sandstensdamm.

– I morgon? undrade han med blicken på broschen.

– I övermorgon.

Hans mor visste att i pojkens medvetande fanns det bortom morgondagen ingen föreställning om tid, och följaktligen skulle det bli en uthärdlig åtskillnad, med några korta hugg av längtan och trötthet under barnets dag. Men pojken har förväxlat sin okunnighet med fruktan och försöker hålla kvar broschén i handen, inte för att hindra moderns avfärd utan för att bevara något av allt som kommer att förstöras i den överhängande framtidens osäkerhet och ensamhet. Kanske är det därför han inte kan hålla kvar den – och inte gråta – eftersom han lyder under sina aningar och mer än allting annat vill kunna befria sig från detta påtvingade band, för att bekämpa hotet från rädslan och, svekfull som han är, göra avskedet kort och återgå till leken, i vilken enamheten hos ett barn – som inte kan jämföra, inte maskera den – sluter sig kring honom, skyddar honom och omfamnar honom med tusen ljudlösa fögreningar som viras kring honom som en parasiterande stödkonstruktion. Allt eftersom månaderna går och han ligger utsträckt på marken i ett hörn av trädgården i lek med kulorna – medan på andra sidan muren radioapparaterna förmedlar nyheter från fronten och folkliga sånger om kriget – förvandlas väntan på moderns återkomst sakta till det enda tecknet på hans övergivenhet, en rädslans avsöndring om kvällarna och en ianspråktagenhet av det tomma som uppstår ur motspelarens reträtt från leken i den malvafärgade kvällningen, ur den fatala vålnaden, skammen över en olycksalig livslott. Han visste inte hur man ber och han grät sällan; det är möjligt att hans

eget fördärv börjar med det faktum att han inte kunde något annat än ge akt på sig själv, förströdd i den ensamma kampen med tvillingspelaren och förhäxad, genom den fantiserade förflyttningen av den egna bilden till en låtsad aktivitet, av alla dessa begär som hopas i ett potentiellt förflutet dit han förlägger ett rike – behärskat av "jagen var", "jagen vistades", "jagen hade" och "jagen bar på" – som börjar där tårarnas rike upphör. Men det finns utan tvivel stunder då ensamheten är allt, eftersom minnet, fjärrmat från leken, inte kan föra med sig något annat än bilderna av ledan och denna livslotts yttre tecken: de svaga återskenen från gatan i fönsterimman, stegen i regnet, bilarna som utan att stanna far förbi och vattnet som hörs droppa i diskhon medan Adela syr; utan att veta det börjar han att länka alla uttryck för livslotten till hat: sängen, den fromma helgonbilden där ljuset som tränger in under dörren återkastas och vattnets ljud, gamla Adelas suckar och tallriken med ris, nästan utan salt, som mitt på det benvita, med sandsten skurade bordet tycktes resa sig med ljuset ur en egen dold kraft, och hela det delvis tomma husets spöklika ordning vilken – lik ett övergivet, plundrat och i skuggor försänkt tempel som har krympt ihop till sina egna stenars och gåtfulla inskrifters ordkarghet – nu verkade göra gällande sin egen tukt och etikett med större stränghet än under storhetstiden. I denna svåra situation vänjer sig pojken så vid sin ensamhet att han endast i skydd av den är i stånd att försona sig med den fullständiga bilden av sig själv och han behöver – för att stärka och

vårda en blivande urartning – hysa avsky mot bestämmelserna i hemmet: han kommer inte att hata portionen med ris eller krigstidslinser för deras smak utan därför att deras närvaro på bordet har avstyrt leken och förebådar de långa timmarna till sängs, på samma sätt som spelaren på kasinots vind avskyr morgonljuset i fönstren och de första valna genljuden av verksamhet nere på gatan; tallriken, ja, och suckarna och den osynliga handen som med en gest av förbarmande tycks sträckas fram ur samma undangömda tabernakel som hägnar hemmets regelverk och ställa ned den framför honom med hela fastheten hos strafflagens skick och bruk. Men han vet inte detta, han fruktar det: hans medvetande varken igenkänner eller erkänner ännu som hat vad ett sparsamt minne samlar in i syfte att dra fördel av barndomens magra inkomster den dag han kan ha bruk av förnuftet; nej, det ena tar sig inte vidare ihop med det andra, ty även om förnuftet skjuter upp eller upphäver den dagen, håller minnet kontot öppet och överlämnar åt en bestört själ en grym tids besparingar: en guldbrosch och en hand med en tallrik beskt ris och återskenet ur en dröm på strandängarna, och den fasa de båda kände, med näsan pressad mot fönstret och uppmärksamheten trollbunden av rädslan, vid anblicken av inbördeskrigets processioner och demonstrationer; knappt framträder det, bland blänken i natten och vapensmattret, bland eldskenen från striderna i bergen och Adelas viskningar genom tamburens fransiga gardiner, krigsslutet, solmorgonen då alla

fönster stod öppna för första gången på mer än två år, och hur folk ropade, hopträngda på torget viftande med flaggor och näsdukar. Det var en enda morgon och minnet vägrade att godta den, kanske därför att hans mors steg inte borgade för den. Eller kanske därför att hon kom, förklädd i en herrock och med en schalettnuten om huvudet, men inte ville träffa honom. Hon stängde först köksdörren, sedan den till gången, drog för de urblekta gardinerna mot tamburen och stängde alla fönster och återinförde därmed krigets dammstank, de gamla textiltapeternas fräna lukt, av obebodda rum och korridorer i halvdunkel. Det är inte minnet han hatar; det är förvisso vad han tror, vad han tio eller tjugo år senare finner tillfredsställelse i att visa ett förnuft utan erinringar, ett helt bokslut av eftermiddagar i korridorerna, av grusade förhoppningar och gagnlösa satsningar; vad mera är behöver han inte ens granska balansen mellan dessa första och sista energier vilka inte tvekade att offra hans förnuft för att vidmakthålla integriteten hos en stammande, förvirrad och övergiven person. Handen ja, och hennes ord också: gamla Adela som skar till hans första långbyxor eller rörde i kikärtsgröten över den stilla brinnande elden, så stilla att den höll sig tänd under de båda långa år som trupperna skulle behöva för att ta sig in i staden, utan tvivel den tidsrymd hon måste förbli orörlig framför bordet eller den koleldade spisen för att pojken minne skulle föreviga henne och lämna hennes avtryck inte i bitterhetens, utan i den osläckliga och gäckade förhoppningstörstens tunna hinna. Och orden, som

medan hon lagade mat med ryggen mot honom steg upp med samma ohejdbara, grundlösa lätthet som röken, hela denna väldiga anhopning av kristna kungar och blodtörstiga morer och fälttecken som svävade vidare i vinden genom bergens ensligaste stenskravel, alla dessa strider mellan riddare som pliktenligt slutade med någon mirakulös insats, ett föregripande av det beridna, hämndgiriga uppbåd av gamla herrar som gjordes om intet av skogens väktare, han till vilken de gamla damernas tårar och klagolåt ännu riktas, dessa som av rädsla för att möta den ödeläggelse som omger dem håller sina tomt stirrande blickar gömda i de övergivna godsens kolkällare, som om hon, tård av den lokala historien, vakade över den sista lugna glödbädd som en lätt rubbning eller ett svagt luftdrag förvandlar till en eldkvast, och med dessa ord försökte hon, i brist på andra berättelser, att roa honom under kvällsmåltiden eller få honom att somna när de fjärran ekona från striden i bergen höll honom vaken i sängen, med de blanka ögonen stint riktade mot taket. Så var läget för dem natten efter hans moders avfärd och just så – kunde man säga – förblev det två eller tre år till, i väntan på hennes återkomst. Hon påstod att hon till och med kunde urskilja ljudet av ett fordon innan hundarna började skälla eftersom hon under ett halvt liv knappt hade gjort annat än att vänja och anpassa hörseln efter vad som skulle kunna komma; aldrig sade hon till honom ”i kväll”, ”i morgon”, ”nu, pojke, hör jag något som närmar sig”; och inte heller sade hon till honom ”sov lugnt, pojke, det blir en fin dag i morgon”

eller "din mor är snart tillbaka"; utan kanske bara: "vansinne, det är vansinne", "de kommer att döda allihop", "som den gode José, som din far, som alla", "snart får du se hurdana de kommer tillbaka", "jag bara säger dig i vilket skick de kommer tillbaka": en vidunderlig likvagn, återbördad av bergen som ett skeppsvrak av tidvattnet, lastad med kvarlevorna av alla de förfäder som bländats av sin egen maktlystnad, framförd av en berusad spannriddare eller ett kadaver eller ett par vettlösa mulor. Deras enda färdighet var att – genom nattens viskningar – uppfånga stridens genljud och hundarnas förtvivlade skällande "som om de själva begrep sitt beteendes gagnlöshet"⁵⁰ – eller bergsvindens hotfulla klagan – detta omisskännliga tecken som lufthavet förmedlade så att deras samvetsfrid blev återställd. Kärrorna som närmade sig, nedsjunkna till hjulaxlarna, lastade med kalk i stället för halm; på de öde gatorna veropen och inomhus de övergivna gummornas skrik där de i dammiga bäddar försökte återuppväcka födslovåndorna; den vacklande, självlysande och askbleka bilden av maken där han insvept i morgondagern, med ett fasansfullt grin och ett kusligt leende rycker upp dörren och med en vidrig åtbörd river itu sin skjorta för att visa de ohyggliga såren och den svarta kratern mitt i lungan, hur den återvände till henne varje årsdag för att försvinna några ögonblick innan vinden genom den öppna dörren slänger in beviset för hans död: en boll av gamla tidningar som vinden skingrade på husets tröskel för att på golvet lämna

---

⁵⁰ Stephan Andres

den skrynkliga dödsannons en lokaltidning publicerade några dagar före hans avmarsch. Ty hade de utvecklat någonting var det en viss känsla för varsel som tillät dem att höra ljudet av kärran innan den hade nått provinsgränsen, och den var när allt kommer omkring det enda de kunde lita på tillräckligt för att varken bry sig om de ursinniga nattliga påringningarna från en oläglig gäst som kunde förväxla dörren till ett övergivet hem med den till en avliden barnmorska, eller invänta skottet, straffet, domen utfärdad av Numa på uppfordran av deras ångest. Det handlade aldrig om hägringar: för desertören, maken, eller fadern hade sedan alltid anlant – som det senkomna och helt ointressanta manuset till ett ivägtelefonerat telegram – med ansiktet täckt av damm och ett uttryck inte av smärta eller häpnad eller besvikelse utan av vedervilja gentemot det ögonblick av tanklöshet i det förflutna som fick dem att underskatta vilket domslut berget hade i beredskap åt dem. Men för ålderdomen, desto otåligare och mer lättskrämd ju längre väntan blir, är det enda betydelsefulla detta vittnesbörd om och erkännande av dess bristfällighet, vilken i sista stund kommer att rättfärdiga och omvärdera en medioker ungdom och medelålder som gått åt till den redliga skötseln av hemmet, de ekonomiska svårigheterna, fasan inför resorna om vintern och strängheten gentemot barnen. Adela hade haft en son som utan tvivel i sin tur hade haft en far vilken några dagar innan han uppnådde denna ställning hade övergivit sin hustru – inte för att fly upp i bergen eller gömma sig i gruvan eller äventyra resten

av sina tillgångar på casinot, utan för att slå sig ned i ett annat land och söka framgång där: av den anledningen visste man ingenting om honom och nämnde honom aldrig hemma, inte ens inom kökets väggar. Eftersom Adela innan hon blev mor hade danats bland grannar och i sällskap med bättre familjer, hade hon skaffat sig en mycket strikt uppfattning om ärligheten och ett hembiträdes åligganden, och så fort hennes son blev gammal nog att förstå henne inympade hon följaktligen i honom sådana rester av borgerlig uppfostran som de lägre klasserna får lov att motta likt herrskapets avlagda kläder: överrockar som behöver göras om till kavajer och skjortor som får bli en pyjamas. Därför lär hennes son från späda ålder ha förstått att om han en dag tvangs lämna hemmet så skulle det medföra åtminstone någon tragedi, ty att förena välstånd med övergivenhet låg bortom gränserna för den traderade moralen. Han lämnade hemmet i motsatt riktning mot faderns: innan han hade gjort militärtjänsten flydde han upp i bergen och visade sig inte igen, något som Adela i sin ensamhet fann delvis gottgörande för henne, eftersom den möjlighet det innebar att ha en son på rymmen var ett privilegium för bättre familjer och bildat folk. Hon hade möten med honom somliga kvällar; när frun i huset drog sig tillbaka för nattvilan tände hon i sitt rums avskildhet ett ljus framför fotot av sonen i uniform, tog fram vinflaskan som hela dagarna hängde under kjolarna och samtalande med honom i timtal. Ibland sjöng hon också, med ytterst lågmäld, flöjtande och darrig stämma, varvid hon

anpassade de tre eller fyra visor hon kunde – ”ni änglalika barn”, eller ”täckt av gravens damm” eller ”så som metallen” – till en utdragen, långsam och enkel melodi som tycktes mana fram vindens sus, trädens brusande och hundskallen om kvällen och vilken tvivelsutan Numa – och hela hans följe av offer och änglabarn – måste ha lyssnat till i hänryckning på någon av Mantuas förbjudna ängar. Hon hade aldrig sagt något till honom om sonen; plötsligt hejdade hon sig i en lyssnarpose – ett finger i luften, örat vänt mot berget och den oseende blicken åt hans håll – där den djupa uppmärksamheten hos en jakthund blandades med den dimmiga och fördrömda minen hos en kokerska som efter att i timmar ha rensat linser lyfter blicken mot taket för att andas ut. Han, med sin öppna mun och ögonen tätt ihop bakom tjocka glas, hade lärt sig att sätta värde på hennes uppmärksamhet: vid de få tillfällen under kriget då han hade försökt ta reda på något hade han inte fått mer till svar från Adela än ”tig, tig” eller pekfingrets avvisande tecken, i luften eller lagt mot hennes läppar. Han ville också lyssna – när Adela bekymrad över frånvaron av livstecken lämnade spisen för att pressa örat mot fönstret – men visste inte till vad. Tillbaka vid härden för att återigen röra i grytan eller torka händerna på handduken, fick hon frågan: ”Kommer de att döda dem? Har de dödat dem ännu?” Utan att hon hade sagt ett ord visste han att det inte kunde röra sig om någonting annat. Eftersom han inte hade lärt sig att lyssna – en förmåga eller ett privilegium förbehållet den som hade en far, en son eller en älskad

begraven på berget – och Adela inte heller hade något att säga om det hon hörde, hade han utvecklat färdigheten att tolka hennes gester – som om det gällde fåglarnas flykt eller inälvornas språk – för att översätta den betydelse hon så girigt slog vakt om. Av det sätt på vilket hon hejdade träskeden, drog undan grytan och knöt av sig förklädet – sedan torkade hon händerna på handduken, sade åt honom att sitta kvar och hålla tyst, lämnade förklädet på en stol och öppnade fönstret för att kika ut i natten: några steg hördes mot beläggningen och det knackade på dörren mot gatan. Hon tog ett djupt andetag och rättade till håret: ”Vänta här, rör dig inte ur fläcken.” Hon tände ljuset i gången och trappan, skrymslen lystes upp som i två år hade legat i skugga, ett opalskimmer fyllde matsalen där dammskydden av tyg bildade en liten kyrkogård, och stegen hördes åter i trappan, tunga och långsamma – förstod han att kriget var slut men att hans mor inte hade återvänt. En man hade stigit in i köket – medan Adela höll upp den tjocka soppan i skålarna – täckt av damm, iklädd en mörk läderjacka och chaufförmössa, och satte sig flåsande på pallen mitt emot honom. Han tog av sig mössan och drog ur innerfickan fram ett paket av genomskinligt papper med fettfläckar. Han tog en torr brödbit och doppade den i soppan, där den knappast mjuknade. Han sade ingenting. Medan han åt av soppan vecklade han upp paketet och gick igenom en smutsig hög med brev och skrynkliga papper. Han sköt ifrån sig tallriken och vek det sista kuvertet flerdubbelt. Han reste sig, lyfte undan spisplattan och stoppade sakta ned alla

papper i elden, ett efter ett, utan att säga ett ord. Sedan satte han sig på pallen igen och drog av sig jackan.

– Och hans mor?

– Tig, tig bara.

Pojkens ögon, förstorade genom linserna blinkade inte. De var uttryckslösa och tycktes, instängda som de var och deformerade av de tjocka linserna, förkroppsliga det slags akvariemelankoli där det som saknas inte är friheten och andra vattenvidder och där fisken inte beklagar sig över några förlorade omständigheter, ty den har inte uppnått längtans och frihetsönskans nivå och kan följaktligen endast blicka ut med detta stumma, djupa och ogenomträngliga allvar som på botten är en lidelsefull glans, kämpande för att genomtränga tusen kvällars övergivenhet, och vid ytan visar sig som förvåning. Där mäts den ensamhet som endast pojken – utan intresse av att namnge varje ting och oförmögen att med en åtbörd yttra sitt sinnestillstånd – kan mäta; där finns svaret, inte på den för två år sedan accepterade frånvaron eller på det faktum att allting hade skjutits upp igen, och inte ens på den föräldralöshet ödet har ålagt honom lika oförklarligt och skrupelfritt som naturen när den påtvang honom närsyntheten och talsvårigheterna, utan på förkastandet av frihetslängtan och på önskan att glömma denna längtan i syfte att, inspärrad eller övergiven, konsgruera sina egna lagar och sina egna uppföranderegler och sitt eget existensberättigande även om dessa bara skulle duga till att sätta några kulor i rullning längs en

skuggfylld korridor. Utan att röra sig hade han förblivit sittande i stolen med armarna på bordet och huvudet vilande på dem, stirrande på inkräktaren, samtidigt som han kanske försökte återuppleva en av de skuggiga eftermiddagarna under kriget då det med teckenspråkets hjälp var påbjudet att vänta och möjligt att sova och vakna i vetskapen att striden en dag skulle upphöra och hans mor komma tillbaka. Eller kanske inte, för samma kväll som hans mor tog avsked hade en grym del av hans minne tubbat honom att ge upp allt hopp om att träffa henne igen (den aspekt som ville fortsätta att rulla kula, utan tvivel) och att söka styrka i hållningen hos en man som – efter att ha stött ifrån sig sin frihet i syfte att vidmakthålla sina egna uppföranderegler – föraktar upphävandet av en dom fälld på grund av ett juridiskt misstag eftersom han i sin egen fatabur har hittat förädlingen av en frihet som inte ens hans mor vore i stånd att pantsätta. Mannen tog av sig stövlarna och drog fram en svart pistol; han makade ut magasinet och över bordet rullade ett halvdussin patroner vilka pojken betraktade lika svalt och rakryggat som en omutlig domare skulle ha begrundat en hög med mynt. Han grep några stycken, lade dem i handflatan och ställde dem framför näsan på pojken, men de båda uttryckslösa ögonen rörde sig knappt, oavvänt blickande mot honom, utan rädsla eller häpnad.

– Nå, vad tycks?

Han höll upp pojkens haka.

- Vad tycker du om allt det här?
- Varför lämnar du inte pojken i fred?

Han samlade in patronerna och satte tillbaka magasinet i pistolen.

- Jaha, jag skall låta dig vara i fred.
- Låt pojken vara, vad har han för skuld i det här?

Han reste sig, grep läderjackan och stoppade pistolen i byxfickan. Ur den andra fickan tog han upp några patroner och begrundade dem eftertänksamt, som om han räknade en hög småpengar.

- Gå ner i källaren, sade Adela, där kan du hålla till. Nu går jag ner.

- Skulden, sade han, och stoppade tillbaka patronerna i fickan, jämt och ständigt denna skuld.

Pojken sade inte ett ord och rörde inte en muskel men begrep att kriget var över. Redan borde hans första par långbyxor – Adela hade stått och strukit dem – vara färdiga, gjorda av ett par av hans brors; man skulle kunna säga att de båda långa krigsåren för honom inte hade varit något annat än en stunds oväsen i de bakre rummen, orsakat av de äldre som bytte ut hans pojkkostym mot manskläder. Hans mor hade sagt till om det samma dag som hon gav sig av. Han lämnade kulorna i trädgården för att gå och ge henne en kyss och få de vanliga förmaningarna. Sedan tillbringade han nästan all tid på huk på köksgolvet eller i den skuggfyllda korridoren. Sällan reste han sig upp för att följa efter Adela och

sticka ut näsan mellan jalsierna för att ge akt på någon demonstration av overallsklädda män och kvinnor med mössor och baskrar på huvudena, samlade kring några nedkluddade bilar en del av dem hade klättrat upp på, och de skrek leve och död åt, stämde upp en eller annan sång och viftade med näsdukar, gevär och bajonetter. Inkräktaren såg han bara en gång till; tänd och orakad satt han på en pall i köket och höll nederkanten av jalsin uppe med handen för att kika ut på gatan; han flåsade ansträngt och vid varje utandning avgav strupen en befängd och monoton vissling. Tills Adela en dag kom och väckte honom med en väska i handen och en schallett knuten kring huvudet. "Ta på dig det här", sade hon och lämnade långbyxorna på sängen. "Kom igen nu, somna inte om", en uniformerad man betraktade honom lutad mot dörrkarmen och skyndsamma steg hördes i trappan. De togs till ett hus där de fick vänta länge, sittande hand i hand på en bänk. En uniformerad man kom och hämtade Adela och då somnade han på bänken med huvudet vilande mot väskan. Morgonen därpå kom Adela för att ge honom en kyss; hon hade doktor Sebastián med sig. Hon sade att han fick lov att bege sig till hans hus, dit hon, efter en kort resa, skulle hämta honom igen. Några månader senare återkom hon faktiskt till den gamla mottagningen, i schallett och med resväskan. Men det blev ett kort besök, ty samma vinter dog Adela av en lunginflammation.

De första striderna i Regións bergstrakter ägde rum i början av hösten 1936 som en följd av angreppen ett litet antal rebeller från Macerta genomförde mot byarna på bergskedjans östra sluttning. Garnisonen i Macerta, ett ingenjöreregemente, hade redan de allra första dagarna sällat sig till det militära upproret och dränkt i blod den proletära revolution som järnvägarna och bönderna försökt påskynda som genmäle mot resningen. Med Macerta som bas för operationerna inledde militärer, falangister och högerfolk, efter att ha lagt beslag på alla fordon de fick tag i, en straffkampanj som med plötsliga räder, summariska avrättningar, arresteringar och andra repressalier pågick hela sommaren och måste ha fått alla byarna på motsatta flodstranden att ångra sig djupt där de låg, med dåliga förbindelser och alltför avsides för att kunna intas av en så pass liten militär styrka. I mitten av september hade de lagt hela landsvägssträckan från Macerta till Región under sig, ända fram till bergspasset i Socéanos, i syfte att under de kommande månaderna, när vädret blivit bättre och alla slags förstärkningar anlant, kunna föra krig i stor skala mot ett Región som trots kläna resurser och tynande viljestyrka hade bestämt sig att förbli troget den republikanska regerings-saken. Även om det på den tiden handlade om en nästan folktom stad hade sommaren en inte ringa betydelse för framväxten av denna hållning; det fanns ingen av vikt kvar och ytterst litet att försvara, ett namn, en högstadieskola, tre herrgårdar och några hönserier. Vissa intellektuella i Región – revolutionen i juli skulle dessutom göra det uppenbart att det

fortfarande återstod en del människor som inte endast tillskrev sig denna dignitet utan visste att med högburet huvud ställa arbetet med idéer mot vapnens och pengarnas professioner – hade under sommaren offentliggjort ett upprop riktat till det nationella samvetet ”i syfte att med hjälp av ordet, förståndets medium, upplösa alla motsättningar”, vilket hastigt kom att te sig så ogiltigt och föråldrat att det fick lov att ersättas med ”en eftertrycklig protest mot denna uppenbara kränkning av nationens civila tillvaro, vilken i sitt framhårdande inte ens har tvekat att spilla människoliv”. Vid den tiden bodde i byn en lång man, kommen till åren och gråsprängd, vars yttre antydde usel hälsa – något som möjligen underströks av att han varje kväll tog en promenad tillsammans med sin fru, iklädd en trådsliten rock, en svart basker och ansiktet nästan dolt bakom mörka glasögon. Varje solig kväll promenerade han längs flodstraden, arm i arm med kvinnan som knappt nådde honom till axeln och vars ursinniga ögonkast åt alla håll fick henne att verka besatt av den tämjda men svårhanterliga vildsintheten hos en hund som i varje ögonblick är redo att kasta sig över de förbipasserande för att värna sin dagdrömmande husses trygghet. Han hade slagit sig ned i Región några år före kriget, på ett enkelt pensionat i de äldre kvarteren, i syfte att i lugn och ro repa sig från en gammal lungskada som inte riktigt ville läka. Han hette Rumbal eller Rombal eller något sådant; Aurelio Rumbal; utan något ”don” före förnamnet, överallt kallade man honom señor Rumbal. Han hade

varit i Amerika, men inte lockats dit av pengar utan av sitt lärarkall; han hade återvänt fattig men anstucken av viss jakobinsk glöd, med rykte om sig att vara en kämpe – om inte rentav en profet – som inte ens såret i lungan kunde kväsa. För detta kunde han delvis tacka en i förtid grånad lejonman och de mörka glasögonen, bakom vilka en vildsint blick föreföll lura. Han tjänade sitt levebröd som lärare, som intellektuell; han gav lektioner på gymnasiet; fick sig åtskilliga tidskrifter tillsända, skrev brev till tidningarna, skickade iväg artiklar som man tydligen publicerade i Amerika och höll liv i de sista resterna av en samtalsgrupp frekventerad av några få ungdomar som hoppades att han längre fram skulle bli deras lärare. Hans låt vara föga djupa kunskaper omfattade så gott som hela kulturfältet: han visste vilka förhållanden som måste råda i ett samhälle för att en revolution skall vara möjlig, han var tillräckligt bekant med avantgardistisk konst för att kunna kalla konst som inte var det förstockad, och han kunde till sina meriter räkna elementa i matematik som räckte för att ge lektioner på gymnasienivå. Även om skolutbildning efter seklets andra årtionde hade blivit mindre brukligt i Región höll fortfarande två statliga skolor och ett gymnasium öppet; visserligen hade skolgården förvandlats till svinstia och vaktmästarna hade efter hand gjort om nästan alla annexen till fähus, men lektioner hölls fortfarande och på så gott som alla de av håll genomborrade svarta tavlorna i klassrummen stod krittecknen kvar, outplånligare än en glödrkning, efter

hyperboler och ellipser, franska fraser och kemiska formler från monarkins tid. Fortfarande infann sig på morgonen en och annan lärare som med kärleken till undervisningen i behåll hade glömt hur den förmedlas och försökte att – i sällskap av tre eller fyra åldrade och resignerade elever med håg för flaskan – lösa en gåta från fysiken vilken (under de goda åren, under det första kvartsseklet) som mest hade dugt till färdighetsbevis vid ett terminsprov men vid den här tiden innebar en gräns för vetandet och en tröskel för hoppet. Man vet inte om herr Rombal eller Rembal lyckades lösa den; han kanske inte ens dröjde vid den eftersom hans prestige inte krävde den bekräftelsen. Han visade sig i dörren till klassrummet, i sin frus sällskap, och efter att med avsmak ha begrundat åskådningsexemplet framför sig korsade han beslutsamt scenen, grep taveltrasan och försökte sudda ut de skrivna formlerna utan att minsta invändning hördes från bänkarna. Det var inte lätt att utplåna dem; inte ens hans fru fick bukt med dem när hon dagen därpå ville ta bort dem med tvål och vatten, utan formlerna stod dämpade kvar där för alltid, som bakgrund i den skinande tavlans gröndunkla färg, till åminnelse av en smärtans, skammens och förödelsens tid i en utmattad och besegrad trakt. Men detta fick honom inte att tveka ens ett ögonblick: lätt och ledigt, med livlig och elegant handstil, med ordentlig pondus och under viss ringaktning av det som skrivits längre ned, fyllde han hela den svarta tavlans bredd med en obestridlig sanning vilken sprudlande av fräschör och vitalitet

(något i stil med "i alla gaser råder ett konstant förhållande mellan trycket, volymen och temperaturen") införde en ny anda i klassrummet som genast vann spridning utanför skolan. Från den stunden föreläste han flitigt; det var inga märkvärdigheter han lärde ut och han bekymrade sig inte heller det minsta om sina idéers originalitet utan hade det ypperliga omdömet att – tvivelsutan avskräckt av de katastrofala följder all undervisning får som angriper problem utan att i förväg fastslå sin förmåga att lösa dem – inskränka sig till påtagliga och obestridliga sanningar, vilka för dessa åhörare – en handfull men i viss mening utvalda, fästa vid gamla seder, och som hade varit med om att mista sina djupaste övertygelser och verkligen behövde lindring – utgjorde en oskattbar källa till förtröstan och trygghet efter så många ofärdsår av gagnlösa uppoffringar och ovissheter. Dessutom hade talaren ständigt sin hustru sittande bredvid sig, med ansiktet mot publiken och redo att ut över församlingen kasta ilskna blickar som förenade hennes kärlek till ämnet, till resonligheten och till trotset och med vars hjälp hon lyckades – samtidigt som utläggningarna tenderade att bli allt gåtfullare och mer svårsmälta, i och med att han (så snart förtroendet hade etablerats) övergick från de enkla sanningarna till de sammansatta och från blotta förklaringarna till rena förmaningstal – hämma en viss gråtmildhet och dragning till flaskan som börjat sprida sig bland de äldre. En junidag uttryckte han i utsökta vändningar uppskattning utan att någon fattade varför, då ju

uppskattningen borde komma från de församlade; vid det tillfället sade han "...vi, de intellektuella, är förpliktigade att..." och skapade på så vis en benämning och en förbindelse som under fru Rubals maktfullkomliga blick godtogs av häpnaden och bekräftades av tystnaden. Fram emot slutet av juli infann de sig återigen i klassrummet – illa åtgångna, skrämde och vacklande sökte de skydd i de bakersta bänkarna, för att dölja tårarna och gömma vinet – för att åhöra, godkänna och underteckna det manifest herr Rembal författat. När han var klar hade alla förstätt att stunden var inne att återgälda honom den skuld de ådragit sig några månader tidigare. Sedan lät han dokumentet ligga kvar på pulpeten och på order av hans fru radade de upp sig bakom bordet medan de båda sittande på första bänken tittade på bergartskartorna och människans anatomiska gestalt, ena halvan med inälvorna synliga och den andra täckt av muskler, med den hjälplösa och tvångsmässiga uppmärksamheten hos en biobesökare som under en reklampaus måste åse annonsen för en madrass. Men ingen ville läsa det, så fruktansvärt var det; det hemskaste var att efter så många år på nytt möta en handlingarnas målinriktning och en anledning att kämpa. Underskrifterna var oigenkännliga, bläcket flöt ut, tårarna blötte ned det mer än om det hade hamnat i en vattenpöl, men till slut var det undertecknat och stämplat med hjälp av en dyna frun hade i fickan. Herr Rubal läste det lågmält en gång till, och gick med glasögonen uppskjutna i pannan noggrant igenom raderna,

varefter han dödstrött i synen skrev under han också, med ett enda pennstreck över hela sidans bredd. Och detsamma gjorde sedan hans fru, med revanschistisk ledighet, och som en gåva riktade hon till alla de församlade – där de bildade en enda mot väggen tryckt klunga som en grupp skolbarn som kastat sten och försöker skydda sin anonymitet i en brokig mångfald – ett tillgjort och fräckt leende som skulle låta förstå – det visste de bara alltför väl – att från och med nu fanns det mellan dem ett hemligt, oförstörbart band, en enda vilja och ett gemensamt öde.

Formlerna ändrades nästan inte alls trots att politiken under så gott som hela sommaren kom att ersätta fysikens vetenskap. Än en gång kunde herr Robal göra bruk av sin förmåga att omvandla formeln för ränta, för avbetalning eller lagen som styr elektrisk ledningsförmåga, genom att endast byta ut Kapital mot Kommitté, Räntesats mot Región och Avstånd mot Arbetare, i några akronymer som föddes på skolan och koloniserade alla Régions gator i form av stora affischer som målats med kalk eller tjära och skulle sitta kvar så länge kriget pågick: CRT, TIR, TDAP, UTE. För en tid såg man knappt till de båda; instängda på sitt pensionat avstod de från kvällspromenaden och diskussionsgruppen mitt på dagen, kanske därför att den aktivitet de hade utlöst var alltför betydelsediger för att inte påverka deras vardagsvanor, eller kanske därför att denna anhopning av programförklaringar och slagord avkrävde dem båda ett sådant engagemang att det inte fanns någon plats för fritid. Men i början av december, när

situationen förvärrades och underrättelserna från Macerta tog en oroande vändning dök de upp igen; redan då lämnade folk hemmet så sällan som möjligt, gatorna låg öde och stilla, husen och affärerna var stängda, livet i staden präglades av denna undersysselsättning som råder blott vid inbördeskrig; de dök upp i täten för en liten grupp som i mycket rask takt tog sig igenom nästan hela byn, så skyndsamt att ingen någonsin kunde tro att det handlade om en demonstration; allra längst fram marscherade hans fru och medan hon kastade utmanande blickar omkring sig mot de stängda balkongdörrarna och höll herr Rumbás i handen och släpade med sig honom (så att han tvangs marschera i ett för hans hälsa alldeles för våldsamt tempo) tycktes han lyda sin hustrus vilja med den blinda fogligheten (han hade inte glömt sina mörka glasögon) hos en elefant som leds av en till husar skrudad dvärg i slutnumret av föreställningen. De var tvungna att tillbringa dagen på marsch både därför att de saknade mål och därför att ett anhållande hade inneburit sammanbrott: ett folk som under trettio år inte hade önskat något annat än att inte ha några önskningar och låta de få som återstod gå i uppfyllelse, som till bästa lösning på framtidens ovissheter och ett otvetydigt ödes dom hade valt att förakta nuet och glömma det förgångna; som hade stängt skolorna, brutit upp järnvägsrälsarna och vräkt omkull telegrafstolparna i syfte att få tyst på klagan och de kusliga varningarna från dem som – i det att de lämnade sin lägenhet på calle Císter – gav sig upp i bergen för att hitta en hög spelmarker

eller leva herdoliv; och som – än mer smärtsamt och talande – en stekhet, dammig morgon under diktaturens sista sommar hade sett den sista lilla förläggningen stängas och den sista guardia civilstyrkan avlägsna sig längs Macertavägen – en korpral och fem meniga med sina fruar och barn, gevären, madrasserna och byltena på ett par vagnar de hade fått sig tillsända för ändamålet – likt en hop zigenare angelägna om att lämna en trakt som nekade dem uppehälle; detta folk – som hade sökt skydd i stallen och i de stora, tomma husens kolkällare, paralyserade av skulderna från ett bankrutterat förflutet och i avsaknad av varje hopp som ödet efter behag skulle kunna koka ihop och servera i form av förtvivlan – behövde ruskas om, gripas där det kändes och drivas till handling av ett äkta par med radikala idéer som stolpade gata upp och gata ned och bad om de skyldigas bestraffning och makten åt arbetarna. Men... vilka skyldiga, vilken makt, vilka arbetare?

Det här hade herr Rumbal utan tvivel funderat över. Hans instinkt hade sagt honom att stunden för att resa sig och ta makten var inne, men det var – på grund av hans skolning – inte heller möjligt för honom att glömma skillnaden mellan en statskupp och en revolution: först var det nödvändigt att uppfinna en makt – arbetarklassen skulle automatiskt uppnå medvetenhet om den genom att kräva sin rättmätiga position – i syfte att kunna riva ned den under en första politisk revolution som borde kunna öppna portarna till en social omvandling av Staten. Och dessutom bodde

fortfarande familjerna Asián, Mazón och Robert i Región, de sista ättlingarna till liberala släkter som det nog inte skulle vara svårt att vinna för övertygelsen att landet, nu mer än någonsin, hade behov av dem. Ingenting vore enklare, enligt herr Rubals förväntningar, än att få ut dem ur slakten Mazóns vinstuga där de efter CEDA:s seger verkade ha sökt skydd för att spela kort, dricka castillaza, invänta hösten för att få höra skotten från Mantua och lära kapten Asiáns fågel att sjunga. Efter att en hel dag ha dragit runt på gatorna återsamlades de sålunda i skolan, i ett av vars klassrum man med visst allvar, och efter att till några yngre ledargestalter i staden ha sänt iväg ett bud som bjöd in dem att ansluta sig, konstituerade Regións Försvarskommitté, den som skulle få ett sådant inflytande över stadens öde under de två åren av krig och vem vet om inte för alla dess återstående dagar.

[blankrad]

Det första fälttåg som drogs igång av den republikanska styrkan i Región – grupperad och organiserad av Försvarskommittén – utkämpades i trakterna kring passet i Socéanos, under de första novemberdagarna år 1936. Det handlade om att skära av framryckningsvägen för en kolonn, till större delen bestående av falangister, som hade lämnat Macerta längs riksvägen i syfte att nå Torces floddal. Snarare än en kamp mellan två arméer blev detta i själva verket en strid mellan två köer av föråldrade bilar och lastbilar (avställda personbilar, gamla rishögar och mjölkbuds och skogshuggares pickuper) som kom från Torces respektive

Formigosos dalgångar och försökte mötas och konfrontera varandra vid *divortium aquarum*. Men ingen av dessa båda visade sig mäktig att inta passet från sin sluttning. Den republikanska var ingen styrka utan en provkarta: över män, motorer, skjortor, sånger, bössor.

Under befäl av Eugenio Mazón – eftersom han ju var deras skickligaste och mest generösa chaufför (han var den förste att ställa till kommitténs förfogande den gamla sedanen som hade så stor betydelse i lokalpolitiken under republikens första år) – och vägled av Luis I Timoner (I för inkognito) som hittade bäst i bergen, lyckades de inte ens dra lärdomen att en befälsordning är nödvändig. Striderna – bilarna lämnades i diken med däcken sönderskurna, motorerna och kylarna genomsållade av automateld, bagageutrymmena fulla av vatten, batterierna spräckta och kablarna lossryckta – förlängdes med hjälp av riddjur (och med en motvilja man gott kan förstå hos dem som såg sig tvungna att ge upp en dittills okänd sport och lyx) tills den första snön kom i december, då båda styrkorna beslöt att dra sig tillbaka, för hela vintern, till sina respektive baser i Región och Macerta, alltjämt i hög beredskap och med bergspasset under skogshuggarnas uppsikt.

Bergskedjan i Región – altitud 2480 meter på toppen av El Monje (enligt lantmätarna som aldrig besteg den) och 1665 i passen, dalgångarna i Socéanos och La Requerida – höjer sig som en sista suck av kalk från Aquilanobergen, innan den försvinner ur sikte bland de portugisiska fingersättningarna. Den kantabriska bergskedjans möte med det galiciskt-portugisiska massivets sker i

form av en kollision som ger plats åt dessa bågar som framträder i form av paleoziska zoner vilka i kontakt med underjordens solida urberg flyter iväg åt NNO-SSV, med en västerut tilltagande lutning, och stödjer sig på de vulkaniska och kristallina formationer som med sin motsatta riktning och konvexitet vecklar ut sig i riktning mot Atlanten. I det här området förlorar bergskedjan den linjära obrutenheten den upprätthållit i fyrtio mil från de baskiska Pyrenéerna – och då även med sin struktur införlivat den mesozoiska som löper från San Vicente de la Barquera – för att bryta ut i en solfjäder som öppnar sig i tre huvudsakliga riktningar: ursprungsaxeln parallell med solens bana, vilken i form av den hercyniska periodens veckbildningar avancerar och koncentreras framför det kantabriska sedimentområdet tills den når en punkt av maximalt motstånd i det östligaste Asturien, i höjd med Picos de Europa, varvid den fortfarande håller isär vattendragen och tränger ihop kustbandet i höjd med Río Eo till ett minimum; buffertzonen som vilar på det kantabriska sedimentområdet och – riktad mot Extremadura – via Galiciens yttersta udde når in över halvön, och som hävdar sin närvaro i form av slagttåligt städ under hela den hercyniska paroxysmen; slutligen riktningen hos de viktigaste brottlinjerna, de som framkallades av konflikten mellan de båda tidigare nämnda dynamiska axlarna och kommer att sammanfalla – likt en demonstration av Poissoneffekten i tektonisk skala – med de båda familjerna av bisektriser till de båda förra huvudriktningarnas vinklar vilka i väst sätter gränsen för högplatån och går igen, i en

upprepning av konflikten i mindre skala, i de dominerande riktningarna hos alla de små formationer, bergsryggar och flodbäcken som gör högplatån kuperad. De hercyniska kraftutvecklingarna under det westfaliska momentet har alltså (vad det verkar) tagit form i den asturiskt-leonesiska regionen utmed en geosynklinal vars axel bör ha korsat Galicien på något ställe för att sedan upplösa sig i en familj av bågformiga veckbildningar som, orienterade i Ö-V och inbördes parallella i västra Asturien, sluter sig vid kontakt med det motståndskraftiga bergsmassivet för att uppvisa en påtaglig konvexitet längst bort i Galicien. Man antar sammanfattningsvis att det före hopvecklingen fanns två bergsmassiv som samexisterade och under paroxysmen har fungerat som kratonerna vid en geosynklinal: det första – som kommit att kallas "det kantabriska sedimentområdet" – måste ha varit ett städ, till större delen bestående av gnejs och beläget i västra Asturien och centrala Galicien, vilket tjänade som spridningszon för de västliga framstötarna; det andra, beläget ungefär öster om Picos de Europa, kan inte ha varit något annat än en kraftfull klippudde bestående av hopade sura bergarter och gnejser vilkas fortlöpande utjämning under paleozoikum ger plats åt de avlagringar av helt annorlunda kraft och natur i vilka man kan skönja inflytandet från havets regelbundet återkommande invasioner. Denna hammare som drivs in i halvön likt en lansspets från den europeiska kontinentalplattan, avskuren i söder av Tetishavet, blir den faktor som verkställer det hercyniska trycket västerut och under sin

framfart i en bana parallell med solens kommer att forma Asturiens nordliga veck. Men var blev den av? Det är möjligt att själva bergsmassivet – bärare av trycket – på sin väg undergick en partiell eller total upplösning i kontakt med utkantssedimenten, men det är också troligt att det under sin marsch västerut lyckades ta sig över Tetishavet för att – efter ett accelerando som ett fordon i utförsbacke, genom föga hårdnade jordar vilket förklarar frånvaron av restmaterial – delvis införlivas med sedimentområdets motsvarande bergsmassiv och då frambringa en rörig överlagring av terränger med liknande beskaffenhet men olika ursprung och i den leonesiska skölden ge upphov till ett helt system av veck som – från Mampodre till Babia, från Rañeces till Láncara – lägger i dagen en viss likhet med bogsvallet från ett fartyg som kunde ha avseglat från Liébana för att kasta ankar på Eos stränder. Detta rikt varierade system av veck kommer senare att röras upp och jämnas ut av det alpina trycket som med kraft anbringas i riktning NS, det vill säga åt det håll där den posthercyniska arkitekturen är allra bräckligast och vars linjära slutstenar – vilka sammanfaller med våglandskapets kammar – kommer att brytas upp likt ett tangentbord och överlagras varandra likt tegelpannor som förskjuts och skingras som korten i en kortlek för att ge plats åt de kantabriska, leonesiska, zamoranska, regionska och portugisiska bergens tektoniska kökknemödding. Bergen i Región gör sig gällande som ett gåtfullt vittne, illa känt och oroande, om all denna oordning och alla dessa paroxysmer: en sockel och en karstisk och genomtränglig omgivning lockar till

tanken på en sen förflyttning, en resa till exilen; dess kalkkrona utmärker – precis som snäckan lämnad av högvattnet tjänar som vittnesbörd om den nådda nivån – sydgränsen för den stephanianska tillbakabildningen, vilken under det hercyniska inflytandet lyfter upp kalken i Dinant till de högsta topparna i trakten; det mäktiga bältet av kvartsiter, skifferar och kvartssandsten talar till oss om de långvariga, djupgående och dystra inbäddningar under silur och devon via vilka kontinentens gisslade och sönderbräckta kropp dyker in i havets steriliserande balsam för att byta om till ett harnesk av kalk och salt. Längst ned uppvisar bergstrakten denna rundade violinform, överbryggad av detritus- och kolformationer vilka förbinder den med veckbågarna som pekar mot den avlägsna Eo, och där den smalnar av – man kunde säga med en kvinnlig vurm för den slanka linjen eller i en manlig tävlingsimpuls – uppnår den med Torres, Monje och Acatón en bergskedjas vidd och dignitet. Vid åtsnörpningen föds – och skiljs – dess båda viktigaste floder: österut Torce, en ostyrig bäck som med vingliga steg anträder en kort och förfelad färd som först på nivån där flyter samman med Tarrentinobäcken (vid en mäktig, dunkel och svartskiftande formation av vertikalt orienterade kvartsitflak med sågtandade kanter) bryr sig om att göra bättring och lämna ifrån sig sitt vatten där det behövs. Och västerut Formigoso som jämfört med sin tvilling från födseln iakttar ett strikt, kontrollerat och exemplariskt uppträdande i syfte att, utan behov av läromästare, mogna enligt den modell dess föräldrar och edsvurna etablerat. En

sådan olikhet i kynne och vanor tycks föranleda dem att tvärt skiljas åt och mellan sina källor ställa upp denna förvridna paleozoiska sköld vid vars östliga gräns bergskedjans mäktigaste toppar – taggiga, sönderbrutna, pinade och krängande – höjer sig: den kantiga Torres, Monje, Malterra och det avskalade berget San Pedro. Där den sticker ut åt söder, som ett vaktorn i den kantabriska muren, tycks denna bergskedja stoltsera med den hotfulla och högdragna ensamheten hos ett bålverk som inkräktare på väg norrut har undvikit, liksom med sitt utsökta eleganta sätt att ytterst vaksamt och nitiskt värna mysterierna och oskulden hos landområden som förblivit obefläckade under den tusenåriga belägringen. Nyfikenheten, civilisationen, har nämligen alltid försökt att nå dem söderifrån och då använt de båda flodernas sträckningar som vägar in; sådana framryckningar har under historiens lopp alltid fått se sig hejdade någonstans vid 42 grader och 45 minuter nordlig bredd, på åttahundra meters höjd, och längre norrut har utforskningen bara kunnat genomföras i form av ett antal sporadiska, verkningslösa och katastrofala räder. I norra Región, ovanför Torce, och från Macerta, ovanför Formigoso – som båda ligger vid nordgränsen av de för högslätten typiska terrängslagen från krita och miocen – visar sig denna djärva bergssida med sina paleozoiska utlöpare och intrikata landformer som man inte ens besöker när jakt- och fiskeförbudet hävs och som endast krigen ungefär varje halvsekel förmår befria ur en välförtjänt bortglömdhet. När man lämnar låglandet och de kvartärtida

dalgångarna bakom sig blir marginalerna snävare, och de första morasen och sammangyttrade konglomeraten dyker upp, ockrafärgade och glest bevuxna. Genom en tektonisk sarkasm tycks Torces högra kant, utmed dessa tjugofem kilometer där loppet är inbäddat i paleozoikum, sammanfalla med hela formationens motståndskraftigaste front, bildad när nästan alla dessa urgamla markområden successivt hopades i flakvisa skred som hejdades där, inte av övriga, yngre och tåligare formationers motstånd, utan av den egna framåtriktade rörelseenergin sinande. Således får dalen mycket snart, i höjd med El Puente de Doña Cautiva, mindre än femton kilometer norr om Región, sin V-formiga profil, så karakteristisk för kvartsiterna, och bergsmassivet – som från Región's avsatser ser så tydligt och konturskarpt ut – gömmer sig plötsligt bakom sin egen omnejd. Här och där ligger rejäla bergknallar under täcken av små buskar med ytliga rötter och sparsamma kvistverk, och de tvärgående dalarna, mycket trånga, blockeras i början av en bergkalksmur; vägen – som omöjligen kan korsa den avgrund floden har grävt uteslutande för eget bruk – går uppför en mindre kulle och när på nytt topparnas silhuett framträder – närmare inpå, oväntad och storslagen – (där de ställts upp som en flottas enheter inför en drabbning) utbreder sig den karga heden i all sin ödslighet framför resenären: ett sterilt slättland (som av det stränga klimatet till och med förvägras ökenvegetation och där endast vissa växter av urtida slag lyckas slå rot, som korsblommiga arter, fräken, ormbunkar och tistlar som har härdat

ut där sedan paleozoisk tid, delvis tack vare markens ofruktbarhet) vars horisont pryds av en bård, nästan inbillad, bestående av dvärgekar. På denna hed försvinner alla körstigar ut i förgreningar och underförgreningar som bildar ett otal förbryllande hjulspår vilka vart och ett tycks vara på väg mot en vid horisonten glittrande fläck: gölar med dött, mångtusenårigt vatten, utan avrinning, vilka allt efter årstiden vidgas och dras ihop lika obevekligt och kortlivat våldsamt som den blodröda bromelian och den stinkande sommarfläders blommor. En plötslig ravin – där platåns förborgade och ogenomträngliga beskaffenhet kommer i dagen, i form av klump- och flakformig skiffer och kvartsiter, jordlager av fältspatslera med färg av bränt tegel och orienterade som kantställda murverk, höljda i en tvärhandstjock kappa av kvartssand – sätter stopp för många timmars färd som nu varken kan göras ojord eller fortsätta. Då upptäcker resenären ödemarkens verklighet där det knappt finns mänskliga spår kvar, spökvägar och obrukbara vidder, högar av papper släpas iväg med den marknära blåsten och verkar ha bildat en koloni för att söka sin färdväg gemensamt, betraktade med förakt och sorg av en tidningsremsa som bleknat i regnet och solrostats, inskrynkad bland de taggiga grenarna som sticker upp ur en sanddyn; det är länge sedan den såg den sista övergivna lantgården, fyra stenmurade väggar – då ju taket bars iväg av vinden under någon marsmånad – och högar av benpipor, halvt förkolnade växtdelar och märken efter herdars och nomaders eldar. Bakom bården av ekar (man minns inte längre

flodvattnets ursprung och möjliga flödesriktning) blir marken annorlunda: uppe på en sammanstörtad, fyrtio meter diger kalkklippa utstörd i hängande växtlighet, glänser bokarna och kraxar ett slags långsamt och tungt flygande fåglar, kring de naturliga håligheter som infärgats och fläckats av hur vattnet drypt och störtat. Nivåerna höjer sig ur varandra, avbrutna av sprickorna och kvartsitpaketen, knölarna av konglomerat, för att leda vidare och inbördes knyta an via branta sluttningar täckta med den för lägre bergstrakter och kvartsklippor utmärkande vegetationen: ljung och ginst i sammanhängande, nästan två meter höga snår; hopträngda skogar på botten av de dalgångar som i plan – sedda högt uppifrån – inte är annat än fina linjer, aningen synligare än de rännilar som alstrar dem, vars enda uppgift tycks vara att bestämma den komplexa geometrin och organisationen hos dessa djupfåror och inte påverkar något annat än skorpan av höglandet; i själva verket är det omöjligt att korsa dem och följa deras sträckning: all växtlighet som naturen har nekat berget och snålat med på högslätten, har den slösat med i de tvärlöpande dalgångarna där den breder ut sig och grasserar, förtätas och förstoras och trängs ihop så att dessa ytliga och trånga sänkor förvandlas till ogenomträngliga djungler där de otämjda fruktträden växer – vildkorsbär, vildapel, vildpäron, brakved, och hassel – bland vide och myrten, trädartade järnekar och susande björkar, urgamla ekar och bokar, hoptrasslade allihop i den vanliga mistelns och mullbärsmistelns gemensamma famn. Och likväl är dessa smala och frodiga dalgångar också öde, till och med

mer öde den obrukbara slätten eftersom ingen har varit tillräckligt stark för att bita sig fast där. För om nu jorden är hårdarbetad och landskapet vildvuxet så beror det på att klimatet är strängt: en ihållande vinter som brukar vara i åtta månader och först någon vecka in i juni lyfter den straffande handen, inte så mycket för att unna offret ett ögonblicks lättnad som för att göra det varse att nästa gisselslag redan ligger i luften. Med oktober börjar regnen, tills berget efter några jämmulna regndagar med dimma, en solig, kall morgon – mellan San Bruno och Todos los Santos – framträder snötäckt. Om det är ett fuktigt år inträffar vanligen snöstormarna efter jul så ofta att det snöfall är sällsynt – mellan januari och april – som inte lägger sig på sin föregångares skare. I bergen och på högslätten inskränker sig under den här tiden livstecknen till spåren efter en räv, en stenget eller en varg, någon som har färdats här – avslöjad av märken efter eld – och under långa veckor letat efter en kviga på irrvägar. Men om det är ett torrt år börjar temperaturen fram emot San Bruno att sjunka under noll; den enda termometern är istäckets tjocklek, tjälens djup i jorden, i rötterna och i klippan, sprängkraften hos sprickvattnet som när det fryser smular sönder och knäcker itu kvartsitplanen; hela slätten blir en ofantlig frysbox, kadavren efter hundar som dör i december börjar inte lösas upp förrän fram emot maj, då den första blomningen sammanfaller med en stank så utbredd och olidlig att den säkert har inspirerat folkfantasin till att förknippa bromelians och vallmons färg med blodet och de vintertid avdödas innanmäten. Över de sluttningar

som vetter norrut löper många dalar – de flesta – vinkelrätt mot solbanan, vars strålar inte på fyrtio eller femtio dagar når ned i dem eller berör marken, och islagren där byggs lika mäktiga som snön högre upp. I regel är januari och februari de grymmaste månaderna, då en behaglig dag sällan gryr hur mildt året än kan vara. Sedan kommer marsblåsten; det finns inte heller vindmätare i terrängen, och inga andra vittnen eller bokföringar av vindstyrkan föreligger än denna flora av sydligt utseende vars former har friserats och krökts, av det ständiga gisslet, dessa snedvuxna och utmärglade ekar där misteln hänger sig fast och vars grenar endast har vuxit på sydsidan, i lä för den rådande vinden, till synes förhäxade av sina egna villkor; samt gyttjedynerna kring amfiteatrarna av klippor som detta ohyggliga klimat har bräckt upp. Snörika år är yrvädret i mars värre än själva stormen. När det skymmer om eftermiddagen och en lätt marsbris sätter in, i vilken snön knappt lossnar från grenarna och klipputsprången, tycks horisonten gömma sig bakom en blek dimma som – ifall det är en klar dag – på mindre än en timme har täckt bergen med vad som verkar vara en molnridå; slättbonden eller herden på högplatån vet då vad som gäller: han stänger alla fönster och fönsterluckor, får bort boskapen ur de bräckliga hägnen, stuvar in all säd och all ved som får plats inomhus och ser till att framför dörrarna mot norr placera, som strävpelare mellan marken och väggen, alla grövre bräder och stockar inom räckhåll, så att ett valv bildas som gör det möjligt för honom att ta sig ut genom en istunnel, när ovädret bedarrar. Snöstormen – till skillnad mot snöfallet – får

temperaturen att falla mycket; tiden, solen, dagen och natten försvinner i en regnbågsskimrande virvel av ispulver som snurrar och viner i alla riktningar och inte känner något hinder utan helt efter eget skön modifierar och omintetgör snöns likformiga ytfördelning. Ingen kan veta var och hur den kommer att blåsa, vad den kommer att flytta på, eftersom den tycks lyda endast under det destruktiva uppsåtet hos en fientlig Boreas som vet att lista sig in genom springorna, pusta genom en murspricka, skapa en virvelvind och ett tomrum för att sopa rent på en tröskplats och på ett fähägnstak dumpa två meter snö så att djur, vagnar och människor begravs; eller i vinkel för att rikta anfallet mot en enda mur och fälla omkull den i hela dess längd; eller frontalt, för att framför en dörr hopa all snö den samlat upp utmed fem mil av högslätt och jämna bostaden med marken under en lavin som vet att ta tillfället i akt vid en födsel, då taket nyss lagts om, då ny boskap har inköpts veckan före marknaden. Marsvinden är den egentliga arkitekten bakom dessa bondska byggen med branta tak, med sluttande murväggar och små, högt placerade luckor lika spaningsposterna i enkla värn där man åtnjuter vapenvila endast under törstens sommarmånader. Markernas ogenomtränglighet, den våldsamma topografin och torkan och sommarens intensiva hetta ger upphov till en så snabb torrläggning att det de flesta år, mellan juni och september, bara är i Torces och Formigosos dalar man kan se vattnet rinna, ett skådespel som annorstädes på den karga slätten alltid är förknippat med skador och brutalitet, med stormens slutackord och

katastroflarmande final. Ty att mäta nederbörden på hösten eller våren är inte bara gagnlöst utan skadligt: de få bruksarealer och åkrar som gått att odla på täcks genast av ett par handsbredder kambrisk blålera eller röd lerjord där ingenting annat tar sig än en sorts taniga ärtbuskage; det glesa växttäckets hastiga erosion följs av de lösgjorda ytlagrens anstormning, en brunaktig massa som släpar med sig klumpar av kvarts och klappersten och ohejdbar fortsätter genom dalsänkornas vattensamlingar och längs betesstigarna där de rännilar av smältvatten och svämmeran som blir kvar skulle kunna medge en början till jordbruk, hägringen av ett bördigt fält, och det bedrägliga hopp om en inledd odling som underblåser herdens envisa drömmar om att förmå lyfta sig ur sina omständigheter och kunna utfodra litet boskap.

De tre sommarmånaderna igenom råder vanligen svår torka. Endast högt uppe i bergen klarar sig betesmarkerna; på tio soliga dagar i maj eller juni blir hela den öde slätten torrare, stripigare och färglösare än en diskviska av espartogräs som glömts kvar på en fönsterbräda. Det finns inte heller några fuktmätare, men luften är så torr och avdunstningen så våldsam (när bergssiluetten skälver i soldiset) att de hundar som dör under dessa glödande veckor (och ibland dör de i strypsnaror för att sedan hänga i träden som sädessäckar med hela tarmpaketet samlat i den nedre fjärdedelen) mumifieras på några nätter och bevaras hopskrumpnade under hela torrperioden för att bli föda åt de rovdjur som kommer ned från bergen med de första snöfallen. Om

sommaren flyger där endast insekter: detta låglänta berg under sitt täcke av ljung, ginst och dvärgkek som knappast kastar någon skugga, behåller och utstrålar värmen på ett sådant sätt att de små och aningslösa örnungarna och kråkorna som lämnar sina svala höglägen för att söka föda nere på slätten (kvävande lukter, giftiga dunster, förbryllande blänk) ofta förlorar medvetandet och dimper ned avsvimmade, bara för att genast bli föda åt en flugsvärm som surrande och blåaktigt pläterad kan äta upp dem på mindre än en timme med det dova ursinnet hos ett regn av positivt laddade joner.

Detta är mark som genom uteslutning – inte i kraft av tillgångar – har fått viss gottgörelse som betesmark till priset av all felslagen odling. Ovillig att låta sig plöjas, överkänslig mot gödningsmedel och grinig mot alla träd söker den likväl i mjuka gröna ängar och små vattensamlingar efter den rikedom som en lovande och bedräglig jordmån visste att rycka ifrån den: en fruktansvärd hämnd från en trakt som än en gång hemfallit åt en befängd boskapshållning och en urgammal uppfödarmaffia i syfte att läka och slutbetala såren efter gruvschakten, de övergivna dagbrotten, de murkna jaktornen, de bruna och ofruktbara dumpställena där endast några få envisa brännässlor med osunt utseende växer. Alla de misslyckade försöken att ekonomiskt reformera dessa trakter med sina herdar och unkna köpingar har i slutänden inte lett till annat – sedan 1771 och 1836 – än att förvärpa sakernas eländiga tillstånd beträffande egendomar, jordbruk och markutnyttjande:

kommunegendomar som bryskt fråntogs håglösa samfälligheter och auktionerades ut, förvärvades av samma anonyma utsocknes potentater som anlände i tid för att förvärva kyrkans egendomar till ett lockande pris. Det var då man gjorde den beryktade investeringen, till följd av en lag som kategoriskt anpassades efter den fixa idén att kolonisera de obrukade och avskrivna jordarna och stycka upp de stora betesmarkerna, privata eller allmänna. De lägre belägna markerna, ägda av byborna i förening eller av kyrkan, där det på 1700-talet arbetade daglönare och boskapen betade nära ladugårdarna överlämnades till högstbjudande, någon ädling från Kastilien, Katalonien eller Extremadura, medan de högre belägna markerna som lämpade sig endast för fårskötsel – vilka tillhörde de stora jordägarna som behärskade högslätten – styckades upp och fördelades mellan de invånare som fått sina egendomar exproprierade, efter att de fått betala beloppet de erhållit vid den tidigare transaktionen. Efter femton eller tjugo år av fruktlösa ansträngningar att på dessa snåriga blockmarker livnära några ynka nötkräk eller dra upp en klenvuxen, besk, gulaktig och grymig råg – som ligger bakom att folket har blivit undernärt, stannat i växten och mist kroppskrafterna – skulle den utsläpade och ruinerade bonden inte tveka en dag att ta tillfället i akt, när förvaltaren av de låglänta gårdarna kom på årligt besök, att ge honom tillbaka jordlotten i bergen i utbyte mot att få överlåten en obetydlig del av sin gamla egendom. Således har lagstiftningen bara tjänat – efter alla år – till att förvandla den lille

jordägaren på landet till tomträttsinnehavare på storbondemark; och om verksamheten knappt gick runt förut, hur skall de bli nu när han måste dela inkomsterna med en ägare som säger upp kontraktet så fort betalningen dröjer det minsta? Sådan är dessa småkommuners fysionomi just nu, en sjaskig och grotesk tradition inom dessa högfärdiga *rotten boroughs* som i bästa fall är plantskola för en röst med gehör i parlamentet: på dalbotten ligger tjugo eller trettio kallmurade stenkåkar – vars yppersta utvecklingsstadium nås när halmtaket byts mot skiffer eller tegel – kring en jättelik kyrka (där de i sin trängsel och litenhet liknar den svärm av småhandlares ekor, djonker och sampaner som klamrar sig fast vid sidan av atlantkryssaren när den anlöper en exotisk hamn i orienten), omringade av obetydliga, hopgyttrade fastigheter mellan vilka det löper enorma murverk på vars krön det ligger taggtråd och kantvasst buteljglas, och allt detta är skydds- och avskräckningspåfund av tomträttsinnehavaren för att värna ett fikonträd, två höskrindor och ett fähus med ett halvdussin höns mot grannens hagalenskap. Sådan är den lilla orten, sådan dess fridfulla samvaro: en grupp inbördes räddhågsna småbrukare som inte äger sin jord och alla är ansatta av den fientliga geografin, historien, geologin och klimatet, liksom av boskapsägarnas samfund, och de är benägna att hålla mark och hävda sitt värde lika mycket för att värna en utfattigdomens hushållning som för att underblåsa den rädsla varje utflyttning injagar, liksom varje förändring av deras omständigheter och

deras boende. Och högt uppe i de svarta bergen som omger byn stiger de enstaka rökar som avslöjar att här finns dessa gömda, okända och allestädesnärvarande bondefiender – herdarna – vilka säkerligen drar nytta av sitt strategiska läge och sin fredliga utstrålning för att dag och natt övervaka aktiviteten i byn och till den fjärran huvudstaden sända en hemställan om att den bonde som lyfter blicken ur plogfåran skall frändömas nyttjanderätten till sin mark. De utövar nämligen den världsliga makten åt jordägarna i Extremadura och Kastilien; ridande på sina små åsnor och uppklängda på en pyramid av dynor, bylten och stekpannor (de har numera till och med transistorradio), mitt i en stinkande, dammig hjord – och flankerade av dessa fårhundar som mest av allt tycks inriktade på att hålla könen åtskils – återvänder de varje år i början av maj, med det kompromisslösa, ondsinta, sömniga, svajande uttrycket hos en Timurlenk som efter att ha ränt hit och dit och erövat alla asiatiska stäpper knappast ens öppnar sina aggstinna ögon inför Europas grönskande landskap och floddalar. Men sedan några år flyttar några av dem varken iväg eller kommer åter, med kylan, till sina områden, trots att boskapsägarsamfundets lagar beträffande säsongsvandringarna – i tid som i rum – ännu gäller; de som blir kvar brukar vara mycket gamla, kanske ur stånd att klara färden och deras närvaro avslöjas endast av röken; de har bytt sina traditionella manchesterdräkter och sin poncho från Béjar och sin grova bomullsblus mot en sorts tartarisk bepansring av garvat läder och råull, hopsydd med

hampgarn, en sorts bärbar hydda som de inte tar av sig ens om sommaren, precis som bernhardinmunken i sitt lurviga hölje. De är vana vid att bo på mer än ettusenfemhundra meters höjd, på de sydliga bergssidorna, inuti stackar av ved och torra löv som på avstånd liknar termithögar. Det sägs att radiolyssnandet i modern tid har lärt dem att sjunga, men ingen kan gå i god för ett sådant påstående; förr i världen sjöng de inte, men de gnolade däremot ett särskilt slags melodier – från religionskrigens och de napoleonska fälttågens tid – som man (säkert på grund av deras enkelhet, monoton och ledsamhet) kunde höra milsvitt. Under alla omständigheter måste de vara mycket gamla, och så omätliga och hjärtlösa att när en by märker att de är i faggorna slår man larm med kyrkklockorna; och ändå – till skillnad mot i vargens och de andra vilddjurens fall – blir följderna av larmet aldrig något drev efter herden. I regel dör de av eld. Deras viste är ingenting annat än en vedstapel, en enorm brastrave med ett hålrum i mitten – minimal i början men vidgad av förbrukningen –, ett kaminrör och tillräckligt tät för att hålla liv i en liten eldgrop under åtta månader; ett par unga getter som hissats upp hängande i bakbenen (de båda svarta skallarna, som två enorma blodlever där allt djurets blod samlas och torkar, är den sista, allra läckraste och kraftigaste godbiten som herden sparar till jul och midsommarafton) utgör tillsammans med tjugo azumbres vin hela deras skafferier. Och det är sant, det finns ingen trivsammare eld, eller mer fruktansvärd; ingen värme liknar den som återkastas av

en vägg torra ekrötter, upphettad av härden intill där veden glöder; det finns ingenting, mitt i Regións vinter, som vaggar en så till sömns och ingenting som kräver större vaksamhet, för är man det minsta ovarsam – en låga som sprakar till, litet vind som yr in i kaminröret och stör draget över eldhärden, ett vedträ som sprängs isär och exploderar i hundra gnistrande glödkol – kan hela det enkla hägnet med herden, getterna och vinet inuti på ett ögonblick bli del av bålet, ett fönster mot himlen där det är tänt hela natten och som byarna hälsar med hänförelse och lättnad, med knallskott och klockklang.

Av allt det här vet man att detta herdesläkte – dit Numa hör, dess våldsammaste och stöddigaste son – har fostrats till vaksamhet och försåt; att de knappt sover alls och att de – utan att lämna sitt hängn – hör allting; de ser i nattmörkret och har, som alla slags folk vana vid att vänta, ett framtidssinne präglat av begravningsförväntan; för vad ryms annars att ta ut i förskott av vistelsen på denna jord än mötet med döden?

Resenären som lämnar Macerta och vill nå Región kan alltså välja två mycket olika vägar: antingen ta sig ned längs hela Formigosodalen till sammanflödet med Torce, för att sedan följa den åt andra hållet, eller korsa vattendelarna – via Socéaneos pass eller Reuqueridas höga dalgång – och hålla sig på samma breddgrad i öst-västlig riktning. Den första rutten är mödosam och slingrande, mestadels oframkomlig och under de mildare

årstiderna livsfarlig. En resenär som försöker sig på den utan förkunskaper om terrängen riskerar timvis och miltals av gagnlöst traskande tvärs genom en härva av sumpiga vägar vilka under bevattningssäsongen används som flödesrännor som inte sällan mynnar ut i ett svämområde, ett träsk eller en vidsträckt dypöl. Av alla terrängtyper i trakten ger ingen ett rörigare och nyckfullare intryck än de lägre, bevattningskrävande ängsmarkerna; fält med alfalfa som glittrar mitt på dagen, under två handsbredder vatten, och där vid solnedgången grodorna upphäver sitt ursinniga, unisona och häpnadsväckande kväkande, under vars besvärjande inverkan himlen, skymningen, alfalfan, vattnet och horisonten tycks smälta samman till ett ljudligt och nattöppet kaos som får resenären att tappa fattningen (med gyttjan upp till knäna skulle han kunna svära på att detta larm är ett insektsmoln som döljer stjärnorna och inte släpper in det minsta ljus) och avskräcker kreaturen. Flodernas sammanflöde skapar ett mäktigt lågland med en frodig och snårig växtlighet där vattenflödena delas och underindelas i ett otal armar och ådror som rinner i helt olika riktningar och där resenären – vilse bland betesmarkerna, de stora ängarna, ridåerna av svartpoppel och björk – aldrig kommer att kunna hitta vare sig den rätta stigen eller något nattligt hägn till skydd mot myggen. Utom sig inuti en av deras svärmar – den följer honom som en brudslöja – grundar sig hela hans hopp när mörkret faller på det röda band som synligt genom snåren tecknar kullarna från miocen vilka omger ängarna och som han kommer

att försöka nå – innan han ger upp – genom att snedda över de dränkta markerna bara för att kollapsa bland de grova rötterna på en korkek som höjer sig över de lugna vattnet.

Även om den andra av de båda vägarna är säkrare, är också den besvärlig: från november till juni bommar snön, yrvädret, stormarna, lavinerna, jordskreden och den hårda marsblåsten igen passet, där skogshuggarna och herdarna först vid torrperiodens början vågar sig på att tillfälligt släppa igenom boskap och kärror. Vid några enstaka tillfällen har en virkesentreprenör – som råkat vinna budgivningen på en dittills aldrig ett dugg lönsam avverkningsyta – förgäves försökt att öppna det också för biltrafik. Men det vanligaste är att innan man hunnit bana väg – några stockar för att korsa regnfårorna, en del hackande för att bredda vägrenen, litet stenkross för att stärka svaga ställen – upp till passets högsta punkt är entreprenören redan ruinerad – eller har försvunnit utan att invänta kontraktets upphävande – utan att förstå hur. Med hälften av träden fällda hejdas arbetet av Guardia Civil och stockarna av idegran och ek, tillsammans med containern där redskapen förvaras under hänglås och med en bleknad, oläsligt plombering, tillställs domaren i Macerta vilken har givit order om beslaget i syfte att avstyra en möjlig förbindelseled mellan två orter – en förbindelse ingen egentligen tilltalas av – medelst en icke förhandlingsbar rättsåtgärd som endast kan upphävas militärt, då undantagstillstånd råder.

Det var denna andra väg som överste Gamallo våren 1938 valde att ta – i direkt trots mot den strategi som föreskrevs av Den Nordliga Armégrupperingens Ledningsstab – vid en manöver som syftade till att röja ur vägen den motståndsficka i Región som dittills, isolerad från övriga Republiken och hänvisad till sin egen försörjning från och med slutet av 1937, hade lyckats hålla stånd och till och med slå tillbaka två på varandra följande anfall. Efter det falangistiska kuppörsöket år 1936 – och i början av sommaren 1937 – gav ledningen uppgiften att genomföra operationen åt en överste från Navarra vilken med tre infanteriregementen och en enhet bergsartillerister försökte (väl medveten om den motoriserade kolonnens tidigare misslyckande) slutföra den på hästryggen. När divisionen nådde bergspasset – under vars bestigning den unge översten från Navarra stoltserade med beaktansvärd handlingskraft och dito ledaregenskaper – och man såg Torces dalgång, försökte den enda man som något kände till terrängen lägga fram en rad invändningar mot framryckningen, något som bara gav honom svårigheter med sina överordnade. Bakom hans rygg, inom det unga elitgardet, började vissa föga angenäma rykten att cirkulera om honom som person – hans principlöshet, hans havererade familjeliv, hans svaga hederskänsla, hans bristande engagemang, hans tvångsmässiga förhållanden, hans tvivelaktiga lojalitet och under alla omständigheter hans dåliga anpassning till livet vid fronten liksom hans oförtäckta likgiltighet inför idealen bakom fälttåget –

vilka han egentligen redan borde vara van vid eftersom i stort sett hela hans vuxna liv hade dikterats av hans oförmåga att skingra dem. Han hade inte nått kaptens grad och var redan en gammal man som bet på naglarna; hans högra hand var nästan helt förlamad på grund av en gammal blankvapenblessyr och för att gnaga på naglarna grep han den med vänstern och förde den till munnen som en smörgås. Aldrig hade han glänst i yrket; han var varken metodisk, energisk, eller någon klättrare eller ens självsäker, men väl istadig och långsint och utrustad med det slags orubbliga och ousinliga förmåga att framhärda – nästan oberoende av hans framgångar eller misslyckanden – som man möter hos män som bara kan ett enda jobb och saknar alla möjligheter att flytta på sig och redan blivit över femtio år – tillknäppt och dyster, med ett alldeles odekorerat bröst – och sakta blir symbol för en yrkesskicklighet – paradoxalt nog – som är outhärlig för att kunna segra i en strid som anstiftats och igångsatts av yngre, starkare och rabiatare händer. Han började bli illa till mods när de nådde passet; kanske hans odugliga hand sattes i skälvnings av det slags mystiska reflex som får hjärtat att slå hastigare hos en man när han på gatan möter den kvinna han älskade för trettio år sedan; när hjärtat – innan minnet varskor honom – avslöjar att det var genom den porten och via den trappan han trettio år tidigare gick upp till sin första natt av njutning; kanske hjärtat inte gör något annat än upprepar slagen från den stunden, styrt av en reflex som befästes under en enda

natt, trettio år tidigare. Som ritualen föreskrev höll man på denna högt belägna plats en fältgudstjänst inför ett panorama med taggiga och rådbråkade berg, delvis gömda i en trasslig grå kalufs till molnformation, denna klara augustidag. De såg inte en enda människa i passet, och inget spår eller det minsta tecken på någon verksamhet längs stigarna som leder ned i dalen. I denna division hade han utvalts till överstens adjutant, utan befälsrätt, detta i kraft av hans lokalkännedom och på sätt och vis lika mycket för att motivera en välförtjänt befordran som återupprätta honom efter många år av utfrysning och belöna och ge offentlig bekräftelse åt hans tjänstvillighet under revoltens första dagar. Väl där föreslog han att man skulle befästa en position i passet – nyckeln till varje operation, enligt honom, som man på inga villkor fick låta gå förlorad – som det var möjligt att försörja via slutningen ned mot Macerta och åt det andra hållet – vilket allt hos honom, instinkt och förflutet, fick honom att misstro – inleda en serie rekognosceringar innan man igångsatte det slutliga anfallet mot Región. Men det förutsatte ett långsiktigt fälttåg, vilket var det sista översten ville höra talas om. Han ägnade knappt mannen någon uppmärksamhet alls och lät honom än mindre dra igång någon taktisk palaver som bara skulle kunna fås ur världen med en salva av klander och förebråelser, från överordnad till underordnad, något som bjöd överstens värdighet emot; så han beslöt – trogen kasernkutymen att en uppgift läggs på den som invänder mot den – att inleda ett anfall utan att förlora en dag till

och gav kaptenen i uppdrag att iordningställa några mindre försvarsnästen, nästan helt utan förbindelser och information, vilka fick lov att sprida ut sig bakom stridszonen, på den västra bergssidan, samtidigt som kolonnen avancerade mot Torce.

Alldeles i slutet av augusti började kolonnen – under sin nedstigning – ansättas av republikanerna; man avancerade ändå vidare till i mitten av september, med ytterst små förluster, trots de ständiga skärmytslingarna – kraftfulla och oförutsägbara motanfall i Eugenio Masóns omisskännliga gerillastil (vid den tiden var de redan tre, han, Julián Fernández och den gamle Constantino) som demonstrerade hans kyla och tåga i samma mån som de lade i dagen hans skrala resurser – med vilka de försökte undergräva den navarranska truppens stridsmoral, tvinga lansens spets att vika av söderut och själva hålla sig i skinnet tills regnen och kölden kom. För första gången nappade översten på kroken: när han nådde dalen vände han vänstra flanken söderut, i stället för att rycka fram över floden, och gick in i Burgo Mediano på Marie Himmelfärds dag i syfte att förfölja Julián Fernández brigad som han trodde utgjorde huvudparten av fiendestyrkorna. När gamle Gamallo underrättades om detta gav han sig av i största hast – på hästryggen – till sin överste i syfte att få till stånd ett samtal där han kunde intala honom att han inte skulle kunna befästa den positionen om han inte erövrade eller förstörde bron Puente de Doña Cautiva, men inte heller vid detta tillfälle tog hans överordnade – upplivad som denne var av bekvämligheterna han

dittills hade stött på, och av ett antal grisar, mulor, nötkreatur och fromma bilder som han funnit i byn – vilken låg mindre än två mil från Región och utan något annat naturligt hinder mellan hans kolonn och staden än floden Torce – vars vatten nu stod som allra lägst – någon notis om varningen, utan inskränkte sig till att visa bort honom med några godmodiga ord eftersom han varken hade lust att ompröva sina idéer eller i namn av hierarkin sätta honom på plats och tvinga honom att hålla distansen. Den minnesvärda manövern vid Burgo Mediano ägde rum mellan den 6 augusti och den 3 september; även om styrkorna från Navarra på ett otvetydigt sätt ryckte fram i riktning mot Región delade de republikanska styrkorna, beredda på varje slags förändring, upp sig i tre grupper: Eugenio Mazóns brigad, på flodens högra strandremsa, utposterad kring Puente de Doña Cautiva och redo att ta sig över den så fort styrkan från Navarra återupptog marschen och lämnade Burgo; mannarna under Constantino – den gamle gruvarbetaren, den gamle förmannen – längs vägen från Bocentellas till La Requerida, över bergets sluttning, från höjden och på avstånd med överblick över Burgos lågland; slutligen Julián Fernández bataljon, förstärkt med de få tyskar som fanns kvar av Theobaldbrigaden, i front mot fiendens framryckning och fördelad utmed landsvägen från Región till den bergskedja som förbinder Bocentellas, Burgo och Puente. De hade en föga enhetlig beväpning: åtta 15,5 cm:s-pjäser, några på 8,8 cm och *howitzers*; beträffande fotfolket tycktes enheterna ha stigit fram ur en bild

från tryckeriet L'imagerie d'Épinal, ur en museimonter eller ur en procession med gamla uppskärade föredettingar: bönder med sandaler på fötterna och huvuddukar som kung Salomo, beväpnade med de åldriga Mannlichergevären från första kriget i Afrika, invid militärerna i blå legionärsmössa och med välfyllda patronväskor, med hjälmen på sned och sliten hakrem, med mausern eller Brenmaskingeväret på axeln och därbakom några lastmulor med de nya Vickerskulsprutorna, utan kylmantel; de outgrundliga utlänningarna från internationella brigaderna, med skinnjacka och läderkeps och pistol i bältet, i vars drag ankomstens leenden hade raderats ut, efter ett års strider, för att ersättas av tvångets grimas; gruvarbetarpatrullerna, iförda basker, stolt marscherande och svassande med klasar av handgranater vid midjan liksom bomber som tillverkats hemma av konservburkar och svart dynamit; den sista befordran – framjaktad och inte ens provisorisk – gjorde officerare och underbefäl av studenter med enkel bakgrund som i fackföreningens smala korridor erhöll en vapenrock med ett galonstreck och gick ut i kriget med halsduk på sig: ynglingar från vardagsrum och billiga pensionat som tog sig fram i diken bredvid bataljonen, med skorna utan snören och flanellbyxorna nedknölade i italienska damasker. Mot dem störtade sig i gryningen den 26 augusti den impulsiva översten från Navarra. Följande natt mellan den 26 och den 27 gick Eugenio Mazóns styrka över floden och vände genast söderut i riktning mot Burgo

efter att ha överrumplat och nedgjort en liten, i stort sett försvarslös trupp spejare som hade utposterats i grannskapet av El Puente. Endast en fänrik lyckades fly och dagen därpå underrätta Ledningen om arriärgardets omedelbart förestående anfall. Men Ledningen – i tron att man med sådana disciplinära medel skulle kunna säkerställa försvaret hur anfallet än gestaltade sig – beslöt att arkebusera honom, samma eftermiddag, efter en summarisk rättegång, för att ha lämnat sin postering.

Navarrastyrkans anfall och framryckning fortsatte, i den mån fienden tillät detta, helt i enlighet med den tidigare fastställda och förutbestämda planen. För en division fotsoldater, med svagt artilleribeskydd, finns det i hela Torces dalgång ingen otacksammare anfallsfront än slättlandskapet vid Burgo Mediano: en liten, kring kyrkan hopträngd by, där alla hus är i kallmurad sten, omgiven av stora torra tröskplatser utan ett enda träd, där man svårligen kan ta skydd, och lika svårt är det, vid denna tid på året, att hitta en skugga som täcker åttatusen man. Detta *Hinterland* av sand, solgass och små inhägnader, i diameter ungefär fem kilometer, omges av flodslättens typiska skogspartier och ett diadem av röda kullar, grovhuggna utkikstorn, klockstaplar som reser sig bland poppeldungarna varifrån dag och natt minsta trupprörelse blir upptäckt. Under hela natten mellan den 25 och den 26 genomsökte spanarna slättlandskapets södra del, utan att notera någon annan aktivitet än fiendens spaningspatruller; under de första gryningstimmarna – innan

dagen bräckte – avancerade kolonnen i perfekt sammanhållen ilmarsch för att nå slätten med morgonljuset. Men detta var vad republikanerna väntade sig, där de låg i skydd av inhägnaderna, i bevattningskanalerna, i de oskördade rågfälten, bakom raderna av svartpoppel, utspridda och formerade i ett nät av försvarspositioner i vars maskor soldaterna från Navarra med nödvändighet måste fastna. Kringrända på så gott som alla sidor och överrumplade i denna labyrint av stängsel förlorade de snabbt den orientering avancemanget fordrade och gjorde ingenting utöver att värja sig där de blivit hejdade, i fruktlös väntan på en lösning, en befrielse eller ett eld upphör som inte beviljades. Vid middagstid ägde skottväxling rum kring ett halvdussin grupper som hade trängt ihop sig bakom några högar med klappersten där de höll ut tills på eftermiddagen mörsargranaterna mosade dem under de stenar som varit deras värn. Nästan en tredjedel av kolonnen hade stupat på mindre än tio timmar, resten lyckades antingen nå Burgo på nytt eller kom aldrig iväg därifrån. Men översten lät sig inte nedslås av motgången; ledningen, retad och eggad av katastrofen men inte avskräckt, upprepade anfallsordern samma natt, även om man beslöt byta rutt för att undvika det dödliga slättlandskapet och fortsätta framryckningen över kullarnas utlöpare, där Constantinos styrka – vilken under gårdagens strid hade varit noga med att inte röja sin närvaro – väntade på dem med 15,5-centimeterspjäserna. Detta var början till slaget vid La Loma, den enda egentliga seger republikanerna i

Región vann under två år av krig. Till skillnad mot föregående dag lämnade nu Navarrakolonnen byn i en enda hord med ledningen i täten. Några få timmar efter att den sista soldaten hade lämnat Burgo (då det ju på grund av förlusterna inte kom på fråga att i de bakre linjerna lämna trupper med svag förmåga att hålla mark), intogs byn utan minsta skottväxling av Eugenio Mazóns folk: efter den republikanska kniptångsmanövern återstod bara att se om man skulle orka motstå fiendens stormangrepp. Mitt på dagen, på de röda lerkullarna, bland ravinerna och de små kanjonerna, längs hålvägarna, hade denna strid inletts som med största grymhet och intensitet skulle fortsätta i sju dagar. Ansatta på alla sidor bet sig truppen från Navarra fast i terrängen och slöt leden där de tvangs strida halvvägs upp på sluttningen; visa av katastrofen nere på slätten kämpade de sig uppför berget – ditåt där försvaret var som sämst – hellre än att ställa sig på plan mark igen. Det hindrade dem inte att sätta press på Constantinos folk, och de sista dagarna i augusti nådde deras gevärseld värdshuset i El Quintán som kom att bli deras djupaste intrångspunkt. De andra – utan tvivel överraskade av en sådan envishet och uppbådad stridsmoral – beslöt offra sin kombinationsstrategi för att i stället understödja gamle Constantinos trupper och försöka hejda framryckningen där. Tyskarna i Theobaldbrigaden beordrades att lämna sina positioner ute på slätten och ta sig upp till lantgården – som blev högkvarter och logi åt självaste bröderna Strausse och varifrån de tvangs ge eld genom fönstren under de tre dagarnas belägring –

och Eugenio Mazóns folk, på andra sidan Burgo, inkvarterade sig på slätten för att från en lägre nivå närmare följa fiendens avancemang. Men framför allt kunde de förlita sig på 8,8:ornas rörlighet, där de satt monterade på kanadensiska lastbilar med hög markfrigång och som längs vägen från La Requerida – vilken gruvarbetarna, liggande i dikena, försvarade med granater – erbjöd ett snabbt och avgörande stöd på alla områden där det blev besvärligt för republikanerna att hålla mark. Under denna press fick översten lov att anpassa sig till omständigheterna och såg sig tvingad att avblåsa framryckningen den sista dagen i augusti; i tron att han fortfarande satt inne med kort goda nog för att genomföra en kontrollerad reträtt, längs avancemangets egen axel, beslöt han retirera till Burgo som ockuperades på nytt natten mellan den 31 augusti och 1 september. Detta var vad de andra väntade på: medvetna om att överstens resurser inte räckte till för att ta sig därifrån satsade man allt på att fullständigt omringa honom; Mazón drog sig tillbaka till Puente, ett område han kände lika väl som sin egen handflata; efter att ha tappat kontakten med dem som retirerade (ett uppbrott som utlöstes och påskyndades av skärmytslingarna med tyskarna, söder om befästningen) övergick Constantinos styrka till att besätta vägen från Macerta i syfte att skära av den sista flyktvägen och fullborda utplåningen av hela divisionen; de placerade det fasta artilleriet på bergsslutningens utlöpare och tog sig med de lastbilsburna pjäserna ned på slätten. Mellan den 1 och den 3 september skulle

Burgo intas och förloras tre gånger; framemot kvällen den sista dagen ville de republikanska styrkorna knappt ens göra sig besväret att åter inta en hög förbrända, rykande stenar, översållade med klädtrasor och döda kroppar vilken när natten föll skulle försänkas i en tystnad – bruten endast av bjälkarnas sprakande, de sårades jämmer, det malplacerade och enerverande smattret från överhettade gevärsmagasin – där den skulle vila till dagarnas ände. Den till åldrige Gamallo fick höra om katastrofen när det hela ohjälpligt var över; även då förstod han att stoltsera med all den kallblodighet, det mod och den fördomsfrihet som krävdes för att – tvärt emot hans egen känsla, redan urholkad – på nytt förena hans utspridda garnisoner och pröva ett anfall till stöd åt de omringade styrkorna. I spetsen för vidpass femtonhundra män nådde han fram i tid endast för att från en högt belägen punkt kunna begrunda divisionens förintelse; han väntade i två dagar på den kullen halvvägs mellan Burgo och Puente de Doña Cautiva, med kikarna inställda på anhopningen av rykande stoft där allting, även inbördeskriget, verkade ha förbränts. Efter att orörlig och dold ha iakttagit hur en republikansk kolonn gav sig av i riktning mot Puente och övertygad om att alla fiendestyrkorna drog sig tillbaka till sina förläggningar bakom fronten utmed samma stråk som de hade följt vid anfallet, startade han ett försiktigt inträngande i riktning mot Región, sökande efter de överlevande som republikens män kunde ha lämnat åt deras öde, klara över att vintern, köldknäpparna och herdarna skulle göra slut på dem till

en lägre kostnad och effektivare. Han lyckades inte hitta fler än ett knappt hundratal skäggiga och utmattade män med insjunkna ögon och ansiktena vanställda av utslag. Efter en vecka utsträckta på stenskravel eller med halva kroppen nere i dikesvatten, var de lika oförmögna att notera sina befriares ankomst som att få bort myrorna eller myggen från munnen. I nästan en vecka strök han omkring i stridssceneriet så omärkligt det bara var möjligt, fast besluten att ta sig den tid som behövdes för att med största möjliga krafthushållning utvinna maximalt med information och rekognoscera den genaste och bekvämaste vägen tillbaka till Macertas sluttning. Detta irrande tog nästan en månad då han gömd utmed körvägarna och stigarna, utan att besvara fiendepatrollernas eld, vandrade fram och tillbaka längs samma sträckning och gick igenom det republikanska säkerhetsnätets knutpunkter och äntligen kunde begrava sina tvåhundra stupade. Han tog sig inte vidare via Socéanos eller Requerida utan genom ett mycket högre och nordligare bergspass varifrån han – om det varit en klar natt – hade kunnat urskilja Regións rykande horisont och glittret från några av de sådags sällan tända lamporna. Den vintern i Macerta ägnade han åt studier och författandet av en otidsenlig rapport riktad till högsta ledningen i syfte att ordentlig göra reda för misslyckandets orsaker och möjligheten att kanhända rätta till det vid en sista attack. Kanske adressaten, nätt och jämnt återställd från sinnesrörelserna efter slaget om Teruel, fäste föga avseende vid den och endast nämnde den för sin

överordnade med den ömkande införståddheten hos en som har befunnit sig i och galant listat sig ur värre knipor. Men på en viss nivå inom högsta ledningen fanns det utan tvivel någon som i Gamallos rapport tyckte sig se – en föraning som visade sig vara värd den gamles överstegrad – en plan, vars möjligheter och förutsättningar var fördolda för de handgripligen krigande, för de män vid fronten som tror att ett inbördeskrigs enda syfte är att utplåna fienden. I sin rapport förespråkade Gamallo ett storskaligt angrepp på Región vilket i stort skulle följa samma rutt som den olycksalige översten som stupat i striden vid Burgo Mediano, och han grundade sig då inte endast på sin erfarenhet av det tidigare fälttåget, utan på flera andra sakskaäl som i viss mening låg uppenbara för var och en som hade en allmän kännedom om dessa trakter. Först och främst därför att det tydligt och med all tänkbar överskådlighet hade visat sig att man vid pålitligt väder inte behövde offra mer för att inta passet vid Socéanos än vad en större bergsexpedition krävde; för det andra därför att en ockupation av Torces hela lägre dalgång – med framryckning motströms och i direkt konfrontation med de smala motståndsfickor där några få män med en kulspruta och en haubits kunde hejda ett kompani – skulle innebära åtminstone fyra månader i fält och ett avskräckande antal stupade och sårade. När väl Socéanos höga position erövrats, två tredjedels väg in i dalen, skulle således de republikanska styrkorna bli tvungna att välja mellan att försvara sig i Región eller, givet att de ställdes mot

en offensiv kapacitet som skulle tvinga dem att avstå från den uppdelning av sina trupper som hade givit så gott resultat under det förra fälttåget, att söka skydd högt uppe i dalen och på berget. Om de beslöt försvara Región och dra sig tillbaka nedströms behövde man bara förfölja dem i gynnsammaste marschriktning och göra slut på dem nere på ängarna, med en styrka avdelad för att blockera utvägen ur dalen, där Torce och Formigoso flyter samman. Om de däremot valde att söka skydd uppe i bergen kunde man med viss säkerhet säga att man bara genom att lägga upp manövern på detta sätt hade erövrat Región och det mest eftertraktade och värdefulla avsnittet av dalen utan att behöva avlossa ett enda skott, och på så sätt drog man ihop säcken till ett bergsområde med åtta kommuner och mindre än tusen invånare, utan tillgång till de oundgängliga resurserna för att uthärda ett fullskaligt krig under ett par månader. Hela rapporten var i själva verket föga mer än kedja av sofismer som den minst erfarne officeren på staben – väl vetande att det sista som fronten i Región sådags behövde var en storskalig manöver – skulle kunna avfärda med en randanmärkning. Men i mars 1938 kunde ett visst antal mycket höga officerare inom såväl Nordliga armégruppen som Generalstabens – vilka med väl grundad misstänksamhet iakttog det politiska myllret kring den nya statens institutioner – inte undvika att känna rädsla inför hur offensiven i Aragón utvecklade sig: dess triumfatoriska ursinne skulle säkert i mitten av april detta år, i och med den spektakulära erövringen av Vinaroz och

den republikanska kartans uppdelning i två territorier, övergå först i fartblindhet och sedan i svindel inför avgrunden. Vid den tiden begrep somliga av krigets handgripliga verkställare att de dittills inte hade gjort annat än att sträva efter segern, i försummelse av dess följder och dess oundvikliga upplösning, varvid de lämnade åt männen bakom fronten – vilka aldrig höjde geväret eller drog på sig stövlarna – att dra nytta av deras seger. Alla offensiver, om de kan kallas så, som planerades under våren och sommaren -38 skulle enligt stabens uttryckliga önskan övergå i oskäligen bataljer, i frontalangrepp med vilka man slet ut enheterna – fältenheterna fylldes ofta på med statliga tjänstemän – under segdragna, oförlåtliga fälttåg vars enda syfte var att till dess yttersta konsekvenser förlänga ett krig som hade nått sin ände med en alltför talrik och oroande grupp av segerherrar. De italienska frivilliga (i det ögonblick man kunde dra ut dessa långa taggar) och de marockanska divisionerna – alla politiskt harmlösa – drogs hastigt och utan förklaring tillbaka från fronten och ersattes med utvilade uppställningar från Valladolid, från Galicien, från Navarra och från de gamla historiska magistraten i Castellón och Teruel, män som sysslolösa fyllde skyttegravarna och – snarare än vapenförhet – lärde sig att sjunga, att öva på de segersånger med vilka de gjorde sig redo att tåga in i Madrid, i Valencia och i Región. Gamalloplanen var följaktligen en av dem som man i det yttersta slutskedet granskade allvarligt och noggrant, och som trots allt valdes som den lämpligaste för att

omvandla ett par divisioner av begeistrade och fanatiska navarrabor, karriärsugna valladolidbor och obekväma och äskande galicier till ett antal kors och gravstenar och spikar av brons, en utsmyckning med vilken den nya staten beslöt betala förödelsen som skulle svepa fram över denna mot dess lära fientliga trakt. Inom några få veckor befordrades planens upphovsman till överste och det började till Macerta anlända lastbilar – som beslagtagits från fienden vid fronten i Levante – fullpackade med soldater och fältpräster, alla möjliga sorters förnödenheter och utrustning som saknade all betydelse för det vidare avancemanget: fältkök, tryckkokare för sterilisering av instrument, radioenheter och bengaliska eldar... men inget artilleri. På något sätt bar detta fälttåg med sig den möjlighet som inom överste Gamallo – vilken mäktade loj och klenrogen hade sällat sig till resningen – efter så många års väntan hade börjat föresväva honom endast som ett ungdomligt fantasirikes vidlyftiga svärmeri. Nu handlade det inte längre ens om vedergällning, till och med agget hade dunstat bort och ersatts av den nyfikenhet som hade återfötts inom honom och som han – också på hans egen dotters bekostnad, tagen gisslan i Región och tubbad av honom att offra sig under ett misslyckat telefonsamtal som modererades av fångutväxlingstjänsten i slagets slutskede – var beredd att stilla till varje pris; en nyfikenhet som medan han var ung varken hans stolthet, hans heder eller hans självaktning tordes ta ut i förskott i syfte att nå upprättelse från skymfen,

reglera spelskulden och utkräva hämnd på den lantlige donjuan som myglade sig till insatsen och tog hans kvinna ifrån honom.

Han hade i Macerta, i utkanten av byn, lagt beslag på ett hus i två våningar som påminde mycket om det där han hade bott med sina fastrar under tiden som student. Ett av rummen – dit ingen utom han hade tillträde, belagt med hänglås när han var borta – hade tapetserats med Torcedalens alla femtiotusen kvadratkilometer (av vilka en hel del inte var annat än vita ytor kringlingrade av föga pålitliga höjdkurvor), fullklottrade med kors, rutter, ludna ellipser och kryptiska noteringar: "Hög med spelmarker", "den döda åsnan", "herdinnan här", "vi återvänder". Varje morgon kom en olivgrön militärbil och hämtade honom, med en chaufför och två adjutanter från hans stab till vilka han sällan riktade ett ord; han besvarade knappt ens deras hälsning – ett sätt att fingra lätt på mösskärmen som varken var militärt eller civilt, en regelvidrig vana som blev ett värtaligt uttryck för hans ringaktning – när de öppnade den lilla dörren och han efter att ha skådat upp mot himlen satte sig i bilen och töjde ut underläppen i en grimas av ihållande beklämning. Han anförtrodde dem ingen av sina planer och begränsade sin insats för det gemensamma till formaliteter.

Han missade inget tillfälle att ge uttryck åt varje krigs individuella natur, men han var i hemlighet på sin vakt mot de andra, och detta inte så mycket utifrån deras lysande framtidsutsikter – ty tvivelsutan var det på dem tidningarna syftade när de talade om morgondagen – och inte heller på grund av deras tekniska

överlägsenhet eller deras trosvisst inbitna patriotism, utan därför att de saknade varje personlig impuls att dra ut i krig och därför att de talade överdrivet mycket om principer. Dessutom var han tvungen att rättfärdiga sin otida upphöjelse och dölja sin cyniskt nyfikna läggning bakom en motvilja mot kasernbrutalitet liksom – i viss mån – bakom sin krigarbörd. Han fick inte låta sina avsikter framskymta och föreställde sig att en viss vresighet och motvilja mot att kommendera och agera vore det bästa kamouflerande skyddet för en hämnd som ingen längre hade skäl att minnas trots att den skulle utspela sig just i den trakt där en otrogen kvinna, en provinsiell donjuan och ett guldmynt på ett spelbord förstörde hans karriär och raserade hans framtid. När de vapenbröder som hade föraktat honom och tvingat av honom uniformen fick känna på samma öde, tvekade de inte att kalla honom till sig på nytt, med bedyrande erkännanden och ursäkter, i det att de bjöd in honom att delta i konspirationen; han svarade undvikande, med blicken fäst vid det ljungbevuxna berg där en ryttare med handen i förband förgäves prövar att omvandla sin karaktärssvaghet till hämndlystnad, och blev än en gång klar över att deras uppfordran inte handlade om någon förändring av hans anseende utan om deras behov av hjälp. Men i juli 1936 ändrades läget av den fördel han kunde utvinna ur den oro som besjälade hans kolleger. Han var klar över att de inte skulle sky några medel för att på nytt kunna tillskansa sig ett land som började glida dem ur händerna; de hade satt igång att konspirera samma dag som folket öppet

visade sin vilja och de gjorde sig inte ens besväret att ta reda på vad förändringen kunde bära med sig. Som historikern skriver "hade de svurit att hämnas på det legitima samhälle som de – med rätt eller orätt – klandrade för att deras medlemmar tvingats i landsflykt"; de förberedde allt – som det anstår den som vant sig vid att oinskränkt styra och ställa med landets resurser – för att släppa loss sin kraft igen så fort läget såg gynnsamt ut; i första hand räknade de med överklassens agg, med en oerfaren och uppskrämd regerings vacklan och med brutaliteten hos ett okultiverat och naivt, enfaldigt och blodtörstigt kollektiv som inte nöjde sig med mindre än att göra upp den fyra sekler gamla räkningen med hjälp av eldsvådorna och morderna under en antiklerikal natt. * Bortsett från allt detta hade han aldrig varit någon framtidsman; hans livs bästa chans kom när han var liten, då han – till följd av fastrars och mostrars bröstklenhet och sterilitet – blir den enda manliga avkomman i en familj som vimlade av militärer och där man bevarar en viss stolthet över släktnamnet. Hans mor – den enda av systrarna som gifte sig och fick barn – ingick ett olyckligt äktenskap med en ryggradslös man som bodde i en provinshuvudstad, skild från sin fru och sina barn vilka alla åter hade tagits emot i hennes föräldrahem, det enda som kunde ge dem erforderlig näring och uppfostran. Blott en

---

* Skulle kunna syfta på mordet på sju lekbröder och en präst på ett katolskt institut i Turón under den så kallade asturianska revolutionen, år 1934. Med ett vidare tidsperspektiv kan det syfta på de antiklerikala uttrycken under la semana trágica i Barcelona, år 1909, med prästmord, kyrkobränningar, gravskändningar etc (UE)

gång om året, under en del av påsklovets, hälsade de på fadern: han har svaga minnen av ett snett och vint rum i ett nedgånget fattigkvarter nära stationen. Där en vindlande trätrappa slutar öppnar sig ett smalt rum med ett sådant där runt bord som nedtill innehåller ett fyrfat, en dyscha och en lampa med fransar på skärmen; ett ensamt klädskåp för de båda finskjortorna, medicinerna och efterrättsfatet, några ynka mandariner och litet nougat från i julen. Och en sorgsen far, förbittrad och ordkarg – utan ett ord av klander – som sitter i fönstret, vid den smutsiga gardinslöjan och läser tidningen han sedan lät ligga i gungstolen när de kom in utifrån gatan för att bli stående och snegla på hur duken hängde och på tallrikarna inne i fyrfatsbordet. Han var en man med finskuret ansikte och tunn kropp; han tycktes inte äga någon annan färdighet än att omvandla ljuset – också det kastiljanska vid middagstid om sommaren – till den melankoliska pannans halmgula och purpurröda kolorit. Men han blev den han var i Región, bland fastrarna (kväll efter kväll bedjande över radbandet framför en lampa med olja eller utspädd sprit) för vilka det viktigaste var att han lärde sig gå rakryggad. I huset i Región fanns det två ord som härskade över alla andra: pengar och man, det förra bestämt av hyckleriet, det senare av ursinnet. Den äldsta av fastrarna – som samlade håret i två bollar ovanför öronen, vilket gav henne prägel av telegrafilärling eller testpilot – var den som åtog sig att inpränta innebörden hos vart och ett av dessa ord i honom. Därutöver förelåg värdigheten, efternamnet: varannan

eller var tredje månad besökte de kyrkogården där den enkla, liggande stenen utgjorde ett minnesmärke redan i kraft av mängden mansnamn, och de knäböjde på rad och korsade sig och bultade sig på bröstet och gav akt på himlen och viskade fram halvlatinska ord som mot slutet av den lilla ceremonin visade sig vara Soldatens bön. De gick bara ut för att avlägga visit och kom då längs gatan – två, tre eller som flest fyra, och pojken vid sidan – med hakorna i vädret och små knyckiga huvudvridningar, som vore de processionsdockor utan synförmåga vilka ur etern mottog kodade meddelanden – genom bollarna av glatt, blänkande hår – beträffande efternamnet, anständigheten, prydligheten och värdigheten. Varje år när den milda årstiden kom kvicknade den yngstas giftermålsförhoppningar till, hon som var förlovad med en ung viljelös man från en handelsmannafamilj, vars enda färdighet var att kunna cykla. Så om somrarna promenerade de också ibland tillsammans med cyklisten som på trottoaren diskret trängdes undan från sin trolovade – vilken i denna kritiska situation tog på sig att hålla pojken i handen – av de tre storasystrarna som alltid återvände hem genomsvettiga. Tömnda på kraft steg de in, tvivelsutan uppfyllda av en fåfänglighets- och stagnationskänsla som orsakats av cyklistens velighet eller det röse av hämningar som anständigheten vältrade över dem, och i den skuggfyllda hallen, mättad av gatubelägningens dunst och av ungkarsblommorna som vattnades vid middagstid, säckade de ihop i de gamla korgstolarna bara för att över pojken välva en enig

blick som dröp av hela den hätskhet, de gäckade förhoppningar och den misstro som man inte kom sig för med att samla kring mannen av rädsla att gå miste om hans pengar; här har vi blixtljuset som pojkens medvetande för alltid skall fixera i det hiskliga negativ – en krets stumma och dåsiga blickar i sommarskuggornas fond, med solfjädrars flaxande och flåset ur sorgklädda bröst – som blev den outplånliga sinnebilden för hans egen uppfostran: den skulle föresväva honom igen, åratat senare, i stridens ögonblick; vid spelbordet, när han kastar sig fram över högen med marker av pärlemor, bortstött, alltid bortstött av själva åtbörden hos en kvinna som avlägsnar sig genom de tomma salarna medan åskådarna kommer framstörtande till bordet där hans hand genomborrades av knivbladet; på den slöa mulans rygg, detta medvetande (sporrat av solfjädrarnas hämndlystna och långsinta genljud) som bara brydde sig om tyngden av det mynt han aldrig fick hålla i handen. För allt detta var ju väntat och beslutat till följd av en uppfostran som vilade på denna outtalade förutsättning; sådan var plikten – hans far hade vid den tiden redan nedstigit till skuggornas rike; han hade aldrig skrivit till honom och endast sällan, halvsovande, framträdde sorgmodet i ett ansiktsuttryck, höljd i ett djupblått ljus som nätt och jämnt framkallade kindbenet och den intetsägande pannan, i vilket inget klander syntes, bara en mild men ohjälplig tillbakadragenhet född ur ett annat sätt att se på pengar – ett korrelat till efternamnets strålgång, en lärosats som var till för att ikläda hans strävans mål

en misstänksamhet, ett nedärvt värn mot själens
förställningskonster. Denna plikt kunde ha axlats av herrn i vit
kavaj, randig skjorta och halmhatt som varje söndagsmorgon
lämnade sin cykel lutad mot räcket, men också han besegrades,
trots sitt fega väsen. Och likväl... detta var andra sidan – låt vara
den muntrare – av samma korrupcion och samma girighet. Om
vintrarna satt de instängda i en klädkammare på vindsvåningen
varifrån man kunde skönja bergskedjan, upptagna av att med alla
siden- och brokadornament från kistbottnarna färdigställa en
mörkblå aftonklänning som en gång äntligen skulle få slut på den
ohyggliga striden mellan de båda beläten som kämpade i huset. De
hade monterat den på en lång provdocka – med vars kurvor
kvinnan aldrig skulle kunna mäta sig – som sedan åtskilliga år
härskade över denna syateljé förvandlad till helgedom, och som
tycktes inmänga hela huset med de gåtfulla utsöndringarna av en
hemlig och förbjuden dyrkan. Men han verkade bara skratta åt sin
egen dyrkan och åt dess utövande församling. Det hände att
pojken smög sig upp dit för att titta på provdockan: där den
avtecknade sig mot bergskedjans månbelysta silhuett i fönstret
skulle man kunna säga att det utbyttes mångtydiga och hotfulla
meddelanden, på ett gnistrande språk, mellan bluslivet av siden
och bergstopparna av kalk. Detta var en sammansvärjning för
vilken inte heller mannen med cykeln kunde vara främmande, han
som tvangs fly – utan att ta adjö eller packa några väskor, cykeln
fann de senare i en korkekskog – och vars mest talande besked

kanske mottogs dagen efter i syateljén: ett gevärsskott som likt
fyrverkeriraketens brisad satte punkt för en krängande
sufflettvagns dammhöljda framfart längs en enslig körväg i
bergen. Sedan följde instängdheten, åren av studier och knapphet.
En vacker oktoberkväll följde honom hans äldsta faster till
korsningen där bilen från Macerta stannade, en landsväg kantad
av popplar och översållad med döda blodleverfärgade eklöv. Alla
åren på internatet – korridorernas grälla kakelplattor,
nankinförklädena och storkökslukten som genomträngde alla
gångar och salar, och de våldsamma ordensbrödernas hasande
steg och de regniga söndagseftermiddagarna då han satt och såg
hur på skolgården pölar bildades och bevattningsrännorna fylldes
– förflöt i väntan på en penningförsändelse som aldrig kom; han
inte bara saknade råd till minsta extravagans utan fann sig när
julen eller påsken inföll vara lämnad ensam i brist på en biljett till
det dagliga tåget som varje morgon, på andra sidan den glödröda
och kolstybbsfläckade muren, for förbi i riktning mot Región och
rev itu den lila gryningen med sin hemska natriumlykta. Han
bodde i åtta år på internatet utan att lämna det ens under loven då
lärjungeskaran krympte till fyra behövande elever som sov i en
halvtom sal och åt kvällsmat under tystnad, längst in i den
sparsamt upplysta klostermatsalen, under överinseende av den
enögde lekbrodern som skötte trädgården, och avskilda med en
bordsgardin från de pladdrande och högröstade ordensbröderna
som fria från tukten trängde ihop sig vid ett enda bord och utan

hämningar njöt av tygellösheten. Då anlände brevet: det innehöll en enkel, kort fras, lik den banken tillämpar för att meddela kunden kontoställningen (och tycktes i likhet med den fordra att han godtog siffrorna), via vilken hans faster till slut visade hur uppoffring och sparsamhet i dag inte är något annat än välstånd och vuxenhet i morgon.

[blankrad]

Mer eller mindre så som han förutsett, i början av september samma år, stack överste Gamallos styrkor återigen ner sin flagga i passet La Requerida, på 1640 meters höjd, efter sex dagsmarscher och utan andra motgångar än de vanliga sjuka och skadade, ett par döda och sju sårade av gevärskulor, fallna vid en nattlig skärmytsling med oidentifierade republikanska element. Det var en lördag. På söndagsmorgonen – en klar dag då vinden låg på från norr och moln från Kantabriska bergen började samlas vid horisonten – höll man en fältgudstjänst och delade ut särskilda ransoner med konserverat kött från Mérida. Översten syntes inte till på hela dagen; han deltog varken i gudstjänsten eller officerarnas måltid och inspekterade inte ens trupperna sent på eftermiddagen så som aviserat, utan inskränkte sig till att genom en adjutant skicka en order om att bryta leden efter fyra timmars gagnlös uppställning. De högst rankade officerarna försökte att efter tapto få till stånd ett möte med honom för att kunna bekräfta och skicka vidare order och instruktioner inför morgondagen vilka han inte för ett ögonblick hade brytt sig om att utforma i tillräcklig detalj. Han lät dem vänta i några timmar

medan han drack ett glas kall mjölk och omgiven av karbidlampans sken försjönk i begrundan av ett vykort med lantligt motiv från tiden före Primo de Riveras diktatur. Han ville inte övertyga eller diskutera; ville inte veta av kritik, goda råd eller ifrågasättanden; han hade inte tillstymmelse till avsikt att inviga dem i en taktiskt planidé som till stor del vilade på enheternas inbördes oberoende och, till sitt genomförande, på att varje enhet fullföljde den tilldelade uppgiften hur utfallet än blev för grannen. Han visste att hans plan var minst sagt förkastlig, den var omöjlig att förklara och han hade ingen tydlig vilja att reda ut den ens inför sig själv; den var rena galenskapen, det enda vågspel en ansvarsfull ledare skulle ha förbjudit sig själv hur svag han än bedömde motståndaren vara. Men vid det laget spelade motståndaren knappt någon roll längre: han var det sista man tog hänsyn till i planerna, detta inte därför att erfarenheten av det senaste fälttåget eller de nyaste uppgifterna hade lockat fram ett förakt mot honom, utan därför att motståndarfaktorn visserligen inte var avgörande för fälttågets utgång men väl för hur man definierade drivkrafterna bakom det. När man granskar och jämför hur de båda fälttågen år 1937 och 1938 utvecklade sig är det inte särskilt lätt att förstå hur två så likartade förfaringssätt kunde få så olika följder och hur den gamle, sävlige Gamallo kunde vandra segerrik just där översten från Navarra några månader tidigare föll pladask. Tvivelsutan var motståndaren inte densamme även om han hade lyckats konsolidera sina styrkor, låt vara inte utöka dem. Men inte politiskt sett

densamme: det var redan en sjuk kropp, utan framtid, skuldsatt upp över öronen, knäckt av missräkningarna, skrämnd av osäkerheten och utlämnad åt sitt eget lidandes gilla gång, "utan mer värme i sitt inre än vad som krävdes för att livnära febern". Hela krigsförloppet i Regióntrakten framträder tydligt när man inser att det i fler än ett avseende utgör ett paradigm, i mindre skala och i långsammare tempo, för skeendet på halvön i stort; dess utveckling liknar de hoppande bilderna i en av dessa filmer som spelas upp alltför sakta och därför mister intensitet, färg och kontraster. I Región sammanföll ju inte datumen; det republikanska försöket att kväsa en militär resning var inte samtidigt med den arbetarrevolution som lade beslag på resurserna för att genomföra det förstnämnda. Följderna av det militära uppror som skakade landet i juli uppfattades först i augusti, i form av några ekande skott uppe i bergen och oljudet när de exproprierade bilarnas tutande och kvinnorna skrik uppgick i varandra; och den arbetarrevolution som under denna blodiga sommar skulle få halva Spanien att skifta anlete, kom att gå igen som en efterapning i mjuka, vissnade höstnyanser. Framemot slutet av 1936 började på den republikanska sidan ett snarare statsgrundande än revolutionär tänkesätt att spridas och ta överhanden; i alla sinnen som siktade på militär seger – en för varje fortsatt äventyr nödvändig betingelse – framtonade den konsoliderande avsikten att återvända till "amalgamet" för att på bekostnad av parti- och klassintressena bygga en armé utöver milisen såväl som en stat mer omfattande än

fackföreningsrörelsen. Men detta projekt som mödosamt utarbetades och tragiskt slogs i spillror på fälten i Jarama, vid Tajo, vid Brunete och i Teruel, behöll ändå viss giltighet i ett av tigande bergsmassiv och små lantegendomar inneslutet Región, bebott av en samfällighet som var enhetlig i sin fattigdom och saknade det proletariat som hade emigrerat tio år innan Guardia civils sista station skulle läggas ned, och inom vilken den spädaste ansats till kollektivisering får drag av vansinne, antiklerikalismen förblir ett evigt skämt, fackföreningarna en fåfänglig inbillning och anarkindetsamma som aktning för traditionen. Området var republikanskt av ren glömska eller försummelse, i revolutionärt avseende helt självlärt och stridslustet inte av någon vilja till revansch på en förtryckande världslig ordning utan av ren tjurighet och enfald, egenskaper som formats av olyckliga och trista förhållanden. Man höll ut i ett och ett halvt år, från slutet av 1936 till hösten 1938, antagligen därför att den republikanska unionen, som varken behövde delta med eller ursäka någon revolution, bildades kring ett spelbord och – utan att socialisera industrier, kollektivisera bondgårdar, bränna ned kyrkor eller främja massans politiska skolning – i första hand månade om att lägga hinder i vägen för dem som genomkorsade bergen i syfte att avbryta ett nattligt samkväm kring en kortlek eller en flaska castillaza. Händelserna i augusti och september inträffade varken våldsamt eller spontant, och det enda de tjänade till var bildandet av den löjliga Försvarskommittén under herr Rumbás som – efter att ha bidragit till den falangistiska

augustioffensivens misslyckande – föstes åt sidan och ersattes av en verkställande folkskommitté där nästan alla de män tog plats som hade deltagit i uppstigningen till La Requerida. I den verkställande kommittén var inte endast alla partier representerade, utan också alla övertygelser och fraktioner; det gick inte att tala om delegater eftersom ingen representerade någon annan än sig själv såtillvida som – i trakten av Región – ett parti eller en fraktion, om talrik, knappast uppgick till fler än sex medlemmar vilka allesamman ansåg sig ha närvarorätt vid mötena. Således var det snarare än en verkställande kommitté fråga om ett parlament där den som ville kunde installera sig och där det var möjligt – fram till ett visst datum – att inte endast slita tvisterna mellan de olika grupperingarna och på så sätt hindra deras spridning till gator och torg (där man trots allt var obekymrad om dessa ting), utan också att införliva de stora strategiska dragen – förenandet av alla demokratiska krafter, den antifascistiska inriktningen, återgången till statlig kontroll – med en visst folkligt samförstånd i det tysta. Nu var det inte så att folk i Región hade tappat intresset för politiken, i själva verket hade man aldrig tänkt särskilt mycket på den, och till och med det tumultuariska jublet den 14 april kom i viss utsträckning av sig, eftersom det inte i hela byn kunde uppbringas en enda flagga att färga lila och det inte heller föll någon in att klättra upp på kommunalhusets balkong – som tvivelsutan var fallfärdig, och skulle ha rasat ned och färgat dagen med sorg – för att vifta med den. Politiken – eller snarare det republikanska uttrycket för glädje och

frimodighet – gjorde sitt intåg i Región med en stor gammal bil som Eugenio Mazón fått tag i, oklart hur. Det kunde omöjligen vara med pengar – hans mor gav honom inga och han hade inga själv – fast han försäkrade, en smula undvikande, att den bara utgjorde vinsten från ett turligt parti kort. Under några år fick bilen bli stående i fred inne i deras trädgård, där däcken föll sönder bland tistlarna, katter sökte skydd i dess skugga och karossen översållades av vita exkrementer, och där tjänade den inte till mycket annat än krypin åt diverse kumpaner när det blev fråga om att dricka castillaza sent på natten. Ty detta hus – stilla, förfallet, med nästan alla öppningar igenspikade och trädgården beströdd med skräp, trasiga leksaker och klädtrasor – förblev ett av byns mest aktade trots faderns självmord och några bröders snedsteg, detta tack vare att hans mor som bodde kvar året om förblev sittande där, stendöv och rätt virrig, i sin skuggade korgstol, tillsammans med en gammal husa, och utan att förtröttnas gjorde knut efter knut på ett hamprep eller ett band av sammet. Men oaktat detta började bilen att få ett orättvist dåligt rykte som hägn åt kärleksmöten, och det gick så långt att vissa damer tittade åt andra hållet när de gick förbi trädgården och många kvinnor vägrade att sätta sig i den även mitt på blanka eftermiddagen ens i sina vänners sällskap. Det var inte för ryktets skull utan av praktiska skäl som Eugenio Mazón såg till att få den i körbart skick igen; men blotta vanryktet övertygade dem om att med nya däck och ett batteri skulle de kunna använda den till allas gagn och med dess hjälp skörda sådana frukter som stagnationen

dittills förbjudit dem. Det var ju också en bil som rymde åtta eller tio personer, om man trängde ihop sig, och dessa måste för att komma iväg på en utflykt bli ganska intima och en gång för alla glömma somligt som skamkänslan fordrar, liksom alla de tabun som i anständighetens namn kräver strikt avskildhet. Det var alltså detta de försökte bryta med, för under de här åren ägde ingen annan emancipation av sederna rum än uppbrottet ur ensamheten, något som Regións ungdomar endast upplevde när de fick tränga ihop sig i Eugenio Mazóns bil. Händelsevis lyckades också en av dessa vänner – ingen begrep riktigt med vilka medel – stärka sin position som oberoende kandidat i parlamentsvalet hösten -33. Denna kandidatur tjänade inte endast som förevändning för åtskilliga lustresor utan blev – till följd av CEDA:s expansionistiska politik och deras taktik att lägga beslag på alla platser i de bortglömda valkretsarna – en stärkande föreningslänk bland alla de ungdomar som i sin helhjärtade iver beställde mörka kostymer hos en skraddare i Macerta. Det var en kort men intensiv valrörelse och till och med kvinnorna vände sig vid att ta plats i baksätet för att på ett torg i El Auge eller Burgo Mediano eller El Salvador, och detta inför ett halvdussin bondlurkar som hade övergivit sina dominobrickor för att begeistrade lyssna på dem, hålla sitt bekanta anförande om den nya sexuella frihet de tillfullo stödde. Men även om det säger sig självt att ett sådant program från dessa läppar var suggestivt, blev det i regel (bortsett från vissa entusiaster som med känslösvall och omfamningar gärna för egen del önskade åtnjuta en handgriplig

infrielse av utfästelserna redan före valdagen) mottaget med fientlighet och hån, om inte med skymfer och stenkastning. Till skillnad från dem visade deras motståndare att de var helt rätt i tiden: effektiva, noggranna och aggressiva som de var tvekade de inte ett ögonblick att ställa sig i vägen för dessa oväntade entusiaster vars program uppenbarade lättfärdigheten i deras livsföring. För att bekämpa CEDA:s pengamakt, den socialistiska ideologin och det radikala partiets käppar – och i brist på ett program av lokal relevans – beslöt man använda en dresserad fågel som kapten Asián hade köpt på Las Ramblas till ett bra pris. Det var en stor fågel, klumpig och svart, till sitt yttre snarast frånstötande, vilken med ursinniga vingslag lyckades flyga en kort bit på två meters höjd för att sedan dimpa ned och fräckt stirrande, som örnarna från sina vapensköldar, utstöta hessa kraxningar som alltid lät lika hånfulla. I början släppte de den lös på gatan, vid ingången till mötena, för att locka publik; efter hand tordes kaptenen – som hade den med sig i en bur draperad med ett svart skyнке – släppa ut den inne i möteslokalerna eller till och med på dessa picknickar vid floden där en viss kandidats anhängare ofta samlades för att med upplagd skinka, vin i kannor och några vattenmeloner fira hur fint hans tal hade tagits emot. Det fanns inget sätt att värja sig mot den, så argsint som den kraxade; man började med att försöka fånga den, vilket den ju inbjöd till med sin lågflykt och sina utspärrade fötter, men man fann sig bara löpa efter den längs gatorna, ovetande om att endast kaptenen kunde få tag i den, detta genom att blåsa i en särskild

visselpipa som hade ingått i priset på Las Ramblas. Längre fram valde man i stället att fly undan fågeln eftersom den tydligen under flykten utsöndrade exkrementer som frätte sönder kläderna och framkallade varblåsor. Och längre fram, när talarna började te sig tjatiga och långrandiga, blev den efterlängtd, eftersökt och mottagen med lättnad och glädje. Till slut – och till stor del tack vare fågeln och kvinnornas tal – kunde folk i Región, även om man inte röstade, inte annat än beklaga sitt fjärmande från en politik som erbjöd så trevliga tidsfördriv.

Gamallos offensiv syftade inte endast till att lägga beslag på Región, utan också till att ockupera hela den mellersta sträckningen av Torcedalen med hjälp av ett antal samtidiga anfall: den första kolonnen, som var slagkraftigast och stod under hans direkta befäl, understödd av tolvcentimeterspjäser och några Schneiderstridsvagnar, skulle från La Requerida vända sig rakt norrut för att sedan ta sig över kullarna där man hade retirerat året före, ta sig ned mot dalen längs en vägsträckning någonstans mellan Región och Burgo Mediano, avskära landsvägen som förbinder dessa orter, rycka fram mot floden och fortsätta marschen mot Región längs båda flodstränderna oavsett hur fienden förhöll sig. Den andra kolonnen, bestående av oerfaret folk och eftertruppsmilis som dittills inte hade upplevt eldgivning, grupperade kring en kärna av regementsveteraner där två kompanier hade haubitser som drogs av mulor och fyra sektioner var utrustade med de tidiga Spandaukulsprutorna – mer

respektingivande än effektiva – hade delvis defensiv karaktär och måste – i överensstämmelse med planen – någonstans i höjd med Puente de Doña Cautiva inta en stark, tudelad position som kunde dra till sig motståndarens uppmärksamhet och sysselsätta alla fiendestyrkor som fanns uppströms från den platsen. Om sådana styrkor inte fanns skulle man, efter ett lämpligt dröjsmål, understödja första kolonnens avancemang genom att dela upp sig i rummet och i tiden. Den tredje kolonnen, några marockaner och frivilliga veteraner, utrustade med k-pistar, granater och mörsare, skulle vika av norrut och då hålla sig på ungefär 950 meters höjd, för att sedan korsa floden ett par mil från Puente, och allt efter vad fiendens motstånd dikterade bita sig fast där eller återuppta sitt anfall åt flodens håll i syfte att ansluta till andra enheter.

Gamallo förväntade sig att med denna plan inte endast inta hela den mittre dalgången på mindre än tio dagar – en sträckning på omkring trettiofem kilometer – utan också kunna skada hela det republikanska försvaret och krympa dess styrkor till några från resten av landet avskurna fickor som skulle bli tvungna att ge upp eller framhärda med motståndet djupt inne bland bergen.

Uppenbarligen dikterades hans avsikter inte uteslutande av den bästa strategin för att inta Región; om detta hade varit hans enda syfte hade det sådags räckt med antingen ett samlat frontalt angrepp i stället för att sprida och fördela det på tre faser, eller att än en gång tillämpa det gamla tillvägagångssättet – så många gånger inövat uppe i norr, med Málaga och med Madrid – att omringa staden,

skära av dess försörjningsvägar, låta paniken breda ut sig och lämna en av flyktvägarna öppen för att via den kunna evakuera en föga försvarsvillig fiende. Detta fälttåg år 1938 företer flera gåtor, många ting man inte begriper om man bara skärskådar dem genom ett stridsekonomiskt prisma; vad som snarast faller i ögonen är, inte en önskan att en gång för alla – och fortast möjligt – krossa det fientliga motståndet, utan att – så snart man lyckats säkerställa en seger trots en och annan lokal motgång – i stället främja och underblåsa det i syfte att förlänga kriget och utsträcka det till de mest bortglömda avkrokarna för att utså maximal förödelse på båda sidor. Hela fälttåget år 1938 skulle ha kunnat klaras av med mindre slöseri och på kortare tid med ett enda frontangrepp riktat mot Región. Man skulle alldeles säkert ha intagit torget på några dagar för att – stoltserande med styrka, vilja och beslutsamhet – försätta samtliga republikaner i en situation som tvang dem att sträcka vapen. För även om det kan verka paradoxalt skulle ockupationen av en enda plats, Región, ha medfört allmän kapitulation och total uppgivenhet. Men viceversa – den andra sidan av samma axiom – medförde stridens utsträckande under långa månader till ett vidsträckt och intrikat område av dalgången ingenting annat än att hoppet började växa i fiendebröstat vars tilltagande motståndsvilja förlängde striderna tills alla krafter tömts ut bland branta klippor och i otillgänglig blockterräng uppe på detta berg som han längtade så efter, men där han aldrig lyckades sätta sin fot.

De första stridskänningarna ägde rum i gryningen den 13 september, utmed landsvägen mellan La Querida och Macerta, ungefär nio kilometer från El Puente. En förtrupp av frivilliga kom när de den 12 lämnade sluttningarna och trängde in på låglandet inom synhåll och utsatte honom för mörsareld under hela den eftermiddagen. I gryningen plågades de av enstaka skott från Macertasidan, något som – till deras egen förvåning – pressade iväg dem mot floden. Eftersom de misstänkte ett försåt beslöt de att inte korsa den. Under fem dagar pågick en trevande, föga energisk strid där skottväxlingen skedde tvärs över floden, utan att någon stridande kom närmare fienden än femhundra meter. När rekognosceringspatrullen rapporterade om den nationalistiska kolonnens dimensioner bestämde sig alla republikaner i området för att dra sig undan mot den högra stridslinjen och invänta anfallet, omgruppera sig och behålla kontrollen över landsvägen med artilleriets hjälp. Fram till den 22 lyckades det dem att, genom ett samlat uppbådande av hela Mazóns kolonn i en begränsad sektor intill brofästet – där de grävde skyttegravar på sluttningarna och dolde mörsarna bland ljungbuskarna – att hålla stånd mot angreppet från en fiende som endast sporadiskt och kortvarigt lyckades avancera på motsatta fältet: de sista morerna – vars blå strumpor och vida rockar, liksom en och annan vit näsduk och röd barettskymtade bland gårdsgårdarna – som uppeldade av den billiga konjaken under sju dagar och nätter försökte storma de gamla stentornen (ättlingar till samma släkte, med samma halskedjor av

ben-, jade- eller malakitbitar, uppträdde på trådar av espartogräs, med samma radband och samma linpåsar fulla med torkad frukt från Rif och samma magrebinska krut, vilka för tolv sekler sedan vadade över samma flod med samma muslimska utrop för att sticka ned ett hundratal riddare som stod i givakt under sina standar och vars veklagan och pansarskrammel, hörbart genom hästarnas plaskande i vattnet, tycks återuppväcka och än en gång skänka gestalt åt årsminnet av dagarna då de kom) för att under det borbonska lejonets muntra och tidlösa blick, där det stödde sig mot sin sköld, lägga ned ett antal döda kroppar som i lyste i månskenet som sädeskärvarna på tröskplatsen, medan deras rockar fladdrade i morgonbrisen och den nya dagens ljus väckte de sårades jämmer, galna av törsten, som släpade sina inälvor i sanden och skrek efter sina bland hagtorsbuskarna gömda vapenbröder. Natten den 24 anslöt sig Julián Fernández brigad – avsevärt manstarkare – till Mazóns grupp, i väntan på att fienden med sin attack skulle ge ifrån sig det bästa av manskap och energi i detta avsnitt. Men efter den första tillfälliga motgången bestämde sig fienden av allt att döma för en omorganisation och att i tre relativt lugna dagar underkasta situationen förnyad prövning; på båda sidor avtog stridshandlingarna och ökade antalet rekognosceringar, man grävde skyttegravarna, man befäste och förstärkte positionerna, man placerade kulsprutenästena på höga ställen. Under de sista dagarna i september uppvisade den cancer som hotade den republikanska organismen symtom som ådagalade hur omfattande det onda var

och hur oundvikligt slutet för denna sjuka kropp som ännu i går föreföll vara vid god hälsa och ha resurser att rida ut krisen. Men den kropp som år 1937 visste att – under bortseende från sin egen inre tvedräkt – glömma sina konstitutiva krämpor för att bekämpa det utifrån kommande onda, hade redan överlämnat sig åt sjukdomsförloppet, skakad av rebelliska kanonader, olika gruppers inbördes strider och individuella motsättningar och stympad till ett antal fraktioner som inte längre brydde sig om helhetens hälsa. Det var en organism – denna Försvarskommitté förvandlad till Folkstyre och återigen omvandlad till Försvarsjunta – av ickehierarkisk art, en sorts parlament utan regering som befann sig mycket långt från att kunna stävja personrelaterad osämja och avstyra individuella beslut; därför dröjde det inte många timmar efter det att en ilsken ledningsgrupp hade lämnat sammanträdesrummet – i Regións kommunhus eller i den närbelägna byggnad som kommittén exproprierade eller på Sebastiáns mottagning eller det illa beryktade hotellet vid bergsvägen – innan folket vid fronten deserterade från sina positioner för att dra sig tillbaka in på en privat förläning och kriga vidare i egenskap av krypskyttar, när de inte rentav besköt sina gamla vapenbröder. Eftersom juntan under offensivens dagar inte förmådde ta något beslut – inte ens att överge Región – vidmakthölls det fortsatta försvaret på varje punkt utan någon annan plan än den som var och en på sitt håll förstod att framarbete efter eget huvud. Asiáns, Mazóns och gamle Constantinos grupp, förespråkare av att överge Región och om möjligt uppnå en

kapitulation med förhandlingsutrymme, lyckades i viss mån behålla den ordning vänskapen fordrade och under hela fälttåget iakttå en enighet i uppförande som sparade kraft och var rationell även om den i viss mån dikterades av defaitistiska stämningar.

Underhandlingarna omöjliggjordes – och förfelade blev alla deras ansträngningar och uppoffringar – av omedgörligheten hos andra grupper som vilseledda av sin styrka och sin övertygelse tog parti för motståndet kosta vad det kosta ville utan att hejda sig och begrunda om de var så oslagbara som ryktet sade. Ännu under årets sista dagar hindrades man väsentligen inte att överge Región av vare sig de upproriskas ledare, deras kaotiska och oförutsägbara eldgivning eller de angrepp från luften som endast genom att flyget visade sig två gånger och med kulspruta beströk en väg full av evakuerade fick paniken att breda ut sig, utan av Julián Fernández styrkor vilka posterade vid alla utfarter och korsningar föreföll beflita sig mer om att hålla sina chefers banér i ära än att värja sig mot den gemensamma aggressionen.

På natten den 27, enligt instruktionerna i ett sambandsmeddelande som sänts från Región, lämnade Mazóns trehundrahövdade kolonn – i skydd av bombardemanget – sina posteringar vid huvudgatan och inledde, fördelade på mindre grupper och längs olika stigar, sin marsch mot bergskedjan för att sedan samlas igen ungefär två mil uppströms från El Puente, i syfte att använda och säkra en höglänt väg som skulle kunna förbli fri för de politiska flyktingarna från Región. Dessa fick på alla håll omkring

sig räkna med fiendligheter från varje element ur 42:a armén, och som beskydd fick de hålla tillgodo med ett räddhåget eskortgarde som inhystes i samma byggnad som Kommittén, samt det milt talat tvivelaktiga stödet från Asiáns folk vilket, med hjälp av tyskarna, i Bocentellasområdets vänstra kant försvarade det direkta tillträdet till Región mot huvudparten av Gamallos styrkor, han som föreföll vara i så föga behov av att skynda på eller utöva våld.

Sammandrabbningarna i Porticelle, Nueva Elvira och Bocentellas skulle i stora drag definiera handlingsutrymmet inom en direkt strategi vars syfte utan svårighet lät sig förmodas; mot slutet av oktober gick Gamallo in i Bocentellas, en brandstucken by bland vars ruiner de nedgjorda återstoderna av den gamla kolonn Theobald vilade, tre dussin tyskar, centraleuropéer och judar som i brist på ammunition hade valt att kasta sig in i de brinnande ladorna framför att överlämna sig åt upprorsmakarna. Då framtonade i hela sin vidd det pris som ledningen för 42:a armén skulle få betala för de gångna två veckornas obeslutsamhet. Ty i samma mån som anfallet i El Puente utvecklades, i och med att ställningarna på högra flanken stärktes och två kilometer av Régions landsväg kunde avskäras, började frågan om var och hur och till vilket ändamål ett försvar borde upprättas att framträda i hela sin tvingande och överhängande oundviklighet alldenstund man vid det laget, efter två månaders kamp, lätt kunde anta vart en kapitulation skulle leda. Endast gamle Constantino – den förste bland defaitisterna som avvisade en fredlig lösning – förstod att med lejonparten av

Gamallos styrkor tältande på Nueva Elviras ängsmarker bestod den enda rimliga utvägen i att ge upp försvaret av Región för att efter en omgruppering av styrkorna försöka återta brohuvudet och kunna kontrollera landsvägen igen. Under den sista och dramatiska veckan i oktober lades Región öde; och öde kommer den att vara för alltid, fränt av kulhålens lepra, med hål i taken och bräckta avloppsledningar, med vinden som virvlar och viskar i de gapande håligheter, i den rispade putsen, med dörrarna som gnäller på sina gångjärn och slår mot karmarna, ur stånd att stänga sig om en skammens och bestörtningens tid, sjunken i damm och omgiven – så som Jonas Nineve – av elden, askan och stenen, ett eländigt emblem för viljan till brodermord och för hela det följe av virriga, äregiriga och kriminella impulser som – under de höga, historiska, ridderliga och rättskipande idealens täckmantel – skulle utmynna i det smutsigaste, mest lumpna och oförsvarliga av krig. Byn hamnade också i dunklet, utom under ett ögonblick i slutet av striderna, isolerad i detta skuggtyngda *hinterland* mellan två arméer redo att hugga in på varandra till döds och – skulle man kunna säga – sakta sjunkande i historiens mörker, omgiven av skottlossningens flyktiga gnistor och nattlägrens blinkningar, lika lyktorna på de små fiskebåtarna som lämnar sitt värv för att samlas kring platsen där kolossen går i kvav. Gamallos framryckning hejdades, samtidigt med nyheten om att 42:a arméns front genombrutits, när hans förtrupper nådde de första husen på vänstra flanken; men man beslöt inte att gå in eller ens korsa floden så länge man ur vraket, med ens omgivet av

skuggor, rök och dimma, kunde höra ekon från gatustriderna, de torra, sporadiska ljuden av krypskyttarna och kulsprutesalvornas avmattade genmälen, vilket allt tillsammans kulminerade med den osannolikt högröstade slutklämmen i ett fyrverkeri som slutar med några förstulna bengaliska ljus, resterande gnistregn och rosafärgade gasmoln. Tvivelsutan läste gamle Constantino hans tankar och ville i mån av resurser förekomma dem: han drog tillbaka nästan alla stridande från byn, lät slå en bevakningskedja kring den och försökte att smälta samman den 42:a armén med resterna av den 17:e i syfte att omringa fiendegarnisonen vid Puente, fast besluten som han var att ånyo ge sig på huvudfronten så snart han hade lyckats avvärja hotet mot den vänstra flanken. Men i denna avlastningsmanöver – striderna vid Puente skulle pågå i ytterligare tjugo dagar då (under loppet av oräkneliga lyckoväxlingar) denna pyttipanna till spansk *Landsturm*, bestående av bönder, ett litet fåtal arbetare, gamla anarkister och fromma kristna, nykommunister, tre eller fyra yrkesmilitärer som höll fast vid den republikanska idén liksom några unga rekryter av det slag som endast inkallelsen hade kunnat rycka upp ur den lantliga apatin – uppvisade han än en gång samma försyndelser och dygder som på Hannibals och Quintus Sertorius tid: osäker och våldsam, lika labil i stunder av triumfatorisk glöd som styrsellös när tågan tröt. Det handlade aldrig om något annat än ett ilsket kraftanlopp mot bytet, men – i förakt mot varje form av framsynthet, ointresserad av planering och i samma mån utan den motståndskraft han aldrig hade haft vett att

utvinna ur sina enstaka segrar – som sådant knappast hågat eller övat för att tåla de hårda påfrestningarna under ett *guerre à outrance*; och så fort hans hätska begär hade tillfredsställts tycktes han skaka av sig varje krigisk avsikt och traktade inte efter något annat än ett ställe där han kunde vara vid sidan av och gömma sig, för att undkomma följderna av sitt tidigare beteende; han var som ett brunstigt djur som efter fullbordad parning oroligt och flåsande – med rullande ögon och pälsen på ända – söker en avsides, säker tillflykt till värn åt sin utmattning; också när de republikanska styrkorna vid två tillfällen lyckades uppnå sina avgränsade mål, förblev de utanför striden. De båda stöttrupperna lyckades nå varandra, genom att än en gång korsa Regións landsväg, och återigen tvinga iväg fienden över floden; de blev på nytt avskurna från varandra på grund av de förstärkningar Gamallo satte in – lugn och sansad inför det söndersmulade Región – och striden begränsades och koncentrerades på att ta denna passage i besittning. Nästa stridssatsning – den aggressivaste och blodigaste, den enda som 42:a armén utkämpade man mot man, kanske medvetna om att det var den sista – utvecklades åt andra hållet; efter att ha givit upp hela området mellan brohuvudet och Región, och innan de slutligen flydde upp i bergen, anföll de republikanska styrkorna i nord-sydlig riktning och lyckades ta hela det slättland vid El Puente i besittning – det var i mitten av november och den första snön hade fallit – som under deras strids sista dagar skulle bli skådeplatsen för deras slut: deras strävans mål, deras fälla och deras

grav. Underrättad om denna sista drabbning beslöt den gamle räven att ruska av sig dåsigheten och lämna sitt läger vid byns låglänta ängar för att – tvärande genom den utan att behöva inta den – utdela dråpslaget mot denna olycksaliga styrka vilken bländad av sin broerövring inte ville vidkännas att man inte längre hade resurser att försvara den. Då yppade sig det tillfälle han hade drömt om ända sedan han började planlägga denna operation: att uppströms genom dalgången med en avsevärd och under hans ledning enad division i nordlig riktning förfölja resterna av en stridsgrupp som med alla till buds stående medel sökte skydd uppe i bergen. Han utmönstrade rekryterna och nordafrikanerna och hemförlovade de grupper som hade utmärkt sig med tapperhet och inledde, med dem från navarra i främsta ledet, den lugna och säkra marsch som var bestämd att sluta på hans förfäders gamla ägor. En månad senare, en dag då han var tvungen att inspektera förtrupperna och strax efter att ha lämnat den lilla förläggning han hade inrättat på doktor Sebastiáns mottagning, blev hans bil i en kurva beskjuten av en grupp gerillasoldater, och där, i ett dike mitt på förmiddagen dog intill sin chaufför – endast en adjutant kom undan, med huvudskador – den man som med anledning av en gammal oförrätt hade mobiliserat en hel armé i syfte att skända det otillgängliga hos bergen och sätta ljus på den hemlighet som höljer dess underutveckling. Några få dagar efteråt beslöt högsta ledningen att *sine die* avblåsa utrensningarna och kriget i Regións berg tog slut, vilket lämnade saker och ting (i traditionell bemärkelse) inte endast sådana de varit år 1936, utan i

förvärrat tillstånd genom den dolda, ej vederlagda närvaron av några få motståndsmän som sökte skydd inne på de förbjudna markerna. Åratal efteråt skulle man bestämt hävda att det handlade om en inne bland ginstbuskagen gömd armé av gastar (med kläder, kött och hår lika urblekta) som likt ånga svävade över de osunda träskmarkerna och i gryningen rann uppåt genom ljungen samtidigt som nattdimman drog bort. Ett nytt spöklikt regemente som har förenat sig med de grymma frivilliga carlisterna som körde ned sina lansar och högg fast sina vimplar i Tarrentinodalen; med de munklika och blonda och bepansrade riddare som i och med oktober vaknar för att rasta sin högfärd och sitt förakt utmed mördarfloden; med de gamla godsens långsinta väktare och skogvaktare, de som har geväret över axeln och skägget sammanvuxet med samma parasitiska larvers bomullsartade vävar som breder ut sig i vildrosens och hagtornens buskage; med de gamla fientliga herdarna med små livliga ögon som bor på hög höjd och gömmer sig i sina vedhögar. Faktum är att det inte finns något enda tydligt besked gällande de rymlingar som – en svinkall morgon i januari år 1939 – övergav sitt sista fästeställe för att med möda klättra uppför de ljungbevuxna sluttningarna och försvinna in i dimman en dag som var så jämntjock att även de närmaste klippspetsarna av kalk undandrog sig blicken. Det sägs att en del skott några timmar senare väckte uppmärksamhet hos en navarransk förtrupp som hade tagit sig upp till Muertes tillhåll och under hela eftermiddagen höll sig ute i den öppna terrängen, för att sedan återvända till samma ställe,

genomregnade och täckta av rimfrost, utan att ha kunnat upptäcka det minsta spår. Det råder inte heller någon enighet om rymlingarnas identitet och antal: kanske var de bara tio eller femton – enligt den allmänna uppfattningen – och bland dem fanns Eugenio Mazón, den gamle Konstantino, forslad på en bår, sårad i ena foten och med ett öga förbundet, doktor Sebastiáns gudson i sällskap med den äldre, gåtfulle man som hade följt honom under hela kriget, tre eller fyra soldater och – sist och slutligen – den äldste av de tyska bröder som alltid såg sig om över axeln (han hade halmfärgade ögon, en oavvänd, uttryckslös men ändå känslös blick) mindre för att hålla uppsikt än för att ta avsked av Torces dalgång där alla hans kamrater hade mist livet.